

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FIKHİ HÜKÜMLERDE HÜR-KÖLE AYRIMININ
TEMELLERİ

HAZIRLAYAN
Ali ŞENSOY

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. Menderes GÜRKAN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KAYSERİ – 2007

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FIKHİ HÜKÜMLERDE HÜR-KÖLE AYRIMININ
TEMELLERİ

HAZIRLAYAN
Ali ŞENSOY

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. Menderes GÜRKAN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KAYSERİ – 2007

Yrd. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN danışmanlığında **Ali ŞENSOY** tarafından “**Fıkhi Hükümlerde Hür-Köle Ayrımının Temelleri**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

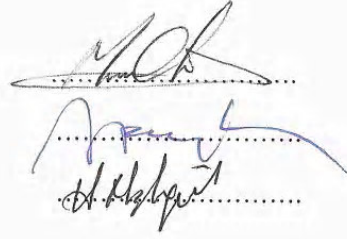
30.04./2007.

JÜRİ :

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN

Üye : Prof. Dr. H.Yunus APAYDIN

Üye : Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

ONAY

Bu tezin Enstitü Yönetim Kurulunun 11.05.2007 tarih ve 114..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

11./05/2007

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Fıkhi hükümlerde hür-köle ayrımının temelleri” adlı tezimizde, hürlerle köleler arasındaki ayrımın temel sebepleri ve bu ayrımların hukuki uygulamalara yansımalarının neler olduğu verilmeye çalışılmıştır. İslamiyet köleliği tamamen kaldırmaya gitmemekle birlikte köleleri efendilerinin keyfi uygulamalarına da bırakmamıştır. Kölelik kurumu tamamen kaldırılamayınca ıslah yoluna gidilmiş ve kölelere yapılan kötü uygulamalara son verilip, kölelerin tabi olduğu geniş bir hukuk mevzuatı oluşturulmuştur. İslamiyet dışında ki diğer sistemlerde kölelerin işlediği suçlara çok ağır cezalar getirilmekle birlikte, prensip olarak İslamiyet kölelerin işlediği suçları cezası hürlerle verilen cezanın yarısı şeklinde olmuştur. Müslüman toplumlarda ailenin bir ferdi gibi muamele görmesi istenen kölelerin hukuki durumları da yasal çerçeve içine alınmak suretiyle ıslah edilmeye çalışılmıştır. Peygamberimizin köle sahiplerinden kölelerine iyi muamele etmelerini, güçleri yetmediği zaman onlara yardım etmelerini, yediklerinden yedirmelerini ve giydiklerinden giydirmelerini tavsiye etmesi bu yasal çerçevenin oluşmasına olumlu katkıları bulunmuştur.

Tezimiz; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümüne; tez hakkında genel bilgiler verilerek başlanmaktadır. Birinci bölümde, hür- köle ayrımını doğuran usuli ve fıkhi tartışmalara ilaveten köleliğin kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca İslamiyet dışında ki diğer sistemlerde; yani Çin, Hindistan, Mısır, Mezopotamya, Eski Yunan, Roma, Eski Türkler, Yahudiler, Hristiyanlar ve İslamiyet Öncesi Araplarda kölelik hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölümde; kölenin hukuki kişiliği ve köle çeşitleri konusu işlenmiştir. Bu bağlamda, kölenin insaniyet vasfı, hukuki ehliyeti, buna bağlı olarak tasarrufları ele alınmış, köle çeşitleri kısmında ise; mezun, mukateb, müdebber, kısmen azadlı, abık, ve ümmü veled olan kölelerin yetki ve sorumlulukları incelenmiştir.

Üçüncü Bölümde; hür-köle ayrımının söz konusu olduğu fıkhi alanlar araştırılmış. Kölelerin hürlerden ayrıldığı, ibadetler, evlilik, nesep, nafaka, miras, eş sayısı, velâ, talak, i'lâ ve zıharı ele alınmıştır. Cezalar kısmında ise; hür-köle ayrımının kısas, diyet ve had cezalarına olan etkisi incelenmiştir.

Tez danışmanlığımı kabul eden ve tez süresince yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç.Dr. Menderes Gürkan’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ali ŞENSOY

Nisan-2007, Andırın

FIKHİ HÜKÜMLERDE HÜR-KÖLE AYRIMININ TEMELLERİ**Ali ŞENSOY****ÖZET**

Biz bu tezimizde, hürlerle köleler arasındaki ayrımın neler olduğunu ve bu ayrıma bağlı olarak hukuki uygulamalarından örnekler vermeye çalıştık. İslamiyet köleliği tamamen kaldırmamakla birlikte, onlar hakkındaki tasarrufları efendilerinin keyfi uygulamalarına da bırakmamış ve bir ıslah müessesesi haline getirmiştir. Bunun sonucunda da kölelerin tâbi olduğu geniş bir hukuk mevzuatı oluşmuştur. Genel prensip olarak kölelerin işlediği suçlara karşı verilecek cezaların hürlerin cezalarının yarısı ile cezalandırılacağı kanaati benimsenmiştir. Bu, fıkhnın diğer alanlarına da kıyas yapılarak uygulanmıştır.

Tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hür köle ayrımını doğuran usulî ve fikhî tartışmalar ana hatlarıyla işlenmiş ve ayrıca kıyas yapılması için İslamiyet dışında diğer sistemlerde köleliğin nasıl olduğuna yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise kölenin hukuki ehliyeti, cezai ehliyeti, şahitliği, ikrarı tasarrufları ve köle çeşitleri işlenmiştir. Üçüncü bölümde, hür-köle ayrımının söz konusu olduğu fikhî alanlardan ibadetler, evlilik, nesep, nafaka, miras, eş sayısı, velâ, boşanma ele alındı. Cezalarda ise hür-köle ayrımının kısas, diyet ve had cezalarına olan etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hür-Köle, Kölelik, İslam Fıkhnı, Evlilik, Ceza Hukuku

İN THE İSLAMİC LAW DİSCRİMİNATION BETWEEN THE FREE-SLAVE OF BASIC

Ali ŞENSOY

ABSTRACT

In this thesis, we tried to explain not only the discrimination between the slaves and independent people (the free) but also the legal applications. İslamic religion didn't abolish the slavery completely, but it did not allow to the possessoris for their personal desires and applications. So İslamic religion became reformatory for the slaves.

As a result of this, a detailed law regulation was formed which included the slaves. An opinion was accepted which carries the idea that the slaves will be punished half of the free sentenced to. This procedure was applied by comparing the other situations.

Our thesis is composed of itroduction and the tree parts: In the first part, how the slavery was in the other systems was told, being given methodology of İslamic law which caused the free and the slave discrimination.

In the secend part, legal capabilitiy, punitive competence, admission, ağabeylity, testimony of a slave and different kinds/types of slave were indicated. In the third part, İslamic law of prayer that dealt wiht the free- the slave discrimination, marriages, lineage, alimony, heritage, number of partner, guardian and divorce were told. Furtermore, the effects of the free- the slave discrimination on the punishment such as retaliation, blood Money(diyet), limited punishments(had) were examined.

Key Word: Free-slave, Slavery, İslamic law, Marriage, Punishment law

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ

TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
B-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
C-ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAYNAKLAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜR-KÖLE AYIRIMINI DOĞURAN USULİ ve FIKHİ TARTIŞMALAR ile KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

I. HÜR-KÖLE AYIRIMINA İŞARET EDEN NASLAR.....	4
A. KUR’AN NASLARINDA HÜR-KÖLE AYIRIMI	4
B. HADİSLERDE HÜR-KÖLE AYIRIMI	11
II. KÖLENİN ŞER’İ HİTABA MUHATAP OLUP OLMADIĞI TARTIŞMALARI ...	13
III. KÖLELİĞİN KAYNAKLARI.....	15
A. DİĞER TOPLUMLARDA KÖLELİĞİN KAYNAKLARI	15
B. CAHİLİYYE DÖNEMİNDE KÖLELİĞİN KAYNAKLARI	22
C. İSLAM TOPLUMUNDA KÖLELİĞİN KAYNAKLARI	24

İKİNCİ BÖLÜM

KÖLENİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ ve KÖLE ÇEŞİTLERİ

I. KÖLENİN EHLİYETİ.....	27
A. KÖLENİN MALİ EHLİYETİ.....	27
B. KÖLENİN CEZAI EHLİYETİ.....	28
C. KÖLENİN ŞAHİTLİĞİ	29
D. KÖLENİN İKRARI	29
E. KÖLE SAHİBİ ile KÖLE ARASINDA OLUŞAN VELAYET İLİŞKİSİ	30
II. KÖLENİN TASARRUFLARI	32
A. KÖLENİN KİŞİLİK HAKLARI	33
B. KÖLENİN İBADET HAK VE HÜRRİYETİ	34
C. KÖLENİN KISITLANMASI	34
III. KÖLE ÇEŞİTLERİ	36
A. MEZUN (RUHSATLI) KÖLE.....	36
1. Mezun köle ve mukateb Köle Benzerliği	36
2. İzin Çeşitleri.....	37
3. İzin Verme Dönemi.....	39
4. Kölenin Vekil Tayin Edilmesi	40
5. Kölenin İkrarı.....	40
B. MUKATEB KÖLE	40
1. Efendinin Mukateble İlgili Tasarrufları	41
2. Mukatebin Tasarrufları.....	42
3. Mukateb Cariyenin Durumu	43
C. MÜDEBBER KÖLE	44
1. Mutlak Tedbir	44

2. Muallak Tedbir.....	45
3. Mukayyed Tedbir	45
4. Muzaf Tedbir	45
D. KISMEN AZADLI KÖLE	46
E. ABIK (KAÇAK KÖLE)	48
F. ÜMMÜ VELED	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜR-KÖLE AYRIMININ SÖZ KONUSU OLDUĞU FIKHİ ALANLAR

I. İBADETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER	53
A. KÖLENİN CUMA NAMAZI İLE MÜKELLİFİYETİ	54
B. KÖLENİN ZEKAT SORUMLULUĞU	54
C. KÖLENİN FITIR SADAKASI SORUMLULUĞU	56
D. KÖLENİN HAC MÜKELLİFEYETİ.....	57
II. EVLİLİK HUKUKU İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	59
A. EVLİLİKLE İLGİLİ HÜKÜMLER	59
1. Hür Erkeğin Cariye ile Evliliği	59
2. Kölenin Köle ile Evlenmesi.....	61
3. Hür Kadının Köle ile Evlenmesi.....	62
4. Evlilik Bağı Olmadan Efendi Cariye İlişkisi	62
5. Cariyenin Tesettürü ve Cariyeye Nazar	65
B. KÖLENİN EŞ SAYISI.....	67
C. KÖLELERDE NESEP	68
D. KÖLENİN MİRASI	69
E. KÖLENİN NAFAKASI	69

VIII

1. Köle Olanların Eşlerine Aid Nafaka Sorumluluğu	70
2. Cariye Olan Eşin Nafakası	71
3. Köle ve Cariyelerin Çocuklarına Aid Nafakalar.....	71
F. KÖLENİN TALAKI	72
G. KÖLE VE CARIYENİN İLASI	73
H. KÖLENİN ZIHARI	73
I. KÖLENİN LİANI	74
J. KÖLENİN İDDETİ.....	75
III. CEZA HUKUKU İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	75
A. KISAS	75
B. KÖLENİN DİYETİ.....	77
C. HADLER	78
1. Kölenin Zina Cezası.....	79
2. İftira Suçu İşleyen Köleye Verilecek Ceza.....	80
3. Hırsızlık Cezası.....	81
4. İçki İçme Cezası.....	82
SONUÇ	86
BİBLİYOGRAFYA.....	87

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde
b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
D İA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
MÖ.	: Milattan önce
MS.	: Milattan sonra
Ö.	: Ölüm tarihi
s.	: sayfa
TDV.	: Türk Diyanet Vakfı
terc.	: tercüme eden
ty.	: tarih yok
Yrd.	: yardımcı
yy.	: yer yok

GİRİŞ

TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Tez konumuzun adı, “Fıkhi hükümlerde hür-köle ayrımının temelleri”dir. Kölelik kurumu tarih boyunca varolmuş, 20.yy’da ise resmen yasaklanmış bir kurumdur. Kölelik, müslümanlar arasında da yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Müslüman toplumlarda kölelik uygulamasının diğer medeniyetlerce tam olarak bilindiğini söylemek zordur. Bu uygulama olurken hükümlerin neye göre verildiği layıkıyla bilinmemektedir. Kölelik kurumuna ilişkin bilgi kaynaklarının çoğu da Batılı kaynaklardan aktarılan hikaye, roman ve filmlerden oluşmaktadır. Günümüz Müslümanlarının çoğu da gerçeği böyle zannetmektedir. Mazurdurlar; çünkü yeterli kaynak ve bilgiye ulaşmak çok kolay olmamaktadır. Kölelikle ilgili bilgi eksikliği ve yanlış bilgiye sahip olmak büyük bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kölenin hangi muamelelere tabi tutulduğu, hürlerden bir farkının olup olmadığı, varsa neler olduğu araştırmamızın amaçları arasında yer almaktadır. Bunların sebepleri, mezheplerin hangi konularda ne gibi farklı hükümlere vardıkları araştırılmıştır.

Tezimiz; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; tezin amacı, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde ise hür- köle ayrımını doğuran usuli ve fıkhi tartışmalar ile köleliğin kaynakları, kıyas olması için de diğer sistemlerde kölelik hakkında bilgilere yer verilmektedir. Yine bu bölümde, kölenin, hürlerle yönelik “genel hitap” altına girip girmediği hususu araştırılmıştır.

İkinci bölümde ise kölenin hukuki kişiliği ve köle çeşitleri araştırılmıştır. Ayrıca kölenin insan kabul edilip edilmediği, şahıs mı? mal mı? olduğu tartışmaları verilmeye çalışılmıştır. Kölenin ehil olduğu haklar, yetki ve sorumlulukları, kölenin mali durumu, ikrarı, mahrum olduğu haklar işlenmektedir. Ayrıca kölenin tasarrufları çerçevesinde mezun köle, mukatep köle, müdebber köle, ümmü veled, mu’taku’l ba’z(bir kısmı azad

edilen köle)’dan oluşan köle çeşitlerine, kölenin insan olarak kabulü açısından yer verilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise, hür köle ayrımının söz konusu olduğu fıkhi alanlar örneklerle ve gerekçeleriyle verilmiştir. İbadetler konusunda hürler ve köleler arasında bir fark var mı? yok mu?, varsa hangi alanlarda olduğu örnekler çerçevesinde işlenmiştir. Muamelatla ilgili kısım da ise kölelerin hürlerden farklı olarak evlilikleri, birden fazla evlenmeleri, boşanma hakkı, boşanma sayısı, iddeti, nesebi, mirası, cariyelerin efendileriyle ilişkilerine yer verilmiştir. Ceza-i hükümler kısmında ise, köleler ve hürler arasında kısas ve kölelerle köleler arasında kısas var mı? varsa niçin olduğuna işaret edilmiştir. Diyet konusunda hürler ve köleler arasındaki farka işaret edilmiştir. Devamında had cezalarının neler olduğu ve bunların kölelere nasıl uygulandığına yer verilmiştir.

B-ARAŞTIRMAMIZIN YÖNTEMİ

Bu çalışmamız, bir tespit çalışması olacaktır. Kur’an’dan ve Hz. Peygamberin sünnetinden hareketle mezheplerin nasıl bir sonuca vardığı tespitine çalışılmıştır. Kur’an’da cezalarla ilgili hükümlerde kölelere hürlerin yarısı kadar ceza verilmesi çoğu meselede karşımıza çıkmaktadır. Kölelerin tabi oldukları farklı hükümler, değişik fıkhi konular arasına serpiştirildiği için bunları bulup çıkarmak ve konu bütünlüğünü sağlamak karşılaştığımız zorluklardan birisidir. Tez çalışmamızda tümevarım, tümdengelim ve kıyas metodlarına başvurulmuştur. Fıkıh kitaplarında hür köle ayrımının müstakil başlıklar halinde yapılmadığını, konular arasına serpiştirildiğini araştırmamız esnasında tespit ettik ve gerekli bilgileri bu şekilde toparlamaya çalıştık. Aynı konuda mezheplerin bazen aynı, bazen farklı sonuçlara ulaştıklarını gördük ve bu farklı görüşleri gerekçeleriyle vermeye gayret ettik. Hatta bazen bir konuda aynı mezhep içerisinde bile farklı sonuçlara varıldığına şahit olduk ve bunların nedenlerini ortaya koyup değerlendirmeye yoluna gittik.

Araştırmamızda kaynakların ve müelliflerinin adı ilk geçtiği yerde tam olarak yazılmış, tekrarında ise, müellifin soyadı veya meşhur adı yahut künyesi veya lakabı kullanılmış eserin adı ise ekseriyetle “a.g.e” şeklinde verilmiştir. Kullanılan eserlerin cilt numarası roma rakamıyla yazılmış ve sayfa numaraları normal rakamlarla verilmiştir, ayrıca cilt

ve sayfa diye belirtilmemiştir. Surelerdeki “el” takıları yazılmamıştır, önce sure adı daha sonra sure numarası ve sonra da ayet numarası yazılmıştır.

C- ARAŞTIRMAMIZDA KULLANILAN KAYNAKLAR

Çalışmamızda müracaat ettiğimiz kaynakların başında, Kur'an-ı Kerim gelmektedir. Kur'an, hür köle ayrımında mezhepler ve yorumlar için temel çıkış noktası olmuştur. Konuyla ilgili hadislere de yer verilmiştir. Fıkıh kitaplarında konunun nasıl işlendiğine bakılmış ve hür-köle ayrımının müstakil başlık altında işlenmediği, fıkhi konuların çoğuna serpiştirilmiş halde olduğu görülmüştür. İtk, mukateb, ümmü veled, müdebber, abık isimleri altında toplanılan başlıklardan da dolaylı olarak faydalanılmıştır. Kölelikle ilgili çağdaş müstakil çalışmalar da yapılmıştır ve bu kaynaklardan da faydalanılmıştır. Bu kaynaklar; Ahmet Akgündüz; İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik ve Osmanlıda Harem, Hasan Tahsin Fendoğlu; İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve cariyelik, Nihat Engin; Osmanlı Devletinde Kölelik, Zeki Yaka; İslamda Kölelik, İlhan Arsel; Şeriat ve Kölelik ve İslam Ansiklopedisinin köle maddesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜR KÖLE AYRIMINI DOĞURAN USULİ ve FIKHİ TARTIŞMALAR ile KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

1.HÜR- KÖLE AYRIMINA İŞARET EDEN NASLAR

Kur’anda ve hadislerde hürlerle kölelerin farklı hükümlere tabi olduklarına değinilmiştir. Biz şimdi bunun örneklerini hem Kur’an’dan hem de hadislerden göstermeye çalışacağız.

A.KUR’AN NASLARINDA HÜR KÖLE AYRIMI

Kur’an ayetlerinde kölelerin hürlerden farklı olduğuna yer yer değinilmiştir.

1. “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı.Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür)....”¹ .

Bu ayet alimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Hanefiler ve Zahirilere göre kısas konusunda hür köle ayrımı yapılmaz. Eğer bir köle hür kimseyi öldürürse, aynı şekilde kısas yapılarak öldürülür. Hür kişi de köleyi öldürürse, ona da kısas uygulanarak öldürülebilir. Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre, köle hür kişiyi öldürürse kısas uygulanır. Hür kişi köleyi öldürürse kısas uygulanmaz. Onlara göre hürle köle eşit değildir, eşit olmadığı için de verilen cezaların da farklı olması gerekir, aksi takdirde adaletsizlik olur. Zaten ayette de köleye köle denmiştir. Hanefiler ise nefise nefis yani cana can kısmında, can taşıması yönünden hür ve köle arasında ayrım olamayacağını öne sürerek hürler ile köleler arasında kısas olacağını savunmuşlardır².

¹ Bakara, 2/178, Nur, 24/32(bkz.)

²Cassas, Ebu Bekir Ahmed b. er-Razi, *Ahkamu’l Kur’an*, Beyrut-1985, I/177; Celal Yıldırım, *Kur’an Ahkamı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farklılıkları*, Bahar yayınları, İst-1972, II/134; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul-ty, I/495-496

Yanlışlık olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin köle azat etmesi ve ailesine teslim edecek bir diyet vermesi gerekir³. Bu ayette de kölelerin hürriyete kavuşturulması için mecburiyet vardır. Müslümanların köleleri azaltması istenmiş oluyor.

2. “İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından imanlı bir cariye daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de kızlarınızla evlendirmeyin. Beğenseniz bile putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir...”⁴

İmam Şafii ve İmam Malik’e göre putperest ve mecusi olan kadınlarla evlenilemeyeceği gibi, ehli kitap olan cariyelerle de evlenilemez. Putperest, mecusi ve ehli kitap cariyelerle cinsel ilişki de yasaktır⁵.

Müşrik olan esir kadına Müslüman olmadığı müddetçe cinsel ilişki anlamında yaklaşmak uygun görülmemiştir. Efendi ancak Müslüman veya Ehli kitap cariye ile istifraş edebilir. Müşriklerle istifraş edemez. Bu Hanefilerin görüşüdür⁶. Şafiilere göre, Muharref Kitab-ı Mukaddes’e inanan Yahudi ve Hristiyanlar, Ehl-i kitap sayılmadığından bu dinden olan cariyelerle istifraş caiz değildir, Ehli kitap olan cariyeler müşrikler gibidir. Bu görüşte olanların delili de Bakara suresinin 221. ayetidir. Bu ayet müşrik cariyelerle evlenmenin yasaklığının en önemli dayanaklardan biridir. Bu konuda delil olarak kullanılan bir başka ayet de şudur. “Ey inananlar! Mümin kadınlar göç ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Eğer onların inanmış olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin. Ne bu kadınlar onlara helaldir, ne de onlar bu kadınlara helaldir”⁷. Bu ayet İbn Arabiye göre üç türlü yorumlanabilir: a-Ehli kitap, putperest veya mecusi bir kadınla ilişki caiz değildir. İmam Malik ve İmam Şafii bu görüştedir. b-Sadece mecusi gibi ehli kitap olmayan kadınlarla ilişki caiz değildir. Ehli kitap olan kadınlarla ilişki caizdir. Bu Katade’nin görüşüdür. c-“İnanan namuslu hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap

³ Nisa, 4/92

⁴ Bakara, 2/221

⁵ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Daru’l-Marife, Lübnan-1973, IV/ 389

⁶ Uçok, Coşkun-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara-1987, s.169

⁷ Mümtahine, 60/10

verilenlerden hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın namuslu bir şekilde mehirlerini verdiğiniz takdirde helaldir.”⁸ ayetiyle Bakara 221. ayeti neshedilmiştir⁹.

3. “Eğer kendileriyle evlendiğiniz takdirde yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık etmekten korkarsanız bir tane alın, yahut da sahip olduğunuz cariyeler ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için en uygun yoldur”¹⁰.

4. “Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna evli kadınlar da size haram kılındı”¹¹.

5. “İçinizden, imanlı bir kadınla evlenmeye gücü yetmeyen kimse ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız sayılan cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikahlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir...”¹²

Cariyelerle evlilik konusunda farklı görüşler ortaya konmuştur. Şafiilere göre hür kadınla evliyse cariyeye ile evlenemez. Hür kadınla evli değilse ve evlenmeye de gücü yetmiyorsa cariyeye ile evlenebilir. Hanefilere göre, kişi hür kadınla evli değil ve evlenebilecek güçteyse cariyeye ile evlenmesi caizdir. Hür kadınla evliyse ondan sonra evlenmesi mekruh sayılmıştır. Malikilere göre ise, hür kadının rızası varsa iki günü hür kadına bir günü cariyeye ayırmak üzere cariyeye ile evlenilebilir¹³.

Eğer cariyeler zina yaparlarsa ihtilaflı olmakla birlikte cumhurun görüşü şöyledir. Cariye ister Müslüman olsun ister kafir olsun zina ettiğinde elli değnek vurulur. Evli veya bekar oluşu da bu cezayı değiştirmez. Bu hürlere verilen cezanın yarısıdır. Tezimizin temelini oluşturan hürlere verilen cezanın yarısının kölelere verileceği

⁸ Maide, 5/5

⁹İbn Arabi, Ebu Bekir, *Ahkamu'l-Kur'an*, Mısır- 1957, I/156-157; Cassas, a.g.e, II/1335, Yazır, a.g.e, II/95,96; Hasan Tahsin Fendoğlu, *Osmanlı ve İslam Hukukunda Kölelik*, 3.Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul-1996, s.169

¹⁰ Nisa, 4/3

¹¹ Nisa, 4/24

¹² Nisa, 4/25

¹³ Cassas, a.g.e, II/ 158

sonucu bu ayetten çıkarılmıştır. Diğer konular da bu ayete kıyas yapılarak kölelere mümkünse hürlele verilen cezanın yarısı verilmesi görüşü benimsenmiştir¹⁴.

6. “Ey Peygamber! Mehirlelerini verdiği hanımlarını, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, ... sana helal kıldık”¹⁵.

Allah, cariyeleri peygamberimize ve ümmetine sayı sınırı koymaksızın helal kılmıştır¹⁶. Milki yemin mülkiyete ters bir kavramdır, bir kişide hem mülk hem de nikah bir arada olamaz. Bir kişinin cariyesi varsa onunla evlendiğinde cariyelik statüsünden çıkar, evlenmezse cariyeden cinsel anlamda istifade etmesinde bir sakınca olmadığı kabul edilmiştir¹⁷.

7. “Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler müstesna, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka bir kadın alman sana helal değildir. Allah her şeyi gözetir”¹⁸.

8. “İrzlerini koruyanlar –eşlerine ve cariyelerine karşı müstesna- çünkü onlar kınanmaz, bundan öteye geçmek isteyenler ise, onlar taşkınların ta kendisidir”¹⁹.

9. “Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır”²⁰.

Cariyeler hakkında zihar caridir. Zihar yapanın hür olması şart değildir. Müslüman olan kölenin ziharı da sahihtir. Çünkü ziharda tahrım/bir kişiyi kendine haram kılma vardır. Köleler ise tahrime ehildirler²¹. Karısına zihar yapan köle için oruçtan başka keffaret yoktur. Köle, yaptığı zihar sonrasında köle azad etse veya fakirleri doyursa keffaret cezası yerine geçmez. Bunlardan ancak azaddan sonra mesul olabilir²².

10. “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Bununda

¹⁴ Yıldırım, a.g.e, I/153,154

¹⁵ Ahzab,33/50

¹⁶ Cassas, a.g.e, II/158; İbn Arabi, a.g.e, III/1554, Celal Yıldırım, a.g.e, I/251

¹⁷ Cassas, a.g.e, II/118

¹⁸ Ahzab,33/52

¹⁹ Mearic, 70/29,30,31

²⁰ Mücadele,58/3

²¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul-ty, II/311

²² İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Hazm, *el- Muhalla*, Beyrut-ty, X/50; İbn Rüşd, Ebul Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü'l- Müçtehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Daru'l-Marife, Beyrut-ty, III/155

keffareti ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmeniz, yahut da onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutar”²³.

11. “Sadakalar (zekatlar) Allah’tan bir farz olarak ancak yoksullara, düşkünlere, zekat toplayan memurlara, gönülleri islama ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir”²⁴.

Kölenin zekat ibadetiyle ilişkisi iki şekildedir. Birincisi; zekat vermekle mükellef olup olmadığıdır. İkincisi; bu mali bedellerin ödenmesi hususudur. Öncelikle köleler zekatla mükellef tutulmamışlardır. Aksine köleler zekat verilecek kimseler arasında sayılmıştır. Burada köleler zekat alacaklar arasında sayılmış ve köleler zekat vermekle mükellef tutulmamıştır. Köleye zekat farz değildir. Çünkü Kur’an’da zekatın verileceği yerler sayılırken köleler de sayılmıştır.

Hanefilere göre köleye kölelik zamanında farz olmadığı gibi, kölelik sonrasında da imkanı yoksa zekat farz değildir²⁵.

Zahirilere göre ise; namazı ve zekatı emreden ayetler “Ey iman edenler” diye hitap ettiğinden, zekat sorumluluğu konusunda hürler ve köleleri birbirinden ayırmayıp eşit tutmaktadır²⁶.

12. “Mümin kadınlara söyle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, namus ve iffetlerini korusunlar, görünen kısımlar müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine kadar örtünler. Kocaları... ellerinin altında bulunanlar (köleler) ... başkasına zinetlerini göstermesinler”²⁷.

Başkalarının kölesine (cariyesine) bakmanın hükmü ve bakılabilecek yerleri kişinin kendi mahremlerine bakabileceği kadardır²⁸. Bu Hanefi mezhebinin görüşüdür. Kişi bir cariye satın almak istediğinde göğüslerine dokunabilir ve bakabilir. Ancak şehvetten emin olması gerekir. Normal şartlarda cariye karnına ve sırtına bakmak helal değildir. Muhammed b. Mukatil “göbekte diz kapağı arası hariç her yeri mübahtır” yani

²³ Maide, 5/89

²⁴ Tevbe, 9/60

²⁵ Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî, *el-Mühezzebe fî Fıkhi Mezhebi'l-İmam Şafîi*, Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, Mısır-ty, I/140; Kasani, Alauddin Ebubekir b. Mesud, *Bedâi'u's -Sanâi fî Tertibi's-Şerai*, Daru'l-Fikr, Beyrut-1996, II/ 69

²⁶ İbn Hazm, *a.g.e*, V/201-205

²⁷ Nur.24/ 31

²⁸ Semerkandi, Alâuddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukaha*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1984, II/333; Kasani, *a.g.e*, V/182

açmak anlamında mübahtır demektir²⁹. Bu konudaki dayanak, peygamberimizin bir cariye'nin alnına dokunarak onun için dua etmesi ve Hz. Ömer'in örtülü bir cariye'yi görüp, hürlere mi benziyorsun diyerek başını açtırmasıdır³⁰. Bu uygulamalar cariye'ye dokunmanın caiz olduğunu ve cariye'nin başını kapatma zorunluluğunun olmadığını ortaya koyan delillerdendir.

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre ise; cariyelerin örtmesi gereken yerleri, erkekler gibi göbekte diz kapağı arasındadır. Bu sonuca; "Sizden birisi cariyesiyle kölesini evlendirirse , onun göbeği ile diz kapağı arasına bakmasın"³¹ hadisinden hareketle varmışlardır.

Zahirilere göre ise; hür kadınlarla cariyeler arasında örtünme açısından bir fark yoktur. Nur suresinin 31. ayeti umum ifade eder, hür kadınla cariye arasında yaratılış ve tabiat açısından bir fark olmadığına göre Allah'ın dini açısından da bir farkın olmaması gerekir, derler. Ayetin dikkat çektiği fık'ın önüne geçmek ve fesadın da yaygınlaşmasını önlemek için cariye ve hür kadın ayrımının yapılmaması gerekir. Hz. Ali, Mücahit, Ata, Hasan-ı Basri ve İbn Cüreyc de cariyelerin örtünmesi gerektiği görüşündedirler³².

13."Evlenme imkanı bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılncaya kadar, iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köle ve cariyelerinizden) mukatebe yapmak isteyenlerle eğer kendilerinde bir hayır görüyorsanız, hemen mukatebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu rızıktan siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilmelidir ki zorlanmalarından sonra, Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir"³³.

Efendisiyle anlaşma yapan erkek köleye mukateb, efendisiyle anlaşma yapan kadın köleye mukatebe denir Kitabetin³⁴ rüknü icap ve kabuldür. Bir kimse kölesine "Seni şu kadar meblağ üzerine mukateb kıldım", "Sana şu kadar meblağ karşılığı kitabet kestim, o meblağı bana verirsen azad ol" veya "Sen her ay şu miktarını bana vermek üzere şu

²⁹ Merginani, Burhaneddin Ebu'l- Hasan Ali b. Ebi Bekir b. Abdilcelil, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, Şirketü Daril Erkam, Beyrut-ty, IV/370

³⁰ Kasani, *a.g.e*, V/121

³¹ Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut-ty, Libas, 88

³² İbn Hazm, *a.g.e*, III/210-222

³³ Nur, 24/33

³⁴ Mukatebe akdi: Efendinin kölesiyle belli bir bedel ödemesi karşılığında hürriyete kavuşacağı anlaşma (bkz. Erdoğan, *a.g.e*, s.328)

kadar para mukabilinde hürsün” gibi tabirlerle mukateb anlaşması yapabilir³⁵. Mukatebe denilen bu anlaşmayla, köle efendisine belli bir bedel ödemeyi de önerebilir. Bunun sonucu olarak da hürriyetini kazanabilir. Efendi köleye kitabet akdi teklif etse kölenin bunu kabul etmesi gerekir, fakat efendi köleyi bu akde zorlayamaz. Çünkü burada borca girecek olan köledir. Kölelerle kitabet akdi müstehaptır. Zahirilere göre ise vaciptir³⁶. Kitabet bağlayıcı bir akiddir. Efendisi bunu sebepsiz olarak feshedemez. Böyle bir akid ile köle efendisinin tasarrufundan kurtulur, hürriyet hakkına sahip olur. İstedığı yerde çalışıp kazanarak borcunu ödeyebilir³⁷.

14. “Ve onlar ki, iffetlerini korurlar, ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeler) hariç, (bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış değillerdir”³⁸.

15. “Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir. Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde size verdiğimiz rızıklarda -birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit- ortaklarınız var mı? İşte ayetlerimizi aklını kullanan bir kesim için böyle açıklıyoruz”³⁹.

16. “Savaşta inkar edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız, yada fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki Allah dileseydi onlardan intikam alırdı...”⁴⁰

Allah esirler konusunda muhayyer bırakmıştır. İster öldürürler, ister köle yapar, isterse fidye karşılığı veya fidyesiz serbest bırakılabilir. Peygamberimizin bunların hepsini de uyguladığı görülmektedir. Bu ayete mensuh diyenler olmakla birlikte, mensuh olmadığı görüşü daha kuvvetlidir. Esirlere yapılacak muamele konusunda ihtilaf edilmiştir. Şafii mezhebine göre halife veya görevlendirdiği komutan, esirler konusunda serbesttir. Esirlere Müslüman olmaları teklif edilir. Müslüman olurlarsa esir edilmezler. Eğer esirler inkarcılıklarında devam ederlerse; ya öldürülür veya köle yapılır yahut da karşılıksız serbest bırakılır. Maliki mezhebine göre; ya öldürülür veya köle yapılır yahut da serbest bırakılır. Serbest bırakma mal karşılığı da olabilir, karşılıksız da

³⁵ Mavsılı, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li Ta'lili'l -Muhtar*, İstanbul-ty, Pamuk Yayınları, s. 561,562

³⁶ Kasani, *a.g.e*, IV/206; Mavsılı, *a.g.e* , s.562-563

³⁷ Kasani, *a.g.e*, IV/143; Bilmen, *a.g.e*, IV/49,

³⁸ Müminun, 23/5,6

³⁹ Rum, 30/28

⁴⁰ Muhammed,47/ 4

olabilir. Ebu Hanife'ye göre; ya öldürülür veya köle yapılır. Mal veya esir karşılığı değişim yapılamaz⁴¹.

B. HADİSLERDE HÜR KÖLE AYRIMI

1. “Kölenize kölem veya cariyem demeyin, oğlum yada kızım deyin”⁴².
 2. “Köleleriniz sizin kardeşlerinizdir, onlara yediklerinizden yedin, giydiklerinizden giydirin, onlara ağır yük yüklemeyin, ağır yük yüklerseniz siz de yardım edin”⁴³.
 3. “Kim kölesini döverse onun cezası kölesini azat etmekle yerine gelir”⁴⁴.
 4. “Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz, onu hapseder veya gıdasını keserse, onu hapseder ve gıdasını keseriz. Kim onu hadım yaparsa onu da hadım yaparız”⁴⁵.
 5. “Peygamberimiz şöyle buyurmuştur; “Bir kimse kölesindeki hissesini azat ederse malı bulunduğu takdirde kölenin hürriyeti onun malındandır. Malı yoksa ağır işler yüklememek şartıyla köle çalıştırılır”⁴⁶.
 6. “Herhangi bir köle sahibinden kaçarsa, onlara dönene kadar küfretmiştir, benzer bir rivayette, zimmet ondan beri olmuştur”⁴⁷.
 7. “Bir köle kaçtı mı onun hiçbir namazı kabul olmaz”⁴⁸.
 8. “Cuma namazı her müslümana farzdır, ancak kadın, çocuk, misafir ve köle bundan müstesnadır”⁴⁹.
- Cuma namazının köleye farziyyeti konusunda ihtilaf edilmiştir. Hasan ve Katade'ye ve Zahirilere göre Cuma namazı hürlerle nasıl farz ise kölelere de aynı şekilde farzdır⁵⁰.
9. “Müslümana atı ve kölesi için zekat yoktur”⁵¹.

⁴¹ Cassas, a.g.e, III/391,392,393; Engin, a.g.e, s.23

⁴² Buhari, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire, *Sahihu'l-Buhari*, İstanbul-1981, Itk, 17

⁴³ Buhari, İman, 22; Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac b. Müslim el-Kureyşi en-Neysaburi, *el-Camu's-Sahih*, Beyrut-ty, , Eyman, 401

⁴⁴ İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1981, II/25,26

⁴⁵ Müsned, 2/26

⁴⁶ Müslim, Itk, 3

⁴⁷ Müslim, İman, 22

⁴⁸ Müslim, İman, 24

⁴⁹ Ebu Davud, Salat, 209

⁵⁰ Âbâdî,Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsi'l-Hakkî'l-Azim, *Avnu'l -Mabud Şerhi Süneni Ebi Davud*, Mektebetü's-Selefi, Medine-ty, III/364 , I-XIV

⁵¹ Müslim, Zekat, 8

10. “Köle için sadaka-i fıtrdan başka sadaka yoktur”⁵².

11. “Köle on kere de hac etse azad edildikten sonra hac etmesi farzdır”⁵³.

12. “Velisinin izni olmadan evlenen köle zina etmiştir”⁵⁴.

Velisinin izni kölenin evlenmesinde şart olarak görülmüştür. İzinsiz yapılan evlilikte zina sayılmıştır. Zahirilere göre ise evlilik farz olarak kabul edildiği için birinden izin alınmaya gerek görülmemiştir. Dolayısıyla evlilik te geçerli sayılmıştır. İzinsiz yapılan evlilik Şafii ve Hanbeliler’e göre sahih değildir. Hanefi ve Malikilere göre ise; evlilikten sonra nikah sahihtir. Kölenin izinsiz evlenmesine karşı çıkmanın gerekçesi şöyle özetlenebilir. Köle efendisinin parasıyla aldığı ve menfaatlerine sahip olduğu kişidir. İzinsiz evlenirse efendisi için çalışamaz, eşi için çalışır. Efendi de zarara uğrar. Efendinin zarara uğramaması için kölenin izin alması şarttır⁵⁵.

13. “Hayızlı ve hamile cariyelerle ilişki yasaklanmıştır”⁵⁶.

Başkasından hamile kadınla çocuğunu doğurana kadar ilişki yasak kabul edilmiştir. Hayızlı iken nasıl hür kadınlarla ilişki yasaksa, cariyelerle de hayızlı iken cinsel ilişki aynı şekilde haram olarak görülmüştür⁵⁷.

14. “Velanın satılması ve hibe edilmesi yasaktır”⁵⁸.

15. “Cariyenin talakı iki talaktır, iddeti de iki hayız müddetidir”⁵⁹.

Eğer kadın hür kimsenin nikahındaysa talakı üç, iddeti ise iki kur’u olarak Maliki, Şafii ve Hanbeliler tarafından kabul edilmiştir. Eğer hür kadın kölenin nikahında ise boşanması iki talak, iddeti ise üç kur’u olduğu aynı mezhep imamaları tarafından benimsenmiştir. Hanefilere göre ise, hür kadın ister köleyle ister hürle evli olsun talakı üç olduğu gibi, iddeti de üç kur’udur. Cariyelerin durumu da kocasının hür yada köle olması fark etmez, iddeti iki kuru, talakı da iki olarak görülmüştür⁶⁰.

⁵² Ebu Davud, Zekat, 8

⁵³ Mavsılı, 139-140

⁵⁴ Ebu Davud, Nikah, 66

⁵⁵ Abadi, *a.g.e.*, VI/92

⁵⁶ Müslim, Nikah, 139

⁵⁷ Senusi, Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, Sahihi Müslim Şerhi, Beyrut-1994, Daru Kütübi’l-İlmiye, V/117, Abadi, *a.g.e.*, VI/193

⁵⁸ İbn Mace, Feraiz, 29

⁵⁹ Ebu Davud, Talak, 6

⁶⁰ Abadi, *a.g.e.*, VI/258

16. “Köle kadının iddeti iki hayız müddetidir”⁶¹.

17. “Dört kimsenin lianı yoktur, köleler arasında, kafirler arasında...”⁶²

18. “Kölesin öldüreni öldürünüz”⁶³.

19. “Cariye zina yaparsa ona celde uygulayın, yine zina yaparsa yine ona celde uygulayın, yine zina yaparsa yine celde uygulayın. Sonra onu bir ip mukabilinde dahi olsa satın gitsin”⁶⁴.

20. “Kim kölesine iftirada bulunursa, kölesi de bu iftiradan beri ise kıyamet günü ona celde uygulanır”⁶⁵.

21. “Abdullah b. Amir b. Rebia anlatıyor. Ben Osman b. Affan ve arkadan gelen halifelerin zamanına yetiştim. Hiç birinin iftira sebebiyle köleye 40’tan fazla sopa vurduğunu görmedim”⁶⁶.

II. KÖLELERİN ŞER’İ HİTABA MUHATAP OLUP OLMADIĞI TARTIŞMALARI

Dini emirler çoğu zaman hür veya köle diye ayrılmaz, genel olarak ifade edilir⁶⁷. Şer’i emirlerle sorumlu olmanın en önemli şartlarından biri fiile güç yetirebilmedir. Gazali de konuya bu yönüyle yaklaşmış ve olumlu cevap vermiştir. “Yoluna güç yetirenlerin hacetmesi Allahın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”⁶⁸ ayetini esas alan bazı bilginler, kölelerin güç sahibi olmamalarından hareketle hac ile mükellef olmadıklarını düşünürler. Gazali ise, bu anlayışı yerinde bulmaz. Ona göre; ayet, ibadetlere engel olan hayız ve hastalık gibi hacca gidilmeye mani sebeplerle alakalıdır⁶⁹.

⁶¹ İmam Malik, Ebu Abdullah Malik b Enes b. Malik el-Asbahi , *el-Muvatta*, Dimeşk-1991, Talak, 50

⁶² İbn Mace, no:2071

⁶³ Ebu Davud, Diyet,7

⁶⁴ Buhari, Büyü, 66

⁶⁵ Buhari, Hudud, 45

⁶⁶ Muvatta, Hudud,17

⁶⁷ Ebu Ya’la, Muhammed b. Hüseyin el-Ferra el-Bağdadi el-Hanbeli, *el-Udde fi Usuli’l-Fıkıh*, Daru Kütübül İlmiye, Beyrut-2002, I/233-234; Basri, Ebu’l-Hüseyin, Muhamed b. Ali b. et-Tayyib el-Mu’tezili, *el-Mutemed fi Usuli’l- Fıkıh*, Daru Kütübü’l -İlmiyye, Beyrut-1983, I/278

⁶⁸ Al-i İmran, 5/ 97

⁶⁹ Gazali,Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfa min İlmi’l-Usul*, terc.H. Yunus Apaydın, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, Kayseri-1994, II/121,122

Şafii'ye göre köle dini emirlerle mükelleftir. İnsan olması yönüyle dini emirlere karşı tam ehliyeteye sahiptir. Efendinin mülkiyeti ise maddi olan ve menfaate yönelik konulardadır⁷⁰.

Cezai konularda köleler dinin emirleri ile mükelleftir. Ancak bu mükellefiyet hür kimselerin yarısı olarak kabul edilmiştir. “Külfet nimete göredir” kaidesince kölenin zimmeti tam değildir. Kölenin ve cariye'nin diyeti hürlerden noksandır. Had cezalarında, kölelerin cezai mesuliyeti hürlerin yarısı kadardır, çünkü yetki ve mesuliyet doğru orantılıdır⁷¹.

Kölenin şahitliğinin kabul edilmesi de dini emirlere muhatab olduğunu göstermektedir. Hanbeliler ve Zahiriler diğer üç mezhebe muhalefet ederek kölenin şahitliğinin kabul edileceği görüşünü savunurlar. İbn Hazm'a göre kölelerin ve hürlerin şahitlik açısından bir farkı yoktur. “Hiçbir şeye güç yetiremeyen köleyi...” kısmı mecaz ifededir ve hürlerden de böyleleri vardır. İbn Hazm, köle bir şeye güç yetiremiyorsa, namaz, oruç, temizlik ve nikah yapmıyor mu? Bunlar bir şey değil mi? diye sorarak diğer mezheplerin yaklaşımlarını eleştirmektedir. Efendisinin hizmetinde olmasını engel olarak kabul edenlere, kadınlar da kocalarının hizmetinde diyor. Mal diyenlere ise, namazı, orucu, nikahı mal yerine getirebilir mi? diye sorarak kölenin dini emirlere muhatap olduğunu gösteriyor. Allah'ın unutmayacağını, ayetin umum ifade ettiğini ve kölenin şahitliği için de bir engel olmadığını savunuyor⁷².

Mezun kölenin ticaret ve borç ilişkilerinde ikrarının caiz görülmesi de kölelerin şeri hitaba muhatap olduğunu ortaya koymaktadır. Cinayetlerde kölenin ikrarı geçerli değildir. Hadlerde ve kısasta kendisine kısıtlama konan bir kölenin ikrarı geçerlidir. Kendisine izin verilen kölenin ikrarı kısıtlama olan köleye göre çok daha fazlasıyla geçerlidir. İkrar anında efendinin olması şart değildir⁷³.

Zahilere göre kölelerin de şer'i emirlere hürler gibi muahtap olduğu iddia edilmiştir. Zina eden cariye'nin cezasının hürlerin yarısı olmasını da, hususi bir hüküm olarak değerlendiriyor ve diğer bütün cezalarda kölenin cezasını hürlerle eşit olarak kabul ediyor⁷⁴.

⁷⁰ İbn Arabi, a.g.e, III/1378

⁷¹ Bilmen, a.g.e, I/233

⁷² İbn Hazm, a.g.e, IX/413-414

⁷³ Kasani, a.g.e, VII/289

⁷⁴ İbn Hazm, a.g.e, XI/261-262

III. KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

A. DİĞER TOPLUMLARDA KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

Çinlilerde köle edinmenin başlıca yolları savaşta ele geçirilen esirler ve yabancıların pazarlarda sattığı köleler şeklindeydi. Kölelere iyi davranılırdı. Şahıslar insanları köleleştiremez, devlet köleleştirdi⁷⁵.

MS.35’de Ku-An-Çe şu emri çıkartmıştır: “İnsanlar gök ve yerdeki mahlukların en şerefliisidir. Kim kölesini katlederse suçunu gizlemek için bir yol bulamaz. Kim ki kölesini ateşle dağlarsa, kanun üzere muhakeme olunur ve karşılık olarak ateşle dağlanır ve köle azad edilir”.

Hindistan’da Manu kanununa göre yedi çeşit kölelik sebebi vardır: Savaş köleliği, aileye para sağlamak için gönüllü kölelik, doğumla kölelik, hediye yoluyla kölelik, miras bırakma, ceza ve satılma sebebiyle köleliktir. Daha sonra şunlar da ilave edilmiştir: Borç sebebiyle kölelik, rehin alınan borçlunun satılmasıyla oluşan kölelik, kumar yoluyla kölelik, köle kadınla birlikte olmaktan dolayı kölelik, babalarını çocuklarını satması veya hediye etmesi sonucu oluşan kölelik sayılabilir⁷⁶.

Hint sisteminde köleler efendilerinin mutlak malı sayılırdı. Köleler satılabilir, armağan edilebilir, çeyiz verilebilir ve istenilen işte çalıştırılabilirdi.

Hint dininin en eski kitaplarından olan Manu’da yer aldığına göre bir köle bir Brahman’a itaat etmezse mutlaka öldürülür. Eğer bir köle üst sınıftan birine karşı hakaret ederse; küfür ederse, cezası dilinin kesilmesidir. Kölelerden biri, üst sınıftan birinin isim veya sınıfıyla alay ederse, cezası on parmak uzunluğunda bir hançeri ateşte ısıtıp ağzına sokmaktır. Din adamlarından birinin yaptığı işi yapmaya kalkışan kölelerin ağzına ve kulağına kaynamış zeytin yağı dökülürdü. Brahman’ın eşyasını çalan yakılırdı. Bir Brahman’a vuran köle canlı canlı şişe geçirilir ve kebab yapılırdı. Aynı suçu işleyen Brahman ise, sadece para cezasına çarptırılırdı⁷⁷.

⁷⁵ Akgündüz, Ahmed, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, 4. Baskı, İstanbul-1997, s. 78

⁷⁶ Akgündüz, a.g.e, s. 78

⁷⁷ Engin, a.g.e, s. 13

Efendiler öldüklerinde köleler de öldürölüp onun mezarına konulurdu. Bunu da, ahirette kölelerin efendilerine hizmet edeceği düşüncesinden dolayı yaparlardı. Bu uygulama zenginler ve güçlüler arasında yaygındı⁷⁸.

Mısır'da en önemli kaynağı savaş esirleri olan köleliğin, Mısır'da yerleşik bir sistem olduğu bilinmektedir. Köle edinme yolları arasında; borçluların köleleştirilmesi ve dış ülkelerden getirilen kölelerin satın alınması bulunmaktadır. Önceleri savaş esirleri öldürölüyordu⁷⁹. Sonra kadınlar köleleştirildi, bu arada erkekler öldürölmeye devam ediliyordu, daha sonra erkeklerden de faydalanmak için onlar da köleleştirilmeye başlandı. Öncelikle esirler Firavun'a aitti⁸⁰. Köleler, Mısır'da iş yapmak için kullanılan bir aletten ibaretti. Mısır bölgesindeki piramitler ve saraylar devletin malı sayılan bu köleler tarafından yapılmıştır. Kölelere katı muamele yapılırdı, bu durum sonra kısmen düzelmiştir. Hatta “ bir köleyi öldürmenin cezası idamdır” hükmü hukuki bir kaide haline gelmiştir⁸¹.

Sümerler, Akadlar, Babiller ve Asurlar Mezopotamya medeniyetini oluşturmaktadır. Bu medeniyetlerin hepsinde de köleliğin yaygın olduğu bilinmektedir.

Sümerlerde savaşlar, babaya karşı gelme, evladın aile tarafından reddedilmesi, babanın mutlak iradesi, borcunu ödeyememe kölelik sebebi olarak kabul edilmiştir⁸².

Sümerlerde köle mal sayılmıştır. Kölelere karşı şefkat ve merhametle muamele edilirdi. Kölelere mülk edinme hakkı tanınmış, evlenmesine izin verilmiş, anne köle baba hür ise çocuk hür olur denmiştir. Hürü öldüren bir hür para cezasına çarptırılırken, hürü öldüren köleye kısas uygulanmıştır⁸³.

Akadlarda en önemli kölelik sebebi borçtur. Köle edinmenin diğer sebepleri Sümerlerden pek farklı değildir. Hürün işlediği suçu köleler çekerti. Hür efendi, birini öldürdüğünde onun yerine kölesi kısas olunurdu⁸⁴.

Babilliler'de insanlar üç sınıftan oluşmaktaydı. Bunlar; üst sınıf, orta sınıf ve kölelerdi. Savaş ve ithal en önemli kölelik sebebiydi. Borç, işsizlik, ana-babaların parasızlık

⁷⁸ Engin, *a.g.e*, s. 13

⁷⁹ Yusuföğlu, Hamdi, , “Köle” maddesi, *Şamil İslam Asiklopedisi*, İstanbul-1991, III/393

⁸⁰ Akgündüz, *a.g.e*, s. 78 Engin, *a.g.e*,14, Muhammed Hamidullah - M.Akif Aydın, “Köle” maddesi, DİA, Ankara-2002 , XXVI/237

⁸¹ Akgündüz , *a.g.e*, s. 79

⁸² Akgündüz , *a.g.e*, s. 79

⁸³ Akgündüz , *a.g.e* ,s. 79

⁸⁴ Akgündüz , *a.g.e*, s. 80

yüzünden çocuklarını satmaları, evli kadınların kocalarına karşı itaatsizlikleri ve saygısızlıkları da kölelik sebepleri arasındaydı⁸⁵.

Hammurabi kanunlarında kölelerle ilgili hükümler mevcuttur. Köleler mal kabul edilip, alınıp satılır, borç karşılığı rehin verilirdi. Bir kölenin ölümüne sebep olan kişi efendiye köle verirse borcunu ödemiş sayılırdı. Hüre saldıran ve efendisine karşı gelen kölenin kulağı kesilirdi. Kaçak kölelere ağır cezalar verilirdi. Köleler birbiriyle evlenebilir, efendiler cariyeleri odalık olarak kullanabilirdi. Ayrıca köle kadından çocuğu olan kişi nesebini tanıyabilir ve kadını hür hale getirebilirdi⁸⁶.

Asurlular'da, insanlar hür köle diye ikiye ayrılırdı. Köşkler ve sarayların köle ve cariyelerle fazlasıyla dolu olduğu görülürdü. Kadınlar ticaret yapardı, borçlarını ödeyemezse köle yapılırdı. Savaş esirleri ve borcunu ödeyememe kölelik sebepleri arasında sayılabilir⁸⁷. Köle, eşya olarak kabul edilirdi. Kölelerle ilgili cezai hükümler daha şiddetliydi. Hürlerin para vererek kurtuldukları cezalardan, köleler bedeni cezalara çarptırılarak kurtulurdu. Büyücülük yapan hür para cezasına çarptırılırken köleler katledilirdi. Köle ticareti Mezopotamya medeniyetlerinin ekonomisinde önemli bir rol oynamaktaydı⁸⁸.

Hititlerde, kralın, tapınakların hatta fertlerin bir çok köleleri vardı; bazı derebeylerinin yüzden fazla köle sahibi oldukları bilinmekteydi. Köleler özellikle çobanlık yapardı ve sanatla uğraşırdı. Aynı suç için, özgür insan ceza ödüyor, ama köle ölümle ya da sakatlanmayla cezalandırılıyordu. Köle bir mal durumundaydı. Hür bir insanı öldüren katil, fidye olarak dört tane köle vermek zorundaydı. Eğer öldürülen bir köle ise, fidye miktarı ikiye inerdi. Diğer suçlarda hür insanlar için verilen diyetler, köleler için yarıya ve daha aza inerdi. Bununla birlikte kölelere bazı haklar da tanınmıştır. Köleler mülk edinebiliyor; özgür kişilerle evlenebiliyor ve bazı durumlarda mahkemeye başvurabiliyorlardı. Hür bir kadınla evli olan köle, çocukların paylaşılmasına katılabildiği gibi, hür bir erkekle evlenen köle de ayrılma durumun da mal ve mülkün yarısıyla çocuklardan sadece bir tanesini yanına alabilirdi. Kıtlık yıllarında kendi

⁸⁵ Akgündüz ,a.g.e, s. 80; Engin,a.g.e, s.12

⁸⁶ Akgündüz , a.g.e, s. 80

⁸⁷ Engin, a.g.e, s.11-12

⁸⁸ Engin, a.g.e, s.15

yerlerine başka işçi getirememe durumunda, borçlu oldukları kişilerin kölesi olan hür Hititler olduğu gibi, çocuklarını satan fakirler de vardı⁸⁹.

Eski Yunan'da fakirlik, her hangi bir sınırlama olmamakla birlikte savaşlar, eşkiyaların köle ithali, korsanlık, doğum, ailesi tarafından satılmak kölelik sebepleri arasında sayılabilir⁹⁰.

Yunanistan'da nüfusun büyük bir bölümü köleydi. Köleler mal olarak kabul edilirdi. Toprak ve ev işleri yanında katiplik, hocalık ve doktorluk yapabilirlerdi. Kazancı efendisine ait olmakla birlikte malın bir kısmına sahip olabilirdi. Ticaretle uğraşırlardı. Yunanistan'da bir hür, hürlerin sahip olabileceği hakların en üstününe sahip olurken , köle de esirlerin sahip olduğu hakların en alt seviyesine sahip olabilirdi. Köle mal sayılır, alınır, satılır ve rehin edilirdi. Köleye karşı efendinin sayısız ceza verme hakkı vardı. Terbiye etme hakkı vardı. Köleye işkence edebilir, hatta efendi haklı sebeplerden dolayı kölesini öldürebilirdi. Köleye karşı suç işleyenler komik cezalarla cezalandırılır, sebepsiz yere kölesini öldürenler sürgün edilirdi. Kaçan köle bir daha kaçmasın diye damgalanırdı. Yunan hukuk nizamı iş hayatının gereklerinden dolayı köleye para biriktirme ve şikayet etme hakkı tanımıştır⁹¹. Köle satış pazarları vardı. Atina'da her ayın ilk günü pazar kurulur, köleler çıplak olarak satışa arz edilirdi. Kadın köleyle efendinin cinsel ilişki hakkı vardı⁹².

Roma'da kölelik sebepleri olarak doğum yoluyla kölelik, köle kadından doğan çocuklar, kocası kim olursa olsun köle sayılabilir. Savaşlar, ağır cezalara çarptırılma neticesinde köleleştirme, borçlarını ödeyememe, askerlikten kasıtlı olarak kaçma, babası tarafından satılma, 20 yaşını geçen bir gencin kendini köle olarak satması kölelik sebepleri arasından gösterilebilir. İnsanlar çok değişik sebeplerden dolayı hürriyetlerini kaybedebilirdi⁹³.

Köleler mal veya eşya olarak kabul edilirlerdi. Kadın ve erkek kölelerin kurdukları evlilikler evlilik sayılmazdı. Daha sonra Hristiyanlığın kabulüyle bu kötü durumdan vazgeçildi. Köleler mala sahip olamazdı, hiçbir şahsi hakka da sahip olamazlardı.

⁸⁹ Engin, a.g.e, s.10-11

⁹⁰ Akgündüz , a.g.e, s. 83; Engin, a.g.e,s.15; Malay,Hasan, *Çağlar Boyu Kölelik*, 1.Baskı,Ankara-1990, s.13-45; Yusufoğlu, a.g.m, s.393; Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/237

⁹¹ Akgündüz , a.g.e, s. 84

⁹² Engin, a.g.e,s.15

⁹³ Akgündüz,, a.g.e, s. 88; Malay, a.g.e, s.13-45; Yusufoğlu, a.g.m, s.393; Hamidullah,-Aydın, a.g.m, XXVI/237

Köleler hak ehliyetine sahip değillerdi. Kölenin malı efendisininindi, bazı işleri yapabilmesi için kendisine eda ehliyeti verilmişti. Kölelere yapılan saldırılar efendisine ve efendinin malına yapılmış sayılırdı. İşledikleri suçlardan dolayı hürlerden daha şiddetli cezalara çarptırılırlardı. En hafif cezalandırma, elleri ağır bukağı içinde arazi sürüp ekmekte de istihdam edilmeleri idi. Çoğu zaman bu muameleye tabi tutulan köleler öldü. Ellerinden asılarak veya ayaklarına ağırlık bağlanarak cezalandırılırlardı⁹⁴.

Efendi kölesine zarar verebilirdi, hatta öldürebilirdi. Bundan dolayı da bir ceza görmezdi. Köleler, yer yer yırtıcı hayvanlarla pençeştirilmişlerse de sonradan yasaklanmıştı⁹⁵. Roma hukukunda kölelikten kurtulma imkanı mevcuttu. Hayali bir hürriyet davasıyla hürriyete kavuşma imkanı verilebiliyordu. Bu da şöyle olurdu. Köle hür olduğunu iddia eder, efendisi de sahip çıkmazsa köle hürriyetine kavuşmuş olurdu. Efendi sayım zamanı kölesini hür olarak yazdırırsa hürriyete kavuşmuş olurdu, dostlar arasında, kilisede, mektupla ve sofrada köle azad edilebilirdi. Azad edilen köle ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilirdi. Azad edilmek bile kölelerin üzerinden bütün sınırlamaların kalkmasına yetmiyordu. Neron'un yardımcısı Seneca "ölüm herkesi eşit kılar" sloganıyla köleliğe savaş açanlardandı⁹⁶.

Eski Türklerde köle tabiri neredeyse esir kelimesiyle eş değerde kullanılıyordu. En eski ve en önemli Türk Devleti olarak kabul edilen Hun Devletinin (MÖ.220-MS.553) ünlü hükümdarı Mete zamanında, kölelik ve cariyelik vardı. Hun imparatorlarına Şan-Hu veya Tan-Hu denirdi. Tan-Hu ölünce, yakınları ve sevgili cariyelerinden bir çoğu ölümde ona eşlik ederdi, bundan da Tan-Hu'nun asıl karılarından başka cariyelerinin de bulunduğunu anlaşılır. Ancak bunun sadece Tan-Hu'ya ve büyüklere mi özgü olduğu, yoksa herkesin mi alabileceği tam anlaşılamamaktadır⁹⁷.

Savaşlarda alınan esirlerin mülkiyeti bunları elde edene verilirdi. Divan beylerinin de cariyeleri vardı. Hunlarda, savaşta kafa kesen veya düşmanı esir alan şahsa, hakan tarafından bir bardak şarap verilince, elde etmiş olduğu esirler kendisine hediye edilmiş sayılır ve kölesi olurlardı. Göktürklerde de savaşlarda yenilen kavimler ve çocuklarının

⁹⁴ Hamidullah-Aydın, *a.g.m*, XXVI/237; Akgündüz, *a.g.e*, s. 85; Ahmet Gürkan, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ankara-1996, s.52

⁹⁵ Akgündüz, *a.g.e*, s. 85- 86; Engin,*a.g.e*, s. 17-18,

⁹⁶ Akgündüz, *a.g.e*, s. 87

⁹⁷ Fendoğlu, *a.g.e.*, s.32

köle olarak alındıkları görülürdü⁹⁸. Uygurlarda da, kölelik, köle azadı, köle satımı, diyet gibi kavramlar kabul ediliyordu. Köleye karabaş, kul, kitay oğlan (erkek köle), küng, eşçi karabaş (kadın köle) denirdi. Köle sahiplerinin köle üzerinde mülkiyet hakkı vardı, ama bu Roma hukukunda olduğu kadar sert değildir⁹⁹. Göktürklerde kölelik müessesesinin varlığı Orhun Abideleri'ndeki yazılarda görülebildiği gibi, Uygurlar'da da aynı durum göze çarpmaktadır. Oğuzlarda, hastalara, o kişinin cariyeleri ve köleleri hizmet ederlerdi. Bir Türk boyu olan Bulgarlar'da, köleler, cenaze matemine iştirak eder, hür adamların ağlamaları bittikten sonra, ellerinde gırbaç bulunan köleler de devamlı surette ağlayıp, deriden örme kırbaçlarla yanlarına ve çıplak yerlerine vururlardı. Bulgar hükümdarı, Ruslar ve diğer milletlere mensup tüccarların satmak için getirdikleri kölelerden onda birini kendi hissesi olarak alırdı¹⁰⁰.

Yahudilerin bugün ellerinde bulunan Tevrat'a göre, satın almak suretiyle, savaş sebebiyle, ödeninceye kadar borç sebebiyle köle edinmek mümkündür. Yahudilikte iki çeşit kölelik vardır. Birincisi, borç veya hata sebebiyle kölelik; ikincisi, savaş sebebiyle köleliktir¹⁰¹.

Yahudilere göre köleler bir servet olarak kabul edildikleri gibi hayvandan farklı da muamele görmemişlerdir. Köleler yabancı ve İbrani olmak üzere ikiye ayrılırdı. İbrani kölelere azad edilme imkanı bahşedilirken İbrani olmayanları ebediyen köleliğe mahkum eden uygulama benimsenmiştir. Bu uygulamanın en önemli sebebi ırkçılıktır¹⁰².

İbrani hukukunda kölelerin genellikle yabancı asıllı olmalarına dikkat edilmiş, bütün Yahudilerin kardeş oldukları devlet büyüklerince belirtilerek İbranilerin birbirlerinin köleleri olmaları engellenmiş ve istisnai durumlarda köle olabilecekleri haller ve sebepler sınırlandırılmıştır. Bütün bunlarla birlikte İbranilerde kölenin önemli hakları da vardır.

Köleler, miras, bağışlama ve satım akdi ile devredilebilirdi. Tevrat'ta köleliğin kaldırılmasıyla ilgili herhangi bir hüküm mevcut değildir. Tevrat'a göre kölenin 6 gün çalıştırılıp bir gün dinlendirilmesi gerekir. Efendinin kölesine karşı merhametli olması

⁹⁸ Cin, Halil- Akgündüz Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul- 1995, I/ 64

⁹⁹ Fendoğlu, a.g.e, s.32

¹⁰⁰ Engin, a.g.e, s.20

¹⁰¹ Fendoğlu, a.g.e, s.72; Yusufoglu, a.g.e, s. 393; Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/237

¹⁰² Ateş, Ali Osman, *İslama Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, 1. Baskı, İstanbul-1996, s. 404

ve kölenin de geniş anlamda aileden sayılması gerekmektedir. İbrani asıllı kölesinin gözünü çıkaran ya da dişlerini kıran efendinin kölesi azad olur. İbrani olmayan köleye kötü muamele edilirse, yetkililer efendisini ikaz eder. Kölelerin evlenmelerine de izin verilmiştir. Bir kölenin efendisinin kızı ile dahi evlenmesine izin verilen haller vardır. Kölelerin mülk edinmeleri ise, şiddetle yasaklanmıştır. Başkalarından aldığı ve bulduğu şeyleri efendisine vermekle mükelleftir. Talmut Hukukunda, sıkı sıkıya şekle bağlı olmakla beraber, kölelerin azadı da gündeme getirilmiştir. Yahudilikte 50 yılda bir azad merasimi yapılır. Bunun dışında kölelerin azad edilme yolları mevcuttur. Mesela kölesini bir kadınla evlendiren, kölesinin başının üzerine bir muska koyan, cemiyet huzurunda kanundan 3 mısra okumasını köleye teklif eden veya sadece hürlerin yapması gereken işleri yapmak üzere kölesine emir veren kimse kölesini azad etme iradesini ortaya koymuş sayılırdı¹⁰³.

Tevrat, efendisi tarafından azad edilmek istendiği halde bunu kabul etmeyen köle ve cariyenin kulağından bir bizle delinerek, Mabedin kapısına saplanmasını, bundan sonra bu köle veya cariyenin ebediyen köleliğe mahkum edilmesini emretmektedir¹⁰⁴.

Dört İncil’de de savaş esirleri ve kölelikle ilgili kurallar yoktur. İncil, “Bütün insanlar kardeştir” hükmü yazılmakla birlikte Hristiyanlıkta kölelik yasaklanmamıştır. Yahudilik gibi Hristiyanlıkta köleliği kabul etmiştir. Mevcut İnciller bu konuda Tevrat’ın hükmünü benimsemiştir. Hz. İsa, “Ben Tevrat’ı değiştirmek için değil tamamlamak için geldim” diyordu. Hz. İsa, köleliği reddetmedi, sınır koymadı, azaltmadı. Elimizdeki İncil’de de köleliğin kaldırılması yolunda hiç bir kural yoktur. Hristiyanlık, köleliği kabul etti, köleliği kaldırmak için bir adım atmadı. Pavlus, Efesus’lulara mektubunda şöyle diyor: “Ey köleler, efendilerinize; Hz. İsa’ya itaat ettiğiniz gibi itaat ediniz...Köle efendisine boyun eğmelidir, itiraz etmemelidir”.

Hristiyanlık dünyasının en büyük filozoflarından biri sayılan Apuiono’lu Thomas, köleliğe karşı bir hareket içerisinde yer almadı. Diğer Hristiyan filozoflar da köleliğe karşı bir görüş belirtmediler; onlara göre, kölelik insan fıtratına uygundu, bazı insanlar köle olarak yaratılmıştı. Roma Katolik Kilisesi, köleliğin geçerli bir kurum olduğunu tanıdı. Diğer Hristiyan Kiliselerinin tutumu Roma Kilisesinin tutumundan farklı değildi. Anglikan ve Luther Kiliseleri de Rönesans ve Reform yıllarında köleliğe izin

¹⁰³ Akgündüz, *a.g.e*, s.82; Ateş, *a.g.e*, s. 405; Fendolu, *a.g.e*, s. 72

¹⁰⁴ Tevrat, Çıkış, 21/5-6

verdi. Ortaçağ boyunca , Avrupa’da , şehvet, savaş, korsanlık, borç, kumar, ticaret, servet edinmek, iktisadi sebeplerle kölelik yaygındı¹⁰⁵.

B.CAHİLİYYE DÖNEMİNDE KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

Cahiliye Araplarında yer alan kölelik sebepleri Roma ve diğer toplumlardakine benzerdir. Savaşlar kölelik için en önemli kaynaklardandı. Savaş sonucu ele geçirilen esirler ya öldürülür veya köle yapıldı. Kaçırma ve korsanlık yoluyla kölelik mevcuttu; Zeyd b. Harise buna örnektir. Öldürme, hırsızlık ve zina gibi suçları işleyen hürler ceza olarak köle yapılabilirlerdi. Borcunu ödeyemeyenler de köle yapıldı. Şahıslar bazen kendilerini köle olarak satabilirlerdi. Babalar Roma’da olduğu gibi çocuklarını satarak köle yapabilirlerdi. Doğum yoluyla köle olunurdu. Kumar borcu yüzünden bile insanlar köle olabiliyordu. Ebu Lehep, kumar borcu yüzünden As b. Hişam’ı kendisine köle yapmış ve develerini otlatmıştı¹⁰⁶.

Cahiliye Araplarında köle azad etme hayırlı işlerden sayılırdı. Abdullah b. Cüd’an yaşı ilerledikçe köle azad ediyordu. Bir gün Peygamberimize, “Ey Allah’ın Peygamberi! Ben cahiliye de köle azadı gibi bazı ibadet sayılabilecek işler yapardım, ne buyurursunuz?” diye sordu. Peygamberimizde cevap olarak, “Sen eskiden yaptığın hayırlarla Müslüman oldun” buyurdu¹⁰⁷.

Cahiliyede mukateb yoluyla köle azadı mevcuttu. Cahiliye döneminde köle, kendi kıymetini kazanıp kendi sahibine ödeyerek hürriyetine kavuşabilirdi¹⁰⁸. Cahiliyede köleler evlenme akdi yapabilirlerdi. Kölelerin çoğalmaları icap ediyorsa bunu hayvanların çoğalmaları gibi kabul ediyorlardı. Köle ile hür asla evlenemezdi. Evlendikleri takdirde idama kadar giden cezaları vardı. Köleler evlat edinilebilirdi. Bunu İslam tamamen kaldırmıştır¹⁰⁹. Cahiliyede köleyi satın alan boynuna bir ip takıp götürürdü. Köle satın alıp başkasına hediye etmek adet idi. Köle mirasçıya intikal ederdi. Köle sahibinin vefatından sonra geçerli olmak üzere azad edilmişse, sahibinin

¹⁰⁵ Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/237; Fendoğlu, a.g.e, s. 75; Yusufoglu, a.g.m, s.393

¹⁰⁶ Akgündüz Ahmed, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, 4.Baskı, İstanbul-1997 s. 89; Fendoğlu, a.g.e, s.17-18

¹⁰⁷ Müslim, *iman*,195,196,197

¹⁰⁸ Ateş, a.g.e, s.408; Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/238

¹⁰⁹ Akgündüz , a.g.e, s. 89; Vecdi Akyüz- Nihat Engin, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, İstanbul-1994, I/493

vefatından sonra hür olurdu. Kölelerin, gelinlerin mihrlerine dahil edildikleri de olurdu. İslam, kölelerin miras olarak intikaline cevaz vermiştir¹¹⁰.

Cahiliye devrinde bir kölenin cezası, hürlere verilen cezaların yarısı kadardı. Bazı köleler savaşta istihdam olunurdu. Ancak, muharebede bulunan köleye ganimetten pay verilmez, onun payı efendisine verilirdi. İslam, bir kölenin veya cariyenin cezasının, hür kimsenin cezasının yarısı olan uygulamayı tasvib etmiştir¹¹¹.

Cahiliyye devrinde Araplar, cariyelerinden olan çocuklarını da esir kabul ederlerdi. Cariyenin çocuğu zeki ise efendi onun nesebini kabul edebilirdi, aksi takdirde bu çocuklar köle olarak kalırdı. İslam, sahiplerinin cariyelerinden doğan çocukların köle kabul edilmesini benimsememiştir. İslama göre cariyelerden olan çocuklar, babaları tarafından nesepleri tanındığı takdirde, hür kabul edilmişlerdir. Yine bir başka şahsın cariyesiyle evlenen hür kimse doğacak çocuklarının hür olmasını şart koşturur. Böyle bir şart koşturamıyorsa doğacak çocukları da anneleri olan cariyenin sahibinin mülkiyetindedir. Ümmü veledin satışı caizdi. İslam bunu yasaklamıştır¹¹².

Cahiliyye devrinde, esir veya köle iken azad edilen şahsa İtk Mevlası denilirdi. Bir esir ifa ettiği önemli vazifeden dolayı azad edilirdi. Sahibi, “şunu yaparsan hürsün” der, köle o hizmeti ifa ederse artık hür olur, sahibinin “Mevlası” sayılırdı. Köle bundan sonra miras olarak intikal etmezdi. Böylece kölenin velası azad edenin olur, azadlı köle azad edene intisap eder, köle vefat ettiği zaman, azad eden kimse mirasçı olurdu. Köle sahipleri, velası kendi üzerinde kalmak şartıyla kölesini satabilirdi¹¹³. İslam ıtk mevlası uygulamasını kabul etmiş, Ancak velanın satış ve hibesini yasaklamıştır. Bir köle vela hakkı hiç kimseye ait olmamak üzere azad edilirse, “saibe” adını alır. Cahiliye devrinde köle azad etme bazen saibe şeklinde olurdu. Bir kimse kendi kölesine “sen saibemsin” derse velası azad edene ait olmaz ve bu şekilde azad edilmiş köle malını istediği yere koyabilirdi. Ashabdan Salim, Ebu Huzeyfe’nin hanımı tarafından saibe şeklinde azad edilmiştir. İslam bu saibe uygulamasını kaldırmıştır¹¹⁴. Efendi cariyelerini zinaya

¹¹⁰ Ateş, a.g.e, s. 409

¹¹¹ Nisa , 4/25

¹¹² Fendoğlu, a.g.e, s.35

¹¹³ Fendoğlu, a.g.e, s.35

¹¹⁴ Ateş, a.g.e, s.412

zorlayabilir, onların sırtından para kazanabilirdi. İslam bu çirkin davranışı yasaklamıştır¹¹⁵.

C.İSLAM TOPLUMUNDA KÖLELİĞİN KAYNAKLARI

İslam gerçekçi bir yaklaşımla, savaşı ve bunun neticesi olan köleliği caiz görmüş fakat asla emretmemiştir. Kur'an'da; "İnkâr edenlerle savaştığınız zaman onların boyunlarını vurun, onları iyice sindirin, orduların yaralarını iyice derinleştirdiğiniz, iyice yendiğiniz zaman kalanları sıkı sıkı bağlayın, savaştan sonra karşılıksız veya fidye olarak salıverin"¹¹⁶ ayeti savaşın ve esir almanın caiz olduğunu belirtmiştir. "...Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri..."¹¹⁷, "köle azad etmek"¹¹⁸, "...buyruk altında bulunan köle ve esirlere..."¹¹⁹, "... bir mümin köleyi azad etmek..."¹²⁰, "...bir köleyi azad etmek"¹²¹, "...bir köleyi hürriyete kavuşturmak..."¹²² meallerindeki ayetler islamiyet'te köleliğin meşru olduğuna delildir.

İslam'da savaş yoluyla esir edinilmesi ve köleleştirme, kölelik kaynağı olarak kabul edilmiştir. Diğer kölelik kaynağı da doğumdur. Eğer savaş yapılıyorsa savaşın meşru olması gerekir. Onun için karşı taraf önce İslam'a davet edilir, Müslümanlığı kabul etmezlerse cizye vermeleri istenir, bunu da kabul etmezlerse kendilerine savaş ilan edilir. Tabii alimlerinden bazı fakihlere göre, İslam ordularının kendilerine ulaşması, ehli şirke İslam daveti ulaşmış demektir. Bu sebepten savaşa girmek caiz görülmüştür¹²³.

Esirlere yapılacak muamele konusunda ihtilaf edilmiştir. Şafii mezhebine göre halife veya görevlendirdiği komutan, esirler konusunda serbesttir. Esirlere Müslüman olmaları teklif edilir. Müslüman olurlarsa esir edilmezler. Eğer esirler inkarcılıklarında devam ederlerse; ya öldürülür veya köle yapılır yahut da karşılıksız serbest bırakılır. Maliki mezhebine göre; ya öldürülür veya köle yapılır yahut da serbest bırakılır.

¹¹⁵ Nur,24/ 93

¹¹⁶ Muhammed, 47/4

¹¹⁷ Ahzab , 33/50

¹¹⁸ Beled, 90/13

¹¹⁹ Bakara, 2/177

¹²⁰ Nisa,4 /92

¹²¹ Maide, 5/89

¹²² Mücadele, 58/3

¹²³ Engin, a.g.e, s.23; Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/238

Serbest bırakma mal karşılığı da olabilir, karşılıksız da olabilir. Ebu Hanifeye göre; ya öldürülür veya köle yapılır. Mal veya esir karşılığı değişim yapılamaz¹²⁴.

Fakihler, köle yapmayı misliyle mukabele esasından dolayı, maslahata uygun olacağı düşüncesiyle kabul etmişlerdir. Ulu'l-emrin köleleştirme yetkisi Kur'an'dan değil, Peygamberimizin uygulamalarından çıkarılmıştır¹²⁵. Arap Havazin kabilesinin esirleri köle statüsüne konulmuş, askerler arasında dağıtılmıştı; fakat daha sonra Müslümanlığı kabul ettiler. Peygamberimizin affetmesini istediler, Peygamberimiz kendi hissesine düşenleri bir karşılık beklemeksizin serbest bıraktı. Bunun üzerine sahabenin çoğu da bu yolu seçti. Fidyersiz azadı kabul etmeyen bazı sahabelere de Beytü'l- mâl'dan ödeme yapılarak bütün köleler hürriyete kavuşturulmuştur¹²⁶.

Esirlerin köle yapılabilmesi için Müslüman olmaması gerekir. Müslüman ise köle yapılamaz. Müslüman bir devlete isyan eden ve ele geçirilen asiler grubu da köle yapılamaz. Esir alındıktan veya köle statüsüne konduktan sonra islamiyeti kabul etmesi köleliğe engel değildir. Savaş esiri Arapların kölelik statüsüne geçirilip geçirilmeyeceği tartışmalıdır. Peygamberimizin Huneyn savaşı sırasında söylemiş olduğu "Araplar üzerine kölelik yoktur" hükmü fakihleri ihtilafa düşürmüştür. Peygamberimizin, Arapları köle statüsüne geçirdiğine dair uygulamalar da vardır. Beni Mustalık Gazvesinde ele geçirilen çocuk ve kadınlar köle statüsüne geçirilmişlerdir ve müslüman askerler arasında dağıtılmışlardır. Hz. Ebu Bekir zamanında da esirler köle statüsüne geçirilmişlerdir ve bu hadisin Huneyn Gazvesine mahsus bir hüküm olduğu görüşü benimsenmiştir. Hz. Ömer ise, bu uygulamanın genel hüküm olduğu kanaatini benimsemiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir zamanında köleleştirilen esirleri serbest bırakmıştır¹²⁷.

Esirlerin karşılıksız serbest bırakılması; Hanefi, Maliki, Hanbeli mezheplerine göre caiz değildir. Şafii mezhebine göre ise caizdir. Hanefilere göre mal karşılığı bile olsa esirleri serbest bırakmak caiz değildir. Sebep ise, düşmanın kuvvetlenme ihtimalidir. İmam Muhammed ve İmam Şafii'ye göre caizdir. Esirlerin mübadelesi İmamı Azama göre caiz değilken; Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve diğer üç mezhebe göre esirlerin mübadelesi caizdir. Bu mezheplere göre; bir müslümanın hürriyete kavuşması esirin

¹²⁴ Engin, a.g.e, s.23

¹²⁵ Hamidullah, Muhammed, *İslam'da Devlet İdaresi*, terc. Hamdi Aktaş 1. Baskı, İstanbul- 1998, s.266

¹²⁶ Engin, a.g.e, s. 21

¹²⁷ Hamidullah-Aydın, a.g.m, XXVI/239

öldürölmesinden ve köleleştirilmesinden daha iyidir. İmamı Azam'a göre ise; müslüman esiri müslümanların kurtarması bir görevdir¹²⁸.

¹²⁸ Engin, a.g.e, s.27

İKİNCİ BÖLÜM

KÖLENİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ ve KÖLE ÇEŞİTLERİ

1.KÖLENİN EHLİYETİ

A.KÖLENİN MALİ EHLİYETİ:

Kölelik, mali konularda bir şeye sahip olmaya mani bir özelliktir. Köleyi satın alan kimse onun için bir bedel ödemiştir. İsterse onu satarak para kazanır, isterse onun kazandıklarını istediği gibi kullanır. Köle, birinin mutlak tasarrufunda olan kimsedir. Birinin malı ve mutlak tasarrufunda olma hali mülkiyet hakkına sahip olmaya aykırıdır. Bir şeye malik olmak güç kuvvet ve üstünlük anlamına gelir. Kölelik böyle bir malikiyete zıt bir durumdur¹²⁹.

Kölelik acizlik demektir, bu da dünyada tam ehliyeteye mani bir durumdur. Zimmet ve velayet gibi konularda köle ehil değildir. Zimmet, bir insanın sorumlu olmaya ehil hale gelmesidir. Kölenin malı olmaz, borç altına giremez, bir insanın malını helak etse çalışıp kazanarak öder¹³⁰.

Kölelik, mala sahip olmaya mani bir durumdur. Çünkü köle mülk olduğundan, malik olamaz. Buna göre bir işte çalışsa ücreti sahibine aittir. Ancak kölelik başkasından mal almaya mani değildir. Köle efendinin malıdır ve onun üzerinde efendinin tasarruf hakkı ve yetkisi vardır. Onun için kölenin evliliğinin sonuç doğurması için efendinin izni şart koşulmuştur.¹³¹

¹²⁹ Taftazani, Sa'düddin Mes'ud ibn Ömer (ö.793/1390), *eş-Şerhu't-Telvihi ale't-Tavdih li Metni Tenkih fi Usuli'l-Fıkh*, Beyrut- Lübnan- ty, II/358

¹³⁰ Taftazani , *a.g.e*, II/260

¹³¹ Bilmen, *a.g.e*, VII/233

B.KÖLENİN CEZAI EHLİYETİ

“Külfet nimete göredir” kaidesince kölenin zimmeti tam değildir. Kölenin ve cariye- nin diyeti hürlerden noksandır. Had cezalarında, kölelerin cezai mesuliyeti hürlerin yarısı kadardır, çünkü yetki ve mesuliyet doğru orantılıdır¹³².

Kölelik usul yönünden hükmi acizlik olarak kabul edilmiştir. Köleliğin en önemli sebeplerinden biri kafir olmasının cezası olarak kabul edilmiştir. Kafirler Allah’ın ayetlerinden yüz çevirdikleri, Allah’ın ayetlerini tefekkür, düşünme ve onlar için fikir yormadıkları için hayvanlara benzetilmektedirler. Hayvanlara benzedikleri için de hayvan ve mal gibi kullananın hizmetine verildiği şeklinde yorumlar yapılabilmektedir¹³³.

Şer’i konularda yetki ve sorumlulukların doğru orantılı olduğu bilinen bir gerçektir. Kimse gücünün yetmediği bir şeyden sorumlu değildir. Diğer sistemlerde kölelerin cezaları hürlerden çok daha ağırlaştırılmış bir durumdayken İslamiyette hafifletilmiştir. Cezai konularda kölelere hürlerle verilen cezanın yarısının verilmesi Nisa suresinin 25.ayetine kıyasla çıkarılmıştır. Kısas konusunda mezhepler arasında farklı cezalar verilmekle birlikte kölenin canı korunmuştur. Cezaların yarısının verilmesi mümkün değilse hürlerle verilen cezalar takdir edilmiştir.

Hür bir kimse köleyi öldürürse, ceza olarak hür kimse de öldürülür mü, öldürülmez mi konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Züfer’ e göre köleyi öldüren hür de kısasen öldürülür. Hanefilere göre kısasta, ayetin başındaki “nefis, can” kelimesi esastır. Kölenin insanlık onuru dikkate alınmıştır¹³⁴. Burada hitap umumi olarak yer almaktadır. Zahiriler’de de adam öldürmenin cezası olarak hür köle ayrımı yoktur, köleler de hürler gibi cezalandırılır. Zahirilerde, kısas eşitlik esasına dayanır¹³⁵. İmam Nehai’nin görüşü ise, köle hür karşısında eşittir. Hür köleyi öldürürse kısas uygulanır. Efendi kendi kölesini öldürmüş olsa da öldürülür.¹³⁶

¹³² Bilmen, *a.g.e*,I/233

¹³³ Taftazani, II/356

¹³⁴ Cassas, *a.g.e*, II/ 166-167; Kasani, *a.g.e*.VI/235; Maverdi ,Ebu’l-Hasen, *Ahkamu’s- Sultaniyye*, terc. Ali Şafak, İstanbul-1976, s. 262; Taftazani,*a.g.e* II/367

¹³⁵ İbn Hazm, *a.g.e*, XI/161

¹³⁶ İbn Rüşt, *a.g.e* ,IV/226; Bilmen, *a.g.e*,III,73

C. KÖLENİN ŞAHİTLİĞİ

Bir davayı sonuçlandırırken, en büyük etkenlerden birisi de şüphesiz şahitliktir. Şahitlik, her hukuk sisteminde vazgeçilmez bir ispat vasıtasıdır. Her sistem kendi inanç ve kültür yapılarına göre; sağlıklı hükümler verebilmek için, bazı kurallar ve şartlar koymuşlardır. Belli bir disiplin altına alınmayan, rastgele işletilen şahitlik müessesesi, yanlış kararlar ve haksızlıklara yol açacağından toplumda huzurlu bir güven ortamı temin edilemeyecektir.

Kölenin şahitlik yapamayacağı konusunda Hanefi, Şafii ve Malikiler müttefiktir. Delilleri de şu ayeti kerimedir; “Allah hiçbir şeye güç yetiremeyen ve başkasının malı olan bir köle ile kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden gizlice ve açıkça sarfeden kimseyi misal gösterir. Hiç bunlar eşit olur mu?”¹³⁷ Ayette köle, “hiç bir şeye güç yetiremeyen” olarak nitelendiğine göre, şahitliğe de güç yetiremez demişlerdir¹³⁸.

Hanbeliler ve Zahiriler diğer üç mezhebe muhalefet ederek kölenin şahitliğinin kabul edileceği görüşünü savunurlar. İbn Hazm’a göre kölelerin ve hürlerin şahitlik açısından bir farkı yoktur. “Hiçbir şeye güç yetiremeyen köleyi...” kısmı mecaz ifededir ve hürlerden de böyleleri vardır. İbn Hazm, köle bir şeye güç yetiremiyorsa, namaz, oruç, temizlik ve nikah yapmıyor mu? Bunlar bir şey değil mi? diye sorarak diğer mezheplerin yaklaşımlarını eleştirmektedir. Efendisinin hizmetinde olmasını engel olarak kabul edenlere, kadınlar da kocalarının hizmetinde diyor. Mal diyenlere ise, namazı, orucu, nikahı mal yerine getirebilir mi? diye soruyor. Allah’ın unutmayacağını, ayetin umum ifade ettiğini ve kölenin şahitliği için de bir engel olmadığını savunuyor¹³⁹.

D.KÖLENİN İKRARI

İkrar, bir kimsenin kendisiyle ilgili olup, başkasına ait bulunan bir hakkı haber vermesidir. İkrarın karşısı inkardır. İkrarın, bir kimsenin söz ya da fiilini onaylama ve ona katılma anlamları da vardır. İkrar, aleyhine hukuki neticeler meydana getirebilen

¹³⁷ Nahl, 16/75

¹³⁸ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, terc. Dr. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Doç. Dr. Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız., Feza Yayıncılık, İstanbul-1994, VIII/307

¹³⁹ İbn Hazm, a.g.e, IX/413-414

maddi veya hukuki bir vakıanın doğruluğunu tasdiktir. İkrar bir vakıaya tealluk eder ve bu vakıanın başka delillerle ispatına hacet kalmadan doğru sayılmasını gerektirir¹⁴⁰.

Mezun kölenin ticaret ve borç ilişkilerinde ikrarı caizdir. Cinayetlerde kölenin ikrarı geçerli değildir. Hadlerde ve kısasta kendisine kısıtlama konan bir kölenin ikrarı geçerlidir. Kendisine izin verilen kölenin ikrarı kısıtlama olan köleye göre çok daha fazlasıyla geçerlidir. İkrar anında efendinin olması şart değildir¹⁴¹.

E.KÖLE SAHİBİ ile KÖLE ARASINDA OLUŞAN VELAYET İLİŞKİSİ

Vela; bir kimseye mirasçı olmanın sebeplerinden biridir. Vela, azad olma ve muvalat akdi ile meydana gelen akrabalığın özel ismidir. Vela konusunu miras açısından ele alacağız. Bu açıdan vela ikiye ayrılır.

Nesebi bilinmeyen bir kimsenin başka bir kimseye “Sen benim mevlamsın. Öürsem benim varisimsin. Bir cinayet işlersem diyetimi sen ödersin” dese ve o kişi de bunu kabul etse bir muvalat akdi yapılmış olur. İkinci şahıs, nesebi bilinmeyen birinci şahsın mevlası olur.

Mirasta ashab-ı feraiz ve asabeler yoksa azad edenin vela hakkı bulunması sebebiyle, azadlı köleye mirasçı olmasıdır. Bu ise iki şekilde olur¹⁴².

Birincisi; ihtiyari olup bir kimsenin kölesini azad etmesi veya müdebber yahut cariyeye bulunan yakınıni satın alması gibidir.

İkincisi; mecburi olandır ki; bir kimsenin mülkiyetine, kendisinin akrabası olan, fakat başkasının yanında bulunan bir kölenin ırsen girmesi ve dolayısıyla azad olmasıdır.

Her iki velada a'lâ olan (azad eden ve nesebi bilinen kişi) esfel olana (azad olunana, nesebi bilinmeyene) varis olur. Bunun tam tersi şekilde esfel olan a'lâ olanın ölmesi halinde ona varis olamaz.

Azad edilen kişiye, azad eden şahsın varis olmasının bir çok hikmeti vardır. Öncelikle efendi köleyi azad etmekle ona bir ihsanda bulunmuştur, onu hürriyetine kavuşturmuştur. Sanki köleyi azad edip hürriyetine kavuşturmakla efendi o köleyi manen diriltmiştir. Çünkü o köle, kölelik halinde bir kısım tasarruflarda bulunamaz.

¹⁴⁰ Erdoğan Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 1.Baskı ,İstanbul, 1998 s.190

¹⁴¹ Kasani , a.g.e, VII/289

¹⁴² Bilmen, a.g.e, III/352

Kendi adına mülk edinemez, serbestçe gezip dolaşamaz, halbuki azad ile birlikte tüm bu haklara sahip olur. Efendinin köleye karşı yaptığı bunca iyiliklere karşılık olarak şayet azadlı hiç bir varis bırakmadan ölürse, efendi azad ettiği köleye varis olur ve onun malını alır¹⁴³.

Azad mevlası olabilmenin sebepleri şunlardır: Köle azad etmek, bir yakın akrabayı satın almak, köleyi mukatebe yoluyla azad etmek, müdebber ve ümmü veled kılmak yoluyla azad etmek, kişiyi vela hakkına sahip kılar. Vela hakkı sadece erkeğe ait bir hak değildir. Kadınlar da azad ettiği kölelerin vela hakkına sahiptir. Kadın, bir başka köle ile cariyesini evlendirirse, hamile olan cariyesini azad etmesi halinde çocuğun velası da kendisine ait olur. Vela hakkı ancak azad edenindir. Bir başkasına satılamaz, hibe edilemez. Bu hüküm nasda yer almaktadır. Konuyla ilişkili olarak Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Vela (azadlayanın, azadlanana mirasçı olma hakkı)nın satılması ve hibe edilmesi yasaktır”¹⁴⁴. Azadlayan erkek veya kadın ölmüşse, vela hakkı onların en yakın erkek akrabasının olur. Miras hakkına göre önceliğe sahip olanlar velada da öncelik hakkına sahiptir¹⁴⁵.

Vela hakkı istisna tutularak köle satışı yapmak caiz değildir. İbn Ömer’den yapılan şu rivayet buna açıklık getirmektedir. Hz. Aişe, azad etmek için bir cariyeye satın almak istedi. Cariye sahipleri, “Biz bu cariyeyi velası bizim olmak şartıyla sana satarız” demişlerdi. Hz. Aişe durumu Rasulullah’a anlatınca, O şöyle buyurmuştur: “Bu sana mani değildir. Çünkü vela hakkı ancak azad edene aittir”¹⁴⁶ Vela hakkı istisna tutularak yapılan köle satışlarının batıl olduğunu gösteren bir başka hadis de şudur; “Urve b. Zübeyr’den rivayet edildiğine göre, Berire adında bir cariyeye, kitabet bedelini ödemesinde yardımcı olması için Hz. Aişe’ye gelmiş ti ki, kendisi kitabet bedelini henüz hiç ödemişti. Hz. Aişe ona, “Sahiplerinin yanına dön, şayet senin kitabet bedelini ödememi ve velanın benim olmasını dilerlerse , dediğini yaparım” demiştir. Berire bunu sahiplerine söylemiş, onlar da razı olmamışlardı. Vela bizim olmak şartıyla, sevabına yaparsa yapsın demişler. Hz. Aişe bunu Rasulullah’a anlatınca O, şöyle buyurmuştur: “Satın al, azad et. Çünkü vela ancak azad edene aittir” buyurmuş daha sonra ayağa kalkarak: “Bazı insanlara ne oluyor ki, Allahın kitabında olmayan şeyi şart

¹⁴³ Mavsili, *a.g.e*, s.816-817; Kelvazani, *a.g.e*, s.636

¹⁴⁴ İbn Mace, Feraiz, 29

¹⁴⁵ Mavsili, *a.g.e*, s.816

¹⁴⁶ Müslim, İtk,5

koşuyorlar? Her kim Allah'ın kitabında olmayan bir şeyi şart koşarsa, yüz kere şart koşsa hakkı yoktur. Allah'ın şartı hak ve güvenilirirdir”¹⁴⁷ buyurmuşlardır.

II-KÖLENİN TASARRUFLARI

Kölenin bir kısım tasarruflarda bulunma yetkisi vardır. Kölenin bazı tasarruflarına izin vermek hayatın gereklerindendir. Bu tasarrufları da hürler gibi değildir ve sınırlıdır. Ebu Hanife'ye göre kölelik, kısıtlamanın sebeplerinden kabul edilmiştir. Kölenin belli tasarruflardan uzak tutulması normal bir durumdur. Kölenin kısıtlanması malı için değildir. Çünkü kölenin malı yoktur. Onun kısıtlılığı tasarruflarından dolayıdır. Sözleri kölenin fiilleri ve tasarrufları olarak kabul edilebilir. Bu tasarrufları üçe ayırmak mümkündür.

1-Sırf faydasına olan tasarruflar,

2-Sırf zararına olan tasarruflar,

3-Hem zarar hem de fayda ihtimali bulunan tasarruflar.

Hibe, sadaka ve vasiyet gibi tasarruflar sırf yararına yönelik olduğu için, köleler lehine olan bu tasarruflar geçerli ve sahih sayılmıştır. Bunlar sırf faydasına olan tasarruflardır. Talakı ve ikrarı caizdir. Sonuç doğurur. Hadler ve kısasta ikrarı sahihtir. Hadler ve kısasta ikrar ederse adalet yerini bulur ve hak edene hakkı, cezayı hak edene de cezası verilmesi için önemli bir ispat vasıtasıdır. Efendisinin malı hakkında ikrarı sahih değildir. Çünkü bu ikrar efendiyi zarara uğratabilir, efendi köleyi kendisine zarar versin diye almaz, kendi faydası için alır. Kölenin efendi hakkında ikrarı efendiye zarar verebileceği ihtimalinden dolayı hoş görülmemiştir. Kendi malı hakkında ikrarı ise sahihtir. Hem zararlı hem faydalı olma ihtimali bulunan tasarruflar ise mevkuftur. Geçerliliği efendisinin iznine bağlıdır. Eğer faydalıysa bu geçerlidir, zararlıysa efendi razı olursa geçerli, razı olmazsa geçersizdir¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Müslim, Itk, 5

¹⁴⁸ Kasani, *a.g.e*, VII/165

Kendisine kısıtlama konmuş köle bir kimsenin malına zarar verse azad edildikten sonra zararını telafi etmek zorundadır¹⁴⁹. Bir köle, köle azad etse azadı caiz ve geçerlidir. Kölenin kendi azad ettiği kölenin değerini çalışıp ödemesi gerekir¹⁵⁰.

Köle ıvazlı yani bir bedel karşılığında ki tasarruflardan ve karşılıksız birine bir şey vermek olan teberrulardan kısıtlanır. Efendisi izin vermese de mutlak geçerli olan tasarruflar; bunlar kölenin mutlak faydasına olan tasarruflardır. Kölenin lehine yapılan vedia ve hibeyi kabul etmesi buna örnek olabilir. Bu sayılanlar kölenin sırf faydasına olan tasarruflardır. Kölenin bütün işlerinde efendisinin izni şart değildir. Kölenin bazı ibadetleri, talakı, hul'u gibi tasarruflarda efendisinin izni aranmaz. Bu tür fiillerin sonucu geçerlidir.

Kölenin mutlak geçersiz olan tasarrufları; bunlar mutlak zararlı olan tasarruflardır. Efendisi izin verse de geçersizdir. Kölenin şahitlik yapması ve velayeti örnek olarak verilebilir.

Kölenin faydalı ve zararlı olma ihtimali olan tasarruflarına gelince; kölenin bu tür tasarrufları efendisinin iznine bağlıdır, alış- veriş ve kiralama bu şekil tasarruflara örnek olabilir¹⁵¹.

A-KÖLENİN KİŞİLİK HAKLARI

Köle kişilik haklarına sahiptir. Kölenin şeref ve onuruna karşı yapılmış olan saldırılara karşı dava açabilme yetkisi vardır. Köle kendisine karşı yapılan bu tür haksızlıklardan dolayı dava açıp kazanırsa tazminat alabilir¹⁵². Kölenin kişilik haklarına saldırı yasaktır. Sakalını kesene karşı dava açabilir¹⁵³. Kölenin yemesi, içmesi, giyimi, kuşamı karşılanacaktır, kaldığı evin yediğinden yedirilecek, giydiğinden giydirilecektir. Köleye kaba davranmak ve köleyi ağır işlerde çalıştırmak yasaktır. Kölenin dinlenmesine ve istirahat etmesine engel olunamaz. Kalbi kırılmaz¹⁵⁴. Efendinin, köleyi cezalandırma yetkisi ancak çocuğunu terbiye etme yetkisi kadardır¹⁵⁵. Kölenin kanı masumdur. Birisi

¹⁴⁹ Kasani, *a.g.e*, VII/177; Davutoğlu, Ahmet, *ter.*, *Muhtasarı Kuduri Metni ve Tercümesi*, İstanbul-1979, s. 156

¹⁵⁰ Davutoğlu, *a. g. e*, s. 156

¹⁵¹ Fendoğlu, *a.g.e*, s. 262

¹⁵² Sava Paşa, *a.g.e*, I/142

¹⁵³ İbn Nüceym, Zeynülabidin b. İbrahim, *el-Eşbah ve'n-Nezâir*, Beyrut -1985, s.312

¹⁵⁴ Şah Velîyullah, Ahmed b. Abdîrahîm ed-Dehlevî, *Huccetü'llahî'l- Balîğa*, Mısır-1966, II/544

¹⁵⁵ Üçok Coşkun, Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara-1987, s.78

köleyi kasden öldürürse, onun karşılığı olarak öldürülür. Hataen öldürürse diyet öder. Sahibi kasden öldürürse kısas edilir, bu Sava Paşanın görüşüdür. Ancak Hanefiler ve diğer mezhepler bu görüşü paylaşmamaktadır. Sahibinin kasdını ikrar etmesi gerekir. İkrar etmezse öldürülmez¹⁵⁶.

B- KÖLENİN İBADET HAK VE HÜRRİYETİ

Kölenin ibadetlerle ilgili yetki ve tasarruflarına genel olarak güç yetirme noktasından yaklaşımıştır. Fakirlerin zekat verememesinin, hacca gidememesinin sebebi güç yetirememek olduğu gibi, kölenin bazı ibadetlerden muaf tutulmasının sebebi de aynıdır. Bunun doğal sonucu olarak da kölenin yaptığı ibadetlerin sevabı kendisine aittir. Efendisi köleden kendisi için ibadet etmesini isteyemez. Kölenin ahirete yönelik sevaplarına efendi sahip olamaz, efendinin dünyaya yönelik işlerde tasarrufu mümkündür. Köle, fitre, zekat, Cuma, bayram, hac ve umre gibi bazı ibadetlerden muaftır. Aile reisi evindeki köle için de fitır sadakası vermek zorundadır. Şafiilere göre, sadece Müslüman kölenin sadakası verilir. Hanefilere göre, müslim olsun gayr-ı müslim olsun bütün kölelerin sadakasının verilmesi gerekir¹⁵⁷.

Köleler, namaz ve oruç ibadetlerinde hürler gibidir. Allah nezdinde iyi bir kul olabilir. Verilen yetki ile sorumluluk doğru orantılıdır¹⁵⁸. Ebu's- Suud Efendi'nin fetvalarında da buna yer verilmiştir. Kölenin ibadetlerinin sevabı kendisinedir, zekat veremez, çünkü kölenin bütün malı efendisininindir¹⁵⁹.

C-KÖLENİN KISITLANMASI

Köle azad oluncaya kadar belli tasarruflardan kısıtlanmıştır. Azad olduktan sonra kısıtlılığı kalkar. Kısıtlamanın en önemli sebebi efendisinin malına zarar vermesi ihtimalindendir. Zahiriler dışındaki tüm mezhepler efendinin malı zarar görmesin diye kölenin kısıtlanması konusunda ittifak etmişlerdir¹⁶⁰. Zahiri mezhebi kölenin kısıtlanmasını kabul etmez, köle hür gibidir, şayet efendisi onun kısıtlanmasını isterse

¹⁵⁶ Cassas, Ebubekir Ahmed b. el-Razi, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut-1985, I/166, 167, Taftazani, *a.g.e*, II/367, Sava Paşa, *a.g.e*, I/142,

¹⁵⁷ Atar Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, İstanbul-1988, s.177

¹⁵⁸ Taftazani, *a.g.e*, II/171

¹⁵⁹ Fendoğlu, *a.g.e*, s. 162

¹⁶⁰ Fendoğlu, *a.g.e*, s.162

malını ondan alır ve bu durumu insanlara ilan eder . Böylece insanlar onunla olan muamelelerinde aldanmamış olurlar¹⁶¹.

Sava Paşa'nın tasnifine göre kölenin kısıtlandığı haklar şöyledir.

1-Kölenin mülkiyet hakkı yoktur, mal sahibi olamaz

2-İki kadınla evlenebilir, ikiden fazla kadınla evlenemez, kefil olamaz kefil olabilmesi için malının olması lazım kölenin malı olmadığı için kefilliği caiz değildir. Vekil olamaz, vekil olabilmesi için efendisinin izni lazımdır, efendisinin izni olmadan vekaletini yerine getirmesi mümkün olmayacaktır. Taahhüt edemez, bir şeyi taahhüt edebilmesi için efendisinin izni gerekir, aksi takdirde verilen bu taahhüt yani yerine getirme sözü geçersizdir.

3-Köle bir köleyi hizmetinde çalıştıramaz.

4-Allah'a karşı haklarını yerine getirmemezse zorlanmaz, Cuma namazı, bayram namazı, hac gibi

5- Varis olamaz, yetimler üzerinde umumi nezaretle vazifelendirilemez.

6-Siyasi haklardan mahrumdur, vali, postacı olamaz.

7-Cezalarda hürlerin yarısı cezayla cezalandırılır¹⁶².

Kölenin Kısıtlılığının Kalkması; kölenin bir kısım tasarrufları efendisinin iznine bağlıdır ya da üzerindeki kısıtlılığın kalkmasına bağlıdır. Kölenin kısıtlılığı şu iki durumdan birinin gerçekleşmesiyle ortadan kalkar.

1-Azad edilmesiyle kalkar. Köle azad edilince kısıtlılığı ortadan kalkmış sayılır. Çünkü kölelik kısıtlanma sebeplerindendir. Köle azad edilince bu engelden kurtulur ve kısıtlama kendisinden kalkar. Kendisinden kısıtlılık vasfı kalkan köle tasarruflarında ve ibadetlerinde hür insanlar gibi olur .

2- Efendinin ticaret izni vermesiyle kalkar. Efendinin köleye verdiği bu izin sadece faydalı tasarruflarda değil , hem faydalı hem zararlı olabilecek tasarruflarında geçerlidir. Mutlak zararlı tasarruflarda köleye izin verilmez. İzin müddeti sürdüğü

¹⁶¹ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Hazm, *el- Muhalla*, Beyrut-ty, IX/413-414

¹⁶² Sava Paşa, *a.g.e*, I/141

sürece kölenin kısıtlılığı kalkar. Verilen izin geri alındığı zaman kısıtlılık geri döner. Köleye verilen izin efendi öldüğünde veya delirdiğinde kalkar¹⁶³.

III-KÖLE ÇEŞİTLERİ:

A-MEZUN (RUHSATLI) KÖLE:

Mezun köle, kendisine ticaret yapabilmek için izin verilen kişiye denir. Köleye izin, efendinin bölge esnafına “köleme ticaret için izin verdim” veya ticaret yaptığı yere kölesini bırakarak üstü kapalı olarak izin verebilir. Ticaret yapmak için, köleye “fiil (eda) ehliyeti” efendisi tarafından verilebilir. Köleye vekalet de verilebilir. Köleye verilen bu izin kölelik sebebiyle oluşan kısıtlılığı ortadan kaldırır. Bu işleme izin denir. Kendisine izin verilen köleye de “mezun köle” denir. Efendi kölesini alış –veriş yaparken görür ve ses çıkarmazsa köle mezun sayılır, bu durumda köle sırf zararlı şeyleri yapamaz¹⁶⁴.

1-Mezun Köle ve Mukateb Köle Benzerliği:

Mukatebe akdinden¹⁶⁵ dönmek mümkün değilken mezun köleye verilen izinden her zaman dönmek mümkündür. Bu konuda geçici izin daimi izin gibidir. Mezun köleye verilen izin geçicidir, bunun kalıcılığı veya geçiciliği efendiye bağlıdır. Efendi bu izinden istediği zaman dönebilir. Daimi izin ise süreklilik ifade eder. Kendisiyle kitabet akdi yapılan kölenin durumu daimi izin gibidir, yani dönüşü olmayan bir izindir. Çünkü izin kısıtlılığı kaldıran bir işleve sahiptir. Mezun kölenin durumu vekilin durumu gibidir. Mezun kölenin kazancı efendisine aittir. Mukatep kölenin kazancı ise kendisinindir¹⁶⁶.

Efendisi kölesi için izin vermişse köle her çeşit tasarrufta bulunabilir. Alış-veriş edebilir, rehin alabilir ve akitlerini serbestçe yapabilir. Şayet verilen izin belirli bir mal için verilmişse o maldan başkasını satmaya yetkili olamaz. Ticaret için izin verilen köle

¹⁶³ Fendoğlu, *a.g.e*, s. 223

¹⁶⁴ Taftazani, *a.g.e*, II/174

¹⁶⁵ Efendiyle köle arasında belli bir bedel karşılığında hürriyete kavuşma anlaşması.(bkz.Erdoğan, *a.g.e*, s.328)

¹⁶⁶ Taftazani, *a.g.e*, II/174-175

borç ikrarında bulunabilir. Çünkü ticari işlerde düzen için bu şarttır. Ticaret için izin verilen köle başkasını evlendiremez, ama yemek yedirebilir, misafir edebilir¹⁶⁷.

Mezun köle borçlardan sorumludur. Ama kendisinin bedelinden fazla olan borcundan efendisi kölesini satarak kurtulabilir. Borç kölenin bedelinden fazla ise köle azad olduğu zaman bu borcu ödemek zorundadır¹⁶⁸.

Mezun köle kısıtlanırsa üçüncü şahıslar hakkında bu karar çarşı esnafına duyurulduktan sonra geçerlidir. Kısıtlama olmadan önce efendi ölür veya delirirse ruhsatlı kölenin izni kalkar. Bundan sonra elinde kalan mal ikrarı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife'ye göre ikrarı geçerli iken, İmameyn'e göre geçersizdir. Mezun köle efendisine değerinin üzerinde bir şey satsa caiz, eksik fiyatla satsa caiz değildir. Efendinin mezun kölesine her iki halde satışı da caizdir. Alış-veriştten anlayan çocuğun velisi çocuğa ticaret yapma izni verse, bu çocuk alış-verişte mezun köle gibidir¹⁶⁹.

2-İzin Çeşitleri:

Kölenin mezun sayılabilmesi için kendisine izin verilmiş olması gerekir. Kölenin izinli olduğu da açık bir şekilde izin verilmesiyle, zımnem izin verilmesiyle ve fiilen izin verilmesiyle bilinebilir. Şimdi bu izin çeşitlerini açıklamaya çalışalım:

1-Sarih söz ile izin: İzinle ilgili kullanılan sözün anlamı açık ve sarih olursa köle ticarete izinli sayılır. Efendinin kölesine karşı “Mezunsun veya ticarete izin verdim” sözleri buna örnek olarak verilebilir. Şufa hakkı, hibe ve sadaka izni sukuti izin sayılır. Mesela; efendinin kölesine, “Şu kadar kazan sen hürsün” derse, köle mezun sayılır. Çünkü kitabet ancak ticaret yapmakla ortaya çıkar ve böyle söylemesi kitabet akdine benzemektedir¹⁷⁰.

2-Zımnem (Üstü kapalı) izin: Üstü kapalı olarak köleye ticaret yapması için izin verilebilir. Mesela; efendi ile köle arasında yapılan mukatebe akdi, köleye ticari tasarrufta bulunma izni verme anlamına gelir.

Kölenin tasarrufu karşısında efendinin susması bekar kızın evlilik teklifi karşısında susması gibidir. Sükut Hanefilere göre izin sayılır. Bir anlamda yapılan işe onay anlamı

¹⁶⁷ Kuduri , *a.g.e*, s.240

¹⁶⁸ Kuduri , *a.g.e*, s.240

¹⁶⁹ Kuduri ,*a.g.e*, 241; Kasani, *a.g.e*, III/194

¹⁷⁰ Kasani, *a.g.e*, VII/173

taşır. Şafii ve Züfer'e göre; efendinin susması izine delil değildir, çünkü susmanın rızaya da kızmaya da ihtimali vardır. Bu gerekçeden dolayı susmak izin sayılmaz¹⁷¹.

3-Fiilen izin: Efendinin, kölesini dükkanına koyması ve ticaret yapması için dükkanında oturmasını emrettiği durumlarda, efendi fiilen kölesine ticaret yapma izni vermiş demektir¹⁷².

Efendi tarafından kölesine verilen ticaret yapma izni mutlak bir izin midir? yoksa sadece ticari konuları mı kapsar? bu mesele fakihler arasında ihtilaflıdır. Birinci gurupta yer alan Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Malik'e göre; ticarete umumen izin verildiği takdirde bu tahsis kabul etmez, ticaretin bütün alanlarında geçerlidir. Buna göre köle bütün ticari işlerde izinli sayılır¹⁷³. İkinci gurupta yer alan Şafiiler, Ahmed b. Hanbel ve Züfer'e göre ise; ticaret için verilen izin tahsis kabul edebilir. İzin belirli mallar için verilmiş olabilir ve bununla köle ancak belirli malların alım satımı için bu izni kullanabilir¹⁷⁴.

Ticarete izin iki yönden olabilir, birincisi; efendi yönünden, diğeri köle yönündendir. Birincisi; mevlanın izni çarşı halkına göstermesi ve izin verdiğini ilan etmesidir. İkincisi de, kölenin "efendim bana izin verdi" demesiyledir. Birinci şekil izin, ikincisinden daha kuvvetlidir. Muamelatta haber-i vahidle amel edilir. Adalet ve sayı şart değildir. Mesela; bir adama cariyeye veya köle gelse ve "bu efendimin hediyesidir" dese onu o kimsenin kabul etmesi caizdir. Eğer haber-i vahidle amel edilmeye izin verilmezse hayatta zorluklar meydana gelir. Böyle bir zorluğa mahal vermemek içinde haber-i vahidle amel etmek gerekir¹⁷⁵.

Hususi izin; kölenin hususi manada geçerli olan fiilleri için söz konusudur. Efendisi, bana şu kadar dirheme et al, şu kadar paraya yiyecek al derse bu izin geçerli olmuş olur. Bu sözlerle iznin sınırlı olduğu anlaşılır. Bu sonuç istihsana göre çıkarılmış bir sonuçtur. Kıyasa göre çıkarılmamıştır. Kıyasa göre ticarete bir şeye izin her şeye izin anlamına gelir.

İznin bir çeşit ile sınırlandırılması Hanefilere göre gereksizdir. Ticarete izinden maksat köleden istenen faydayı sağlamaktır ve kazanç elde etmektir. Hususi izin de umumi izin

¹⁷¹ Kasani, *a.g.e*, VII/192,193

¹⁷² Kasani, *a.g.e*, VII/194; Bilmen, *a.g.e*, VII/283

¹⁷³ Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b.Ebi Sehl, *el-Mebsut*, Beyrut-ty, Daru'l- Marife, VII/10

¹⁷⁴ Serahsi, *a.g.e*, VII/10

¹⁷⁵ Kasani, *a.g.e*, VII/194

de eşit ihtimaldedir. Birine izin diğerine de izindir. İzne ihtiyaç olmadan da kölenin sahip olacağı şeyler vardır. Kölenin, hibe ve sadakayı velisinin iznine gerek olmadan kabul etme hakkı vardır. Bunlar izinle de geçerlidir¹⁷⁶.

3-İzin Verme Dönemi:

Kölelere izin verilebilmesi için belli bir olgunluğa gelmesi gerekir. Bu olgunluk konusunda mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Çocuk köle Hanefilere göre izinli olabilir. Şafiilere göre çocuk faydayı zarardan ayırt edecek güce sahip değildir. Bu yüzden çocuğa ticaret için izin verilemeyeceği görüşü benimsenmiştir. Hanefiler, Peygamberimizin çocukların davetine icabetini ve “yetimleri imtihan edin”¹⁷⁷ ayetini delil almışlar ve çocuğa ticaret izini verileceğini kabul etmişlerdir¹⁷⁸.

Köleye izin verilebilmesi için, ticarete aklının yatkın olması gerekir. Büluğ şart değildir. Rasulullahın ayırım gözetmeksizin kölelerin davetine icabet etmesi dayanak olarak kabul edilmiştir. Kölenin izinli olduğunun bilinmesi şarttır. Çocuk için izinli olup olmadığını bilmek gibi bir şart yoktur. Çocuk ticaretle az meşgul olduğu için alış veriş yapanlar fazla zarar görmeyebilir. Ama köleler ticaretle fazla meşgul olurlar. Başkalarının zarara uğrama ihtimali de fazladır. Köleyle alış-veriş yapıp da zarara uğrayana, azaddan sonra kölenin borcunu ödemesi gerekir¹⁷⁹.

4-Kölenin Vekil Tayin Edilmesi:

Vekalet, bir kimsenin kendisinin de yapabileceği muamelat türü bir işini başkasına devretmesi, onu kendi yerine ikame etmesidir¹⁸⁰. Bir kimse şöyle vekalet verebilir; “şu hususta seni kendime vekil ettim” deyip, vekil de “kabul ettim” derse vekalet geçerli olur. İcap ve kabul olmadan vekalet kabul olmaz. Vekalet verilen kişi vekaleti kabul etmezse, vekalet geçersiz sayılır. Hür birisi, efendisinin izniyle onun kölesini kendi işlerine vekil tayin edebilir. O kişinin parasını vekil olan köle kullanabilir. Borca girebilir ve borç ikrarında bulunması caizdir. Bunlar ticaretin olağan işlerindendir¹⁸¹.

¹⁷⁶ Kasani, a.g.e, VII/191, 192

¹⁷⁷ Nisa , 4/6

¹⁷⁸ Kasani ,a.g.e, VII/193

¹⁷⁹ Kasani ,a.g.e, VII/193

¹⁸⁰ Erdoğan, a.g.e, s.479

¹⁸¹ Kasani, a.g.e,VII/196, Kuduri. a.g.e, s.198, Mavsılı,Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li Talili'l –Muhtar*, İstanbul-ty, Pamuk Yayınları, s. 334; Bilmen, a.g.e, VI/319

5-Kölenin İkrarı

İkrar, bir kimsenin kendisiyle ilgili olup başkasına ait olan bir hakkı haber vermesidir. Bunun tersi de inkardır. Bir kimsenin söz ya da fiilini onaylama ve ona katılma anlamları da vardır. Aleyhine hukuki neticeler meydana getirebilen maddi ve hukuki bir vakıaya taalluk eder ve bu vakıanın başka delillere ihtiyaç kalmadan doğru sayılmasını gerektirir¹⁸². Bir hakkın isbatı hususunda kölenin ikrarı geçerlidir. Köleler cinayetlerde ikrar hakkına sahip değildir. Mahcur kölenin ve mezun kölenin ikrarı hadlerde ve kıyasda geçerlidir. Eğer mihri ikrar ederse ister caiz, ister fasid, ister şüpheli nikah olsun ödemesi gerekir. Efendisi tasdik etmezse borç ve nikah konusundaki ikrarı sahih değildir¹⁸³.

B-MUKATEB KÖLE

Efendisiyle anlaşma yapan erkek köleye mukateb, efendisiyle anlaşma yapan kadın köleye mukatebe denir. Kitabetin¹⁸⁴ rüknü icap ve kabuldür. Bir kimse kölesine “Seni şu kadar meblağ üzerine mukateb kıldım”, “Sana şu kadar meblağ karşılığı kitabet kestim, o meblağı bana verirsen azad ol” veya “Sen her ay şu miktarını bana vermek üzere şu kadar para mukabilinde hürsün” gibi tabirlerle mukateb anlaşması yapabilir¹⁸⁵. Mukatebe denilen bu anlaşmayla, köle efendisine belli bir bedel ödemeyi de önerebilir. Bunun sonucu olarak da hürriyetini kazanabilir. Efendi köleye kitabet akdi teklif etse kölenin bunu kabul etmesi gerekir, fakat efendi köleyi bu akde zorlayamaz. Çünkü burada borca girecek olan köledir. Kölelerle kitabet akdi müstehaptır. Zahirilere göre ise vaciptir¹⁸⁶. Kitabet bağlayıcı bir akiddir. Efendisi bunu sebepsiz olarak feshedemez. Böyle bir akid ile köle efendisinin tasarrufundan kurtulur, hürriyet hakkına sahip olur. İstedığı yerde çalışıp kazanarak borcunu ödeyebilir¹⁸⁷.

Kitabet akdi, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. “...kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenleri onlarda bir hayır görürseniz, bedel vermelerini kabul edin. Onlara

¹⁸² Erdoğan, a.g.e,190

¹⁸³ Kasani, a.g.e,VII/196, Mavsılı, a.g.e, s. 281

¹⁸⁴ Mukatebe akdi: Efendinin kölesiyle belli bir bedel ödemesi karşılığında hürriyete kavuşacağı anlaşma (bkz. Erdoğan, a.g.e, s.328)

¹⁸⁵ Mavsılı, a.g.e, s. 561,562

¹⁸⁶ Kasani, a.g.e, IV/206; Mavsılı, a.g.e , s.562-563

¹⁸⁷ Kasani, a.g.e, IV/143; Bilmen, a.g.e, IV/49,

Allah'ın size verdiği maldan verin...”¹⁸⁸ Allah tarafından tavsiye edilen bu akdin bazı şartları vardır. Hamidullah “...bir hayır görürseniz...” kaydını Müslüman olmak diye kabul etmiştir. Müslüman olmayı bir kölenin azad edilmesinin en önemli sebebi olarak görmüştür¹⁸⁹.

Zahiri mezhebinin görüşüne göre, müslüman kölenin veya cariye'nin kitabet isteğine efendinin cevap vermesi vaciptir. Kabul etmezse yetkili otorite efendiyi zorlayabilir. Zahiriler bu görüşü ayetteki emir sıgasından çıkarmışlardır. Diğer mezhepler ise “...bir hayır görürseniz...” kısmını dikkate alarak, bu akdin yapılmasının mendup olduğuna hükmetmişlerdir¹⁹⁰.

Sözleşmede bedel peşin olabileceği gibi taksitle de olabilir. Şafii ve Hanbelilere göre köleye kolaylık olsun diye en az iki taksit olması şart koşulmuştur. Efendinin kitabet akdinde köleye kolaylık göstermesi esas alınır. Nur suresinin 33. ayetine göre efendi ya bir şeyler verecek, ya da akidde belirlenen miktardan bir kısmını almayacaktır. Hz. Ali'ye göre bu oran kölenin borcunun ¼, İbn Mesud'a göre ise 1/3 tür. Bu yardım İmam Şafii'ye göre farzdır. Efendi ölürken bu yardımı vasiyet etmişse, varislerinden bu miktarın alınacağını bile söylemiştir¹⁹¹.

1-Efendinin Mukateb Köle ile ilgili Tasarrufları

Efendi, mukateb köleye yönelik bir cinayet işlese diyetini vermeye mecburdur ve malını helak etse tazmine mecburdur. Efendi, mukateblerini hibe edemez, birine satamaz, vakfetmek yoluyla elinden çıkaramaz¹⁹². Sahibi tarafından, rehin olarak verilemez, istihdam ve kiralama yapılamaz, mevlası tarafından onunla cinsel ilişkiye girilemez, eğer cinsel ilişkiye girilirse kendisine “ukr”¹⁹³ namıyla tazminat verilir, çocuk olursa çocuğun nesebi efendisine aiddir. Mukatebin malına efendi sahip olamaz. Efendi mukatebden bağış ve yardımda bulunmasını da isteyemez¹⁹⁴.

¹⁸⁸ Nur, 24/33

¹⁸⁹ Hamidullah Muhammad, *İslam Peygamberi*, terc. Saih Tuğ, İstanbul- 1972, I. Baskı, II/29

¹⁹⁰ Bilmen, a.g.e, IV/48-52

¹⁹¹ Kuduri, a.g.e, s.313-316; Mavsılı, a.g.e, s. 562-563; Bilmen, a.g.e, IV/198-199

¹⁹² Bilmen, a.g.e, IV/49,

¹⁹³ Ukr: Gasp yoluyla vuku bulan bir cimadan dolayı diyet yerine verilen bedel.(bkz. Erdoğan, a.g.e, s.469)

¹⁹⁴ Bilmen, a.g.e, IV/49

Efendinin mukatebe karşı yaptığı cinayet kasden olursa kısas gerekmez, mukateb efendisini öldürürse ona kısas yapılır. Köleye karşı efendinin öldürülmeyeceği, “Baba oğlunu öldürürse öldürülmez”¹⁹⁵ hadisine kıyasla çıkarılmış bir hükümdür.

2-Mukatebin Tasarrufları

Kitabet akdinin olabilmesi için kölenin me’zuniyeti gerekir. Mukateb, alım-satım akidlerini gerçekleştirebilir. Alış-veriş ticaret türündendir. İmameyne göre aşırı zararlı bir şekilde sonuçlanacak alış verişe izin yoktur. Mukateb köle, kiraya bir şeyi vermeye ehildir, bir malı kullanması için başkasına verme ve başkasından almaya ehildir, emanet alabilir de verebilir de. Bunlara izin verilmesinin sebebi ticaret türünden olmasıdır. Mukatebin ticaret yaparak efendisine olan borcunu ödemesi de ancak bu yolla olacaktır¹⁹⁶.

Mukateb, borç ikrarı ve hakkını alma yetkisine sahiptir. Çünkü bunlar ticaretin gereklerindendir. Fakat ,mukateb kimseye borç veremez, mukateb kölenin borç verecek kadar parası olduğu zaman, onu kendi borcuna vermesi gerekir. Teberruda bulunamaz, teberru karşılıksız olarak başkasına bir şeyler vermektir. Yine kölenin başkasına verecek bir şeyi varsa onu efendisine olan borcunu ödeyerek gerçekleştirmesi gerekir. Mukateb hibe ve vasiyette bulunamaz. Mukateb, bir kimseye vasiyette bulunmuşsa bakılır, eğer mukateb kitabet bedelini ödememişse vasiyet batıl olur. Eğer mukateb kitabet bedelini ödemiş ve ölmüşse vasiyet sahih olur¹⁹⁷. Hibede bulunmak başkasına karşılıksız mal vermek demektir. Kölenin vasiyette bulunabilecek kadar malı varsa bu malını efendisine kitabet bedeli olarak vermesi mukatebin görevidir. İbn Ebi Leyla’ya göre mukatebin hibesi ve azadı mevkuftur. Hanefilere göre ise geçersizdir¹⁹⁸.

Bu yönüyle mukateb teberruya ehil değildir. Bir şirkete ortak olabilir mesela buna şirket-i inan örnek verilebilir. Şirket-i inanda¹⁹⁹ ortakların eşit katılımı şart değildir. Şirket-i inan vekaletе de dayanır. Mukateb vekaletе ehil olduğu için böyle bir şirkete ortak olabilir.

¹⁹⁵ Tirmizi, *Diyyet*, I/ 180; İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Abdullah, *Sünen-i İbn Mace*, Beyrut-ty, *Diyyet*, II/195

¹⁹⁶ Bilmen, *a.g.e*, IV/53

¹⁹⁷ Bilmen ,*a.g.e*, IV/54

¹⁹⁸ Kasani , *a.g.e*, IV/144

¹⁹⁹ Şirketi İnan: Ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak akdedilen bir şirkettir. (bkz. Erdoğan, *a.g.e*, 423)

Şirket-i mufaveze'ye (eşit ortaklık) ortak olamaz. Bu şirkete ortak olanların eşit katılımları esastır. Mukateb de yeterince mala sahip olmadığı için ortak olamaz. Bu şirket türünde kefalet esastır. Mukateb ise kefalete ehil değildir²⁰⁰. Mukateb istediği kimselere kazancından ziyafet verebilir. Misafirlerine ikramda bulunabilir. Böyle bir davranışla insanların kalbini kazanabilir. İnsanlarla olan bu iyi ilişkisi mukateb kölenin daha çabuk hürriyete kavuşmasını sağlayabilir. Bu sebepten dolayı mukatebin ziyafet vermesine izin verilmiştir²⁰¹.

Bazı tasarruflar vardır ki mukateb köleler o tasarruflara ehil değildir. Mukateb ne mala ne de cana kefil olabilir²⁰². Mukateb mala kefil olamaz ; çünkü mukatebin malı olursa bu malla öncelikle kendi hürriyetine kavuşması gerekir. Kendi hürriyeti dururken başkaları için fedakarlık sayılabilecek bir durum olan kefillikte bulunması uygun görülmemiştir.

Cana kefil olmaz çünkü cana kefil olabilmesi için diyet ödeyebilecek kadar mali güce ve akıleye²⁰³ ihtiyacı vardır. Köle böyle bir mala ve akıleye sahip olmadığı için, hatta köle bir cinayet işlese, efendisi köleden kurtulmak için köleyi elinden çıkarabileceği görüşü mevcutken kölenin bir başka cana kefil olması beklenemez.

Mukateb ve mukatebe mevlasının izni olmadan evlenemezler. Çünkü bunlar kitabet bedelini ödemededen hür sayılmazlar. Kölenin evlenmesi efendisinin iznine bağlıdır. Köleler kendi çocuklarını da evlendiremezler. Zira hürriyete kavuşmadıkça velayete haiz değillerdir. Fakat efendi cariyesini evlendirebilir. Çünkü bunlar evlenince nafaka tahsiline ve mihir almaya nail olur. Bu yönüyle evlilik iktisaptan sayılmıştır²⁰⁴. Mukateb mülkiyet, mirasçılık ve siyasi haklardan mahrumdur²⁰⁵. Mukateb kefil, vekil, nezir olamaz, taahhüt edemez.

3-Mukateb Cariyenin Durumu:

Cariyelerin durumu erkek kölelerden biraz daha farklıdır. Mukatebe olan cariye ile ilişki yasaktır. Efendi mukatebe cariye ile cinsel ilişkiye giremez. Eğer cinsel ilişkiye

²⁰⁰ Kasani, *a.g.e*, IV/144; Bilmen, *a.g.e*, IV/ 53

²⁰¹ Bilmen, *a.g.e*, IV/53

²⁰² Kasani, *a.g.e*, IV, 144; Bilmen, *a.g.e*, IV/53

²⁰³ Akıle: Kasıtsız olarak işlenen cinayet diyetini veya "gurre" denilen mali tazminatı yüklenip ödeyen asabe, aşret ve divan üyeleridir. (bkz. Erdoğan. *A.g.e*, s.10)

²⁰⁴ Bilmen, *a.g.e*, IV/144

²⁰⁵ Taftazani, *a.g.e*, II/359; Akgündüz-Cin, *a.g.e*, II/44-50

girerse ukr denen mihrini ödemek zorundadır²⁰⁶. Malikilere göre mukatebe ile istifraş²⁰⁷ kesinlikle yasak ve haramdır. Kitabet sözleşmesinde böyle bir şart varsa , şart geçersizdir. Sözleşme ise geçerlidir. Hanbeli mezhebine göre ise kitabet süresince istifraş caizdir. Bununla birlikte efendinin cariyesiyle mukatebe akdi yapıp, münasebet menfaatini istisna etmesi caizdir²⁰⁸.

Mukatebe akdi yapılan köle ve cariye satılamaz. Bir efendinin ümmü veledini²⁰⁹ mukatebe etmesi caizdir. Efendi ölürse ümmü veled azad olur, kitabet bedeli düşer. Efendinin müdebber²¹⁰ kölesiyle mukateb akdi yapması caizdir. Mukateb köle ve cariye kitabet anlaşması yaptıktan sonra suç işlerse, cezasını kendisi öder. Kendisine karşı cinayet işlense diyeti kendisine ait olur. Efendisi kölenin sahip olduğu bu diyeti alamaz²¹¹.

C-MÜDEBBER KÖLE:

Müdebber kelimesi, “tedbir” mastarından alınmıştır. Müdebber kelime olarak, arka anlamına gelir. Ölüm de hayatın arkasından geldiği için hayattan sonra meydana gelecek olan köle azadına “tedbir” denmiştir. İstılahta ise hürriyete kavuşması efendisinin vefatına bağlanan köleye denir. Müdebber köle kendi içerisinde dört kısma ayrılır²¹².

1-Mutlak Tedbir:

Mutlak olarak hiçbir şarta ve kayda bağlanmaksızın azad olunması efendisinin ölümüne bağlanmış köleye denir. Bu akde “mutlak müdebber akdi” denir.

²⁰⁶ Şeybani, el-Asl, III/346

²⁰⁷ İstifraş: Kadını yatağa almak , kadınla beraber yatmak anlamına gelir.(bkz. Erdoğan, a.g.e, s.208)

²⁰⁸ İbn Recep el-Hanbeli, Ebulferrec Zeyneddin Abdurrahman , *el-Kavaid fi'l-Fıkh'l- İslami*, Beyrut-1992 , Daru Kütübül İlmiye, 1.Baskı, s. 41

²⁰⁹ Ümmü veled: Efendisinin yatağında onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş olan cariyedir. Efendisi ölünce hür olur.(bkz. Erdoğan, a.g.e, 470)

²¹⁰ Müdebber; azad olması efendisinin ölümüne bağlanan köledir. Cariyeye ise müdebber ismi verilir. (bkz. Erdoğan, a.g.e, 315)

²¹¹ Bilmen, a.g.e, IV/53

²¹² Kasani, a.g.e, IV/165

2- Muallak Tedbir:

Bir şarta bağlı olarak kabul edilmiş olan tedbirdir. “Şu işi yaparsan müdebbersin” gibi. Köle bu şartı, efendisi hayatta iken yerine getirirse, müdebber olur.

3-Mukayyed Tedbir:

Köle sahibinin bir vasfıyla mukayyed olan tedbirdir. Efendinin, “Ben bu hastalığımдан ölürsem hürsün” demesi gibi. Mukayyed tedbirle müdebber olan satılabilir, başkasına hibe edilebilir. Tedbiri muallak ve tedbiri muzafda mukayyed tedbir gibidir²¹³.

4- Muzaf Tedbir:

Bir vaktin girmesine veya çıkmasına izafe edilmiş tedbirdir. Efendinin, “Sen yarından itibaren müdebbersin” demesi gibi²¹⁴.

Mutlak tedbirden dönüş caiz değildir. Hanefi mezhebine göre, tedbir lazım bir akiddir. Efendi, bu durumdaki köleyi satamaz, bağışlayamaz, elinden çıkaramaz; çalıştırabilir, mukatebe akdi yapabilir. Şafii ve Hanbeli mezhebine göre ise tedbir sözleşmesi bağlayıcı değildir. Efendi, tedbir yaptığı kölesini satabilir²¹⁵.

Efendi, gerçekten veya hükmen ölse (dinden çıkması veya darul harbe iltihak etmesi gibi) efendinin mirasının 1/3’den köle azad olur. Eğer bu miktar azad olunmasına yetmiyorsa kölenin çalışarak ödemesi gerekir. Eğer efendi borçluysa alacaklıya kıymeti kadar öder²¹⁶.

Tedbir sözleşmesi yapan efendinin sözleşmeden sonra akıl hastası olması sözleşmeyi etkilemez. Abdullah b. Mesud , Hammad ve bazı zahirilere göre malın 1/3 den değil tamamından azad olur.²¹⁷

Tedbir hususunda çocuklar tedbirden sonra annelerinin statüsüne tabidir. Zaman konusunda ihtilaf edilirse efendiye yemin, medebbereye de delil gerekir. Efendiden çocuk olursa zaten ümmü veled olur. Ümmü veled olmak statü açısından tedbirden daha iyidir²¹⁸. Müdebber, mevlasından bir çocuk meydana getirirse ümmü veled olur. Bu

²¹³ Bilmen , a.g.e, IV/41

²¹⁴ Bilmen , a.g.e, IV/41-42

²¹⁵ Kasani, a.g.e, IV/175, Bilmen, a.g.e, IV/53

²¹⁶ İbn Rüşd, Ebu’l Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü’l- Müçtehid ve Nihayetü’l-Muktesid*, Daru’l-Marife, Beyrut-ty, IV/212

²¹⁷ Kasaani, a.g.e, IV/180

²¹⁸ Bilmen , a.g.e, IV/42

durumda müdebberlik batıl olur. Çünkü, istilad hürriyete kavuşma açısından tedbirden daha kuvvetlidir. Şafii'ye göre efendi müdebberi mülkünden çıkarabilir²¹⁹.

Abdullah b. Mesud, Hammad ve bazı zahirilere göre tedbir süresince kölelerin kazandıkları efendiye aittir. Birisi köleyi yaralarsa tazmin edilen miktarı efendi alır. Köle birini hataen öldürürse diyetini efendisi öder²²⁰. Eğer efendi biriyle ortak köleye sahip ve tedbir yapmışsa, Ebu Hanife'ye göre tecezzi olur, İmameyne göre olmaz. Tedbirden dönüş Hanefi ve Maliki mezhebine göre mümkün değildir. Şafii ve Hanbeli mezhebine göre mümkündür. Şafii ve Hanbeli mezhebi tedbiri miras gibi kabul edip ve mirasa kıyasla müdebberlikten dönüşü izin verirler. Hanbelilere göre efendi müdebberini bey', hibe ve vakıf gibi bir surette mülkünden çıkarabilir. Müdebberin tekrar efendisine dönmesi halinde tedbir geri dönmez, kölede müdebber sayılamaz.

D- KISMEN AZADLI KÖLE:

Köle tam azad edilmediği zaman, bir kısmı hür bir kısmı köle olduğu durumda “mu'taku-l ba'z” yani kısmen azadlı köle denir²²¹.

Maddi bir konu olmayan köle azadının bölünebilirliği mezhep İmamları arasında tartışılmıştır. Farklı delillere dayanan mezhep imamları, farklı sonuçlara varmışlardır. İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre; köle azadı bölünme kabul eder. Ortaklardan birisi kölesindeki hissesini azad ederse, kölenin yarısı azad olur. Yarısı azad edilen kölenin diğer sahibi muhayyerdir. Kölenin yarısını azad eden ortak, diğer ortağın hissesini de ödeyerek kölesini borçlandırabilir. Borçlandırmadan da azad edebilir²²². Köle azadının bölünme kabul ettiğine dair naslar da vardır. Şu hadis bunu ifade etmektedir. Ebu Hureyre'den naklolunduğuna göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; “Bir kimse kölesindeki hissesini azad ederse malı bulunduğu takdirde kölenin hürriyeti onun malındandır. Malı yoksa ağır işler yüklememek şartıyla köle çalıştırılır”²²³ Bu hadis açıkça azadın bölünmesini ifade etmektedir. Hanefilerin çoğu bu görüştedir. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre; “İtk bölünme kabul etmez.” Yani, kölenin bir

²¹⁹ Bilmen, *a.g.e*, IV, 42

²²⁰ Kasani, *a.g.e*, IV/178

²²¹ Bilmen, *a.g.e*, IV/40

²²² Mavsilî, *a.g.e*, s. 549; Bilmen, *a.g.e*, IV/36

²²³ Müslim, itk, 3

kısmını azad diye bir şey yoktur. Bir kısmını azad ettim diyen bir kişi, kölenin tamamını azad etmiş kabul edilir, derler ve bu olayı talaka kıyas ederler²²⁴.

Mali yönden herhangi bir kölede hissesi bulunan kişi, diğer ortaklarından izinsiz kendi hissesini azad ederse azadı geçerli olur. Kölede hissesi olan diğer ortaklar, kölenin azad edilmesine rıza göstermeleri durumunda şu yol takip edilir. Acaba hissesi olan diğer ortaklar bu işe rıza gösterirler mi? Alimler buna şöyle cevap vermişlerdir: Kendi hissesini azad eden ortak zenginse diğer ortakların hissesini kendi malından öder. Diğer ortaklar adına ödediği ortaklık hissesinin karşılığını köleden isteyebilir. Yani diğer ortaklar köleyi azad etmek ve hisselerini köleyi azad edene tazmin ettirme hususunda muhayyerdır. Hisselerini azad eden ortağın zengin olması kölenin çalıştırılmasına engel değildir. Bu İmam-ı Azam'ın görüşüdür. Eğer kölede hissesi olan kişi, fakir eli dar bir kişi ise ortak o zaman muhayyerdır. İster azad eder isterse çalıştırabilir. Diğer ortak köledeki hissesini müdebber veya mukateb kılabilir. Ancak azad eden kişi fakir ise diğer ortak köledeki hissesini ona tazmin ettiremez. Ortak olan köleyi kim azad etmişse vela hakkı ona aittir²²⁵.

İki kişi ortak köle satın alsalar ve bu köle ortaklardan birisinin oğlunun hissesine çıksa, oğlun babasından dolayı hissesi azad olur. Diğer ortak ise muhayyerdır. Dilerse kendi hissesini azad eder, dilerse köleyi çalıştırabilir. Böylelikle İslam, akrabalık bağlarının kopmaması için, babanın mülkünde evladın köle olmasını, evladın mülkünde de babanın köle olmasını istememiştir. Onu alır almaz babanın kendi payına düşen kısmını hür saymakla bunu göstermiştir²²⁶.

Kısmen azadlı köle, azad edilmeyen kısmının kıymetini kazanıp ödeyinceye kadar mukatep köle gibidir. Mukatepten farklı olarak, bir kısmı azadlı köle, azad edilmeyen kısmının kıymetini ödeyemezse tekrar köleliğe döndürülemez. Kısmen azadlı kölenin satışıyla ilgili satış batıl kabul edilir. Kısmen azadlı köle ve cariye, hürriyetlerine tam kavuştuklarında , diğer hür insanlardan hiç bir farkı kalmaz. Herkes gibi onlar da tabii ve fitri olarak istediklerinde hür olarak davranabilirler. İnsanların hürriyetlerine kavuşmaları için en ufak bir sebebi değerlendiren İslam Dini, bir köle üzerinde küçük

²²⁴ Merginani, Burhanüddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr el-Fergani, *el- Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, Şirketü Dari'l-Erkam, Beyrut-ty, I/51

²²⁵ Mavsili, a.g.e, s.550

²²⁶ Bilmen, a.g.e, 36-40

bir hisseye sahip kimsenin azadını kabul ederek, hemen her fırsatta kölelik bağlarını çözmeye çalışmıştır²²⁷.

E- ABIK (KAÇAK KÖLE):

Efendisinin mülkünden kaçan köleye “abık” denir. Sırf inat için veya efendisinin onu ağır bir işte çalıştırmamasından korkarak yahut da başka sebeplerden efendisinin mülkünden kaçan ve “abık” ismini alan köle fıkıhta farklı hükümlere sahiptir. Abık köleleri; Daru’l-harpten gayr-ı müslim efendisinden kaçıp müslümanlara sığınan ve müslüman efendisinden kaçan köle olmak üzere iki grupta toplayabiliriz. Şimdi bunları ayrı ayrı ele almak istiyoruz.

Gayr-ı müslim efendisinden kaçıp müslümanlara sığınan köle: Özellikle bu tür köle, sırf inancından dolayı kaçtığı için, müslümanlara sığınınca hür olurlar. Tekrar geriye, gayr-ı müslim efendisine iade edilmezler²²⁸. Çünkü gayr-ı müslim olan efendisinin onu dininden döndürme ihtimali vardır. Hatta Hudeybiye anlaşmasının yapıldığı gün, Kureyşten kaçıp müslümanlara sığınan köleleri: “Onlar islam’a rağbet ettiklerinden, inandıklarından dolayı değil, sadece kölelikten kaçtıkları için gelmişlerdir.” diyen müşriklere Rasulullah o köleleri iade etmemiştir. Onları teslim etmeyi teklif eden sahabelere kızmış: “Onlar Allah rızası için azad edilmişlerdir.” buyurmuşlardır²²⁹. Buradan da anlaşıldığı üzere İslam dinine ister inansın ister inanmasın gayr-ı müslimler’den kaçıp islam’a sığınan köleler hür sayılırlar.

Müslüman efendisinden kaçan kölenin durumuna gelince, bu tür kölenin kaçıp da ziyan olmasından korkulduğu ve gerek kölenin sahibi açısından gerek İslam toplumu açısından maddi bir zarar söz konusu olduğu için, efendilerine verilmek üzere bu köleyi yakalamak müslümanların görevidir. Çünkü bir müslüman, diğer müslüman’ın can, mal, ırz ve namusunu korumakla mükelleftir. Köleyi yakalayan kimse dilerse onu götürüp sahibine teslim eder, dilerse efendisinin gelip alması için yanında tutar, dilerse götürüp mülki amire teslim eder. Yolunu kaybetmiş yitik bir köle ile kaçan köleyi, gücü yeten Müslümanların yakalayıp Devlet idaresine teslim etmeleri doğru bir davranıştır. Ancak kaçan köle ile yolunu kaybetmiş köleye yapılacak muamele farklıdır. Bu

²²⁷ Mavsili, a.g.e, s.551-553

²²⁸ İbn Hümam, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid, *Şerhu Fethul Kadir ale’l Hidaye*, Matbaatu Kübra’l Emiriyye, Bulak-1316, IV/346

²²⁹ Ebu Davud, Cihat, 223

kölelerden kaçak olanı hapsedilir. Çünkü onun tekrar kaçma ihtimali vardır. Ancak yolunu kaybetmiş yitik köle hapsedilmez, zira bunun kaçma ihtimali söz konusu değildir²³⁰.

Kaçan köleyi üç günlük veya daha uzak mesafeden getiren kimseye kölenin efendisi tarafından 40 dirhem verilir. Kaçan köleyi tutup getirene ücret verileceği hususunda sahabenin icmaı vardır. Üç günlük mesafeden daha az bir mesafeden kaçak köleyi tutup getiren için de ücret ödenir. Mesela iki günlük bir mesafeden tutup getirmişse 40 dirhem 2/3, bir günlük bir mesafeden tutup getirmişse, 40 dirhem 1/3'nü almaya hak kazanır. Şayet yakalanan kölenin değeri, 40 dirhem ve daha az ise kölenin değerinin bir dirhem aşağısı onu yakalayıp getirene verilir. Kaçan köleyi yakalayan kimse onu sahibine teslim etmek niyetiyle aldığına dair şahit tutmalıdır. Şahit tutarak köleyi alan kimsenin elinden köle kaçarsa, o kimsenin kölenin bedelini tazmin etmesi gerekmez. Şahit tutmaksızın alır ve köle de elinden kaçarsa, o zaman kölenin kıymetini ödemesi gerekir. Her iki şekilde (şahitli- şahitsiz) yakalayıp da köleyi elinden kaçırان kimselere efendinin ücret ödemesi gerekmez²³¹.

Eğer bir başkasına rehin olarak verilen köle kaçarsa, bu köleyi yakalayıp gelene ödenecek ücreti, köleyi rehin alan kişinin ödemesi gerekir. Eğer kaçan köle borçlu da efendisi onun borcunu ödemeyi kabul ederse kölenin borcu efendinin borcu olmuş olur ve o öder. Kaçan köle cani olup, cinayet bedelini efendisi ödemeyi üstlenirse de durum aynıdır. Eğer efendi köleyi ölen kimsenin velilerine vermeyi tercih ederse, bu durumda köleyi tutup getirenin ücretini de karşı tarafın ödemesi gerekir²³².

Eğer kaçan köle önceden, bir başka kimseye hibe edilmişse, yakalayıp getirenin ücreti, borçtan önce gelir. Kölenin satılması halinde onu yakalayıp getiren ücretini alır, daha sonra artanı “alacaklılar” alır²³³.

Firardayken yakalanan kölenin nafakası ve diğer masrafları köle sahibine aittir. Çünkü köle onun bir mülküdür ve bu mülkün masrafları ona aittir. Eğer kaçak olan köle müdebber veya ümmü veled olup, efendisi bunlar firardayken ölürse, bu köleler azad olur. Bunlar efendisinin ölümüyle hür sayıldıkları için yakalanamazlar ve köle muamelesine tabi tutulamazlar.

²³⁰ Molla Hüsrev, *Dureru'l Hukkam fi Şerhi Gureri'l- Ahkam*, terc. Arif Erkan, İstanbul-1980, III/161-162

²³¹ Molla Hüsrev, *a.g.e*, III/161-162; Bilmen, *a.g.e*, IV/57-58

²³² Molla Hüsrev, *a.g.e*, III/162-163

²³³ Molla Hüsrev, *a.g.e*, III/162-163

İslam Dini hem kölenin hem de köle sahibinin menfaati için kölenin kaçmasını engelleyecek tedbirleri de almıştır. Rasulullah(sav) dan zikredeğimiz şu iki hadis, köleleri kaçırmaktan sakındıracak niteliktedir. “Her hangi bir köle sahibinden kaçarsa, onlara dönene kadar küfretmiştir.” bu hadise benzer bir başka rivayette de “ zimmet ondan beri olmuştur” denmektedir²³⁴. Yani artık o kaçan köle İslamın emniyeti, koruması ve himayesinden çıkmıştır. Harbiden farksızdır, artık böyle bir köle, efendilerine dönüp teslim olmadıkça, harbilerin durumuna düşmüş, onlara yapılan muamelelere çarptırılacağı ifade olunmuştur.

Yine bir başka hadislerinde Peygamberimiz, özellikle Müslüman olan kölelerin kaçmasını engellemek için şöyle buyurmuştur: “Bir köle kaçtı mı onun hiçbir namazı kabul olmaz.”²³⁵

Özellikle Müslümanlar için çok büyük bir önemi olan ibadetin böyle bir hareket neticesinde boşa gitmesini hiçbir samimi Müslüman göze alamaz. Zaten İslamın köleye uygun gördüğü muamele böyle bir kaçışa engel olacak niteliktedir. Onca güzel muamele ve himayeye rağmen kölelerin kaçması bir nankörlük sayılmıştır²³⁶.

F-ÜMMÜ VELED :

Ümmü veled; efendisinden çocuk doğurmuş cariyeye anlamına gelir. Ait oldukları efendilerinin mülkü sayıldıkları için, efendilerin cariyelerinden nikahsız olarak cinsel anlamda istifade etme hakkı vardır. Şu; “Onlar, eşleri ve cariyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilmezler.” ²³⁷ ayeti bunun delilidir.

Ayrıca Rasulullah ve sahabe zamanında savaş sonucu esir edilip daha sonra cariyeye yapılan kölelerin nikahsız olarak cinselliklerinden istifade edilmiş olması da bunun helal olduğunu göstermektedir. Bunun sonucu olarak doğacak çocukların neseplerinin ve bu cariyelerin durumlarının ne olacağıyla ilgili olarak farklı görüşler ortaya konmuştur.

Ümmü veled olan cariye'nin çocuğunun nesebi, efendisi kabul etmedikçe ondan sabit olmaz. Efendi, cariyesinin ölü yada diri olarak dünyaya getirdiği çocuğun nesebinin

²³⁴ Müslim, İman, 22

²³⁵ Müslim, İman, 124

²³⁶ Bilmen, *a.g.e*, IV/58-59

²³⁷ Mü'minun, 23/5-6

kendisine ait olduğunu kabul ederse cariyeyi ümmü veled yapmış sayılır. Efendi kabul etmezse, çocuğun nesebi efendiye ait olmaz. Eğer efendi; “Bu cariyenin çocuğu bendendir” veya “Bu cariyenin hamli bendendir” yahut da “Bu cariyenin rahmindeki bendendir” derse açıkça çocuğun nesebini kabul etmiş olur²³⁸.

Başkasının cariyesi ile evlenip ondan çocuğu olan kimse, daha sonra o cariyeye satın alma, hibe gibi herhangi bir yolla sahip olsa, o cariyeye bu kişi için, ümmü veled olur.

Yasak olmasına rağmen, bir baba oğlunun cariyesine yaklaşp ondan bir çocuğu olsa, baba bu çocuğun nesebinin kendinden olduğunu kabul ederse, bu cariyeye babanın ümmü veledi olur. Ancak cariyeye babanın mülkiyetine geçmiş olacağı için, baba cariyenin kıymetini oğluna öder.

İki kişi arasında ortak olan bir cariyeye, bir çocuk doğursa ve iki ortakdan biri o çocuğun kendine ait olduğunu iddia etse, çocuğun nesebi iddia edene aittir. Bu cariyeye de kişinin ümmü veledi olur. Bu yasak olsa da, bir mülk şüphesi olduğundan o kimseye had cezası uygulanmaz. Nesebi iddia eden ortağın diğer ortağına cariyedeki hissesini ödemesi gerekir. Bu ortağın ukr cezasının da yarısını ödemesi gerekir. Eğer ortaklardan her ikisi de çocuğun nesebini iddia ederse, cariyeye her iki ortak için de ümmü veled olur. Bu çocuğun nesebi de her ikisinden sabit olur. Çünkü ümmü veled’lik bölünmeyi kabul etmez. Her ikisi de ukru’nu hisseleri nisbetinde cariyeye öderler. Ancak birbirlerine cariyenin bedelini ödemeleri gerekmez. Çünkü cariyeye bu kişiler arasında ortaktır. Bu çocuk her iki ortağa da mirasçı olur. Her ikisi için de ayrı birer oğul gibi mirasçı olmazlar. Bu iki ortak da çocuğa bir tek baba gibi mirasçı olurlar. İki adet baba gibi hisse almazlar. Yani bu ortak cariyeden doğacak çocuk, her iki ortakdan bir tek ortak hissesi alacak, iki ortak da bu çocuktan bir tek babanın hissesini alacaktır²³⁹.

Ümmü veled olan cariyeye, normal cariyelerden farklıdır. Hukuki statüsü ve toplumsal yeri bakımından bir kısım hakları kazanmış olur. Şartlarına uygun bir şekilde ümmü veled olmuş cariyenin başkalarına satılması, hibe edilmesi, rehin olarak verilmesi suretiyle başkasına mülk kılınması caiz değildir. Ancak efendi ümmü veledten cinsel olarak faydalanabilir. Onu kendi hizmetinde çalıştırabilir, başkasına kiraya verebilir. Onunla kitabet akdi yapabilir. Çünkü kitabet akdi onun hürriyetini hızlandırmaktadır. Onu başkasıyla evlendirebilir. Köle sahibi tüm bunları kitabet akdi hariç ümmü veledin

²³⁸ Bilmen, *a.g.e*, IV/43

²³⁹ Mavsili, *a.g.e*, s.557-560

rızası olmasa da yapabilir. Onun üzerindeki mülkiyet hakkının hâlâ devam etmesi ona bu hakkı verir. Efendi başka biriyle, ümmü veled olan cariyesini evlendirdiğinde, o kimseden olan çocuklar da annenin hükmüne tabidir²⁴⁰.

²⁴⁰ Bilmen, a.g.e, IV/43-44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜR- KÖLE AYRIMININ SÖZ KONUSU OLDUĞU FIKHİ ALANLAR

I-İBADETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Bütün insanları yoktan var eden Allah, bu dünya düzenini kendisine kulluk etmemiz için yaratmıştır. “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”²⁴¹ ayeti kerimesi bunu açıkça ifade etmektedir. Bu ayet-i kerimede mutlak olarak yer alan insan lafzı hür olsun köle olsun, erkek olsun, kadın olsun, herkes kastedilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve Peygamberimizin bildirdiği emirlerle köleler de sorumludur. İstisna tutulan bazı durumlar hariç diğer farzlarda hürler ile köleler arasında bir fark yoktur.

İbadet ve bunlara verilecek mukabil sevaplar açısından İslam, köleleri ve hürleri eşit tutmuştur. Fakat statü ve sorumlulukları açısından köleler için bir kolaylık olsun diye onları bazı farz ibadetlerden sorumlu tutmamıştır.

Kölenin bedeni ibadetlerle ilgili mükellefiyetlerine ve bunların sevaplarını kazanmaya bir engel yoktur. Köleler de hürler gibi dinin direği olan beş vakit namaz ve oruç gibi ibadetlerle mükelleftir. Ancak onlar kendilerine tanınan kolaylık olarak Cuma ve bayram namazıyla mükellef değildir. Hac ve zekatla da mükellef değildir. Bu ibadetleri yapmak için zengin olmak gerekir. Kölelerin malları olmayacağı için zengin sayılamazlar. Zengin olmayınca da bu ibadetler kendileri için farz olmaktan çıkmaktadır. Köleler sahip oldukları iş gücünü de efendilerinin izni dışında kullanamazlar. Eğer haccederse azaddan sonra hac yine farz olur²⁴². Köle mukateb, müdebber ve mezun olsun hiçbir şeye malik olamaz. Kölenin bedeni kazançları malikine aittir, ancak ibadetlerin sevabı kendisine aittir²⁴³.

²⁴¹ Zariyat, 51/56

²⁴² Bilmen, *a.g.e.*, I/233

²⁴³ Taftazani, *a.g.e.*, II/359

A- KÖLENİN CUMA NAMAZI İLE MÜKELLEFİYETİ

Cuma namazının vücup şartları arasında “hür olma”yı şart koştan bilginler, kölelerin hürriyetten yoksun oluşları sebebiyle onların cuma namazıyla sorumlu olmadıkları sonucuna varmışlardır. Bu sebeple köleye cuma namazı farz değildir. Buna ilişkin olarak, “Cuma namazı her müslümana farzdır, ancak; kadın, çocuk, misafir ve köle bundan müstesnadır.”²⁴⁴ hadisi delil alınmıştır. Kölelerin Cuma namazıyla mükellef olmamaları ayrıca şu gerekçelerle gerekçelendirilmiştir. Çünkü kadın kocasının hizmetiyle ve köle de efendisinin hizmetiyle meşguldür²⁴⁵. Kölenin, Cuma namazı için imamı ve cemaatı beklemesi efendisinin bir çok işini atıl durumda bırakabilir. Köleyi efendisinin hizmetinden alıkoyan hac ve cihat da bu anlayışa kıyasla farz değildir. İmam ve cemaatı beklemek kölenin zamanını heba edeceğinden, kendisinden cuma namazını düşürür²⁴⁶. Kölenin şahsi olarak yapacağı ibadetler hariç tutulmuştur. Bu da cemaate gerek olmadan tek başına kılacağı beş vakit namazlarda söz konusudur²⁴⁷.

Zahirilere göre; cuma namazını emreden “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığıınız da namaza koşun”²⁴⁸ ayet-i, köle ve misafir ayrımı yapmamakta, açık bir nasla tahsis edilmediği için de kölelere cuma namazı farzdır²⁴⁹.

B-KÖLENİN ZEKAT SORUMLULUĞU

Kölenin zekat ibadetiyle ilişkisi iki şekildedir. Birincisi; zekat vermekle mükellef olup olmadığıdır. İkincisi; bu mali bedellerin ödenmesi hususudur. Öncelikle köleler zekatla mükellef tutulmamışlardır. Aksine köleler zekat verilecek kimseler arasında sayılmıştır. Bununla ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: “Zekatlar, Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri Müslümanlığa ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalanlara sarf edilir. Allah bilendir, hakimdir.”²⁵⁰ Burada köleler zekat alacaklar arasında sayılmış ve köleler zekat vermekle mükellef tutulmamıştır. Köleye zekat farz değildir.

²⁴⁴ Ebu Davud, Salat, 209

²⁴⁵ Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî , *el-Mühezzebe fî Fıkhi Mezheb'il-İmam Şafii*, Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, Mısır-ty , I/109; Mavsili, *a.g.e*, s.82

²⁴⁶ Kasani, *a.g.e*, I/383

²⁴⁷ Kasani, *a.g.e*, I/383

²⁴⁸ Cuma, 72/9

²⁴⁹ İbn Hazm, *a.g.e*, V/52

²⁵⁰ Tevbe, 9/60

Çünkü Kur'an'da zekatın verileceği yerler sayılırken köleler de sayılmıştır. Hanefilere göre köleye kölelik zamanında farz olmadığı gibi, kölelik sonrasında da imkanı yoksa zekat farz değildir²⁵¹.

Zahirilere göre ise; namazı ve zekatı emreden ayetler “Ey iman edenler” diye hitap ettiğinden, zekat sorumluluğu konusunda hürler ve köleleri birbirinden ayırmayıp eşit tutmaktadır²⁵².

Ayette kastolunan kölenin mutlak köle mi? yoksa belli vasıflara sahip köle mi? olduğu konusunda ihtilaf olsa da çoğunluk tarafından bu, mukatep köle olarak anlaşılmıştır. Mukatep kölenin azad bedeli olarak üzerinde anlaşılan bedelin ödenmesi için zekat malından kendisine yardım edilir. Efendiler, doğrudan kölelerine zekat veremez. Efendinin köleye vereceği bu zekat miktarı yine zengin olan efendiye döneceği için İslam bunu istememiştir. Bu imkanı daha fakir olup, azad olamama durumundakilere tanıyan İslam burada da adaleti gözetmiştir. Bu sebeple efendinin, kendi mukateb köle ve cariyesine zekat vermesi caiz değildir²⁵³. Mukateblere kölelikten kurtulması için yardım edilmesi gerekir, ancak zekat malı ile azad etmek için köle alınamaz²⁵⁴.

Zekattan kölelere verilecek paranın öncelikle başkasının mukateb kölesine verilmesi uygun görülmüştür. Mukatep kölelere yardım etmenin şartı kölenin Müslüman ve muhtaç olmasıdır. Mukatep olan kölelere zekattan hisse verilmesi pek çok kölenin azad olmasını sağlamıştır.

Malikilere göre; kendilerine zekat verilecek olan sekiz sınıftan biri olan kölelere zekat verme işlemi şu şekilde olur. Devlet toplanan zekatın sekizde biri ile, köle ve cariye satın alarak azad eder. Azadı söz konusu olan köle vasıfsız, halis köledir. Müdebber, ümmü veled ve mukatep köle bu guruba dahil edilmemiştir²⁵⁵.

Netice olarak ilim adamlarınca ayeti kerime iki şekilde anlaşılmıştır. Zekat parası ile mutlak köle mi azad edilecek, yoksa mukatep köle mi? Veya devlet başkanı bu işi kendi mi yürütecek, yoksa kişiler de kendileri köle satın alıp azad edebilir mi? Bu tartışmalar zekatın fertler aracılığıyla kölelere verildiği zaman söz konusudur. Devlet başkanı bu işleri kendisi yürütürse bu ihtilafların hiç biri olmaz. İmam Zühri'nin Halife Ömer b.

²⁵¹ Şirazi, *a.g.e*, I/140; Kasani, *a.g.e*, II/ 69

²⁵² İbn Hazm, *a.g.e*, V/201-205

²⁵³ Kuduri, *a.g.e*, 70

²⁵⁴ Kuduri, *a.g.e*, 82

²⁵⁵ Kardavi, Yusuf, *İslam Hukukunda Zekat*, terc, İbrahim Sarmış, İstanbul-1984, II/99

Abdilaziz’e tavsiye ettiği şu usul bunun canlı bir uygulaması olmuştur: “Kölelerin payı iki kısımdır. Bir kısmı mukatep Müslüman kölelerin, bir kısmı da daha önce islama girmiş, namaz ve oruç gibi ibadetlerini yerine getiren köleler içindir. Öncelik sırasına göre satın alınır ve azad edilir”.²⁵⁶

Köleler ve cariyeler, her ne kadar efendilerinin mülkiyeti altına girmiş birer mal mesabesinde olsalar ve sayıları ne kadar olursa olsun, efendilerin, kölelerin zekatını vermesi gerekmez. Bu görüşün dayanağı şu hadistir: “Müslümana kölesi ile atı için zekat yoktur.”²⁵⁷ Efendi köle ticaretiyle uğraşıyorsa bu kölenin bedelinden zekat verir. “Köle için sadaka-i fıtrdan başka sadaka yoktur”²⁵⁸ hadisinden dolayı köle sahipleri köleleri adına sadece fıtır sadakası vermesi gerekir.

C- KÖLENİN FITIR SADAKASI SORUMLULUĞU

Fıtır sadakası can ve baş sadakası olarak kabul edilmiştir. Kölenin fıtır sadakasıyla sorumlu olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Ebu Sevr ve Zahiriler kölenin fıtır sadakasını eğer kölenin malı varsa kendisinin ödemesi, yoksa efendisinin ödemesi gerektiği görüşündedirler²⁵⁹.

Kölenin bakım masraflarının efendiye ait olması hasebiyle, fıtır sadakasının da efendiye ait olduğu yönünde görüşler vardır. İmam Malik, Şafii, Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel’e göre; kişi velayetinde olan insanların sadakasını vermekle yükümlüdür. “Bakımından sorumlu olduğunuz herkesin fitresini veriniz”²⁶⁰ hadisi buna işaret eder²⁶¹.

Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel Müslüman olmayan kölenin fıtır sadakasının verilemeyeceğini belirtmişlerdir. Hanefiler ise buradaki ihtilafın sebebi olarak Abdullah b. Ömer’den rivayet edilen “Rasulullah fıtır sadakasını Müslümanlardan köleye, hüre, erkeğe, kadına, küçüğe, büyüğe hurmadan ya da arpadan bir sa’ vacip kıldı ve bunun bayram namazından çıkmadan önce verilmesini emretti”²⁶² hadisi göstermişlerdir. Bununla birlikte ilim adamları hadiste geçen “Müslümanlar” kaydının sahih olup

²⁵⁶ Kardavi, *a.g.e*, II/100

²⁵⁷ Müslim, *Zekat*, 8

²⁵⁸ Ebu Davud, *Zekat*, 39; Müslim, *Zekat*, 8

²⁵⁹ İbn Hazm, *a.g.e*, V/134-135; İbn Rüşt, *a.g.e*, III/47

²⁶⁰ Müsned, I/ 125

²⁶¹ İbn Rüşt, *a.g.e*, s.45-46

²⁶² Buhari, *Zekat*, 17,24

olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Bu hadisin ravisi İbn Ömer kendisi Müslüman olmayan kölelerin fitresinin vacip olduğu görüşündeydi²⁶³.

Efendilerin, köleler adına da fıtır sadakasıyla mükellef olduğunu düşünenler, kölelerin müslüman olmasını şart koşmuşlardır. Fıtır sadakasını kölenin mal olmasına bağlayanlar, kölenin müslüman olmasını şart koşmazlar. Bu görüşte olanlar, fitresi verilmeyen bir Müslüman kölenin azad edildiği zaman köle iken kendisine lazım gelen kefaretləri ödemek zorunda olduğunu kabul ederler. Fıtır sadakasıyla ilgili diğer bir mesele de, mukateb köle hakkındadır. İmam Malik ve Ebu Sevr, mukateb kölenin fitresini efendisi verir demişlerdir. Şafii, Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel ise mukateb kölenin fıtır sadakasının efendisine düşmeyeceği görüşündedir. Buradaki görüş ayrılığının sebebi “mukateb hür mü yoksa köle mi?” olduğu konusıyla ilgilidir. Bir diğer mesele de, ticaret malı olan köle hakkındadır. İmam Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel’e göre; ticaret malı olan kölelerin fıtır sadakaları sahiplerine aittir. Ebu Hanife ise, ticaret malı olan kölenin sadakasının efendisine ait olmadığını düşünür. Hadiste ticaret malı kaydı yoktur. İmamı Azam bir maldan iki zekat toplanamaz, diye kıyas yaparak ticaret malı olan köleyi, köle deyiminden istisna etmiştir. Bu sebepten dolayı ticaret malı olan köle için fıtır sadakası verilemeyeceği sonucuna varmıştır²⁶⁴.

D-KÖLENİN HAC MÜKELLEFİYETİ

Bazı bilginler bineği ve azığın olmasını hacca güç yetirmek anlamında almışlar ve bu yönüyle de köleye haccın farz olmayacağı kanaatine varmışlardır. Onlara göre, kölenin malı yoktur, kölenin malı ve kazancı efendisininindir ve kendisi de efendisinin mülkü durumundadır. Efendi ona izin verse de vermese de kendisinde haccın vücut şartları bulunmaz. Köle bir şeye ancak maliki izin verirse sahip olabilir. Bedenen de hacca müdahil olmak haccın vücutunun şartlarındandır. Çünkü hac bedenen ve mal ile yapılan bir ibadettir. Köle bunların hiç birine sahip değildir. Öyleyse köleye başlangıçta da sonuçta da hac farz değildir.

Haccın vücut şartları arasında köle olmamayı bazı bilginler şart olarak kabul etmişlerdir. Köleye hac farz değildir demişlerdir. Peygamberimiz “köle 10 kere de haccetse azad edildikten sonra haccetmesi farzdır.” buyurmuştur. Bu hadisten de

²⁶³ İbn Rüşd, *a.g.e*, I/47-48

²⁶⁴ İbn Rüşd , *a.g.e*,II/47-48; Heyet, *İlmihal*, DİA, İstanbul, Divantaş yay, I/505

anlaşılacağı üzere haccetmek köleye farz değildir, fakat yaparsa nafile sayılır. Hürriyetine kavuştuktan sonra imkanı olursa haccetmesi kendisine farzdır²⁶⁵.

Zahiriler'e göre; hürler gibi kölelerin de haccetmesi farzdır. İbn Hazm, köleye haccın farz olmayacağı ile ilgili hadisi bir çok yönden kritiğe tabi tutar ve sahih olmadığı sonucuna varır. Köleye haccın farz olduğu sonucunu da ayetin umumundan çıkarır. Eğer köleye hac farz olmasaydı, "Allah bunu söylerdi, çünkü Allah unutmaz" demektedir. Ayrıca, Cenab-ı Hak kölelere haccın farz olmadığını belirtmediğine göre, ayetin umumu gereği köleler de hac ibadetiyle mükelleftir²⁶⁶.

Maddi güçten yoksun olan fakirler haccetme konusunda kölelerden ayrı tutulmuşlardır. Fakir kendi çalışıp kazandıklarını istediği gibi kullanma hak ve yetkisine sahiptir, fakir azık ve binekten yoksun olsa da, bedeni tasarruflarda bir başkasının kısıtlaması altında değildir. Fakirin azığının ve bineğinin olmaması hac için başlangıçta engeldir. Fakat bununla birlikte azık ve binekten yoksun olan fakir Mekke'ye ulaşırsa, bedeninin menfaatlerine maliktir. Yürümekle ve az bir azıkla Mekke'ye ulaşmaya güç yetirmişse bu durumda haccederse haccı kabul edilir. Bir insan köle olduğu sürece bedensel olarak da kazandıkları efendisine aittir. Buna göre köleye her halukarda hac farz değildir. Köleyle fakir arasındaki ayrıma savaştaki durumları da örnek olabilir. Bu sebeple bir fakir savaşa katılsa ona tam bir hisse verilir, köleye ise sadece hediye verilir. Hacdaki fark bunun gibidir. Hac ve cihada giden köle çalışmadığı için efendinin zararı söz konusu olur. Haccetmek ve savaşa katılmak uzun zaman aldığından, köle efendisinin hizmetinde bulunamaz ve onun için çalışamaz. Halbuki köle efendisinden ayrı olarak kendi başına iş göremez, istediğini yapamaz. Efendiden, kölesinin zararına çalışmasına razı olmasını beklemek doğru değildir²⁶⁷.

II-EVLİLİK HUKUKU İLE İLGİLİ HÜKÜMLER:

Evlilik toplum hayatını düzenleyen en önemli kurumlardan biridir. Bu kısımda kölelerin evliliklerinin hürlerden nasıl bir farkının olduğu, kölenin nesebi, mirası, nafakası, eş sayısı, velayeti, boşanması, iddeti, i'lası ve kölenin zıharı konuları ele alınmıştır.

²⁶⁵ Mevsili, *a.g.e*, s.139-140

²⁶⁶ İbn Hazm, *a.g.e*, VII/44-46

²⁶⁷ Kasani, *a.g.e*, II/ 183, Mavsili, *a.g.e*, s.82

A-EVLİLİKLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Evlilikle ilgili hükümler konusunda hürler ve köleler arasında bazı farklılıklar vardır. Bu kısımda; hür kişinin cariye ile evlenmesi, kölenin cariye ile evlenmesi, hür kadının köle erkekle evlenmesi, cariye ile efendi arasındaki ilişki ve cariyenin tesettürü ele alınacaktır.

1-Hür Erkek ve Cariye Evliliği:

Kölelerin fitri ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, harama düşmemeleri ve toplumda fuşşiyatı önlemek için müslümanlara onların evlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Bu konu ile ilgili “İçinizden bekarlarınızı, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir. Allah lütfu bol olandır ve bilendir.”²⁶⁸ ayeti, kölelerin evlendirilme yükümlülüğünü onlardan sorumlu olanlar üzerine bağlamaktadır. Bu da kölelerin evlendirilmesi için en önemli sebeptir.

Kölenin ve cariyenin evlenebilmesi için efendisinin izni şarttır²⁶⁹. Efendi cariyesini evlendirirse, evlendirdiği kimse de köle olursa ona bir yuva hazırlamak zorundadır. Yani kızı mesabesinde ona sahip çıkmak, onu koruyup kollamak durumundadır. Cariye hür bir insanla evlenirse, doğacak olan çocuğun hür olması şartı koşulmuşsa doğacak olan çocuk neseb açısından hür sayılır, şart koşulmamışsa doğacak çocuk köle olur²⁷⁰. Hür bir erkeğin hür bir kadın üzerine cariye ile evlenmesi hoş görülmemiştir, ama cariye üzerine hür kadınla evlenilmesinde bir sakınca bulunmamıştır. Hürlerin cariyelerle evlenmeleri, hürlerle evlenmeye güç yetiremeyecekleri durumlarda izin verilmiştir. Eğer hür bir kişi, hürle evlenmeye güç yetirebiliyorsa, cariyeyle evlenmeye ihtiyacı yok demektir. Bu yüzden hürlerle evlenmeye gücü yetenlerin cariyelerle evlenmesi hoş karşılanmamıştır. Hanefilere göre hürlerle evlenmeye güç yetirme cariyelerle evlenmeye engel olarak görülmemiştir.²⁷¹ Bu konu Hanefiler ve Şafiiler arasında ihtilaflıdır.

Hür ile evlenmeye gücü yetmeyen, ancak zinaya düşme tehlikesi bulunanlara ayet izin vermektedir. Hür bir kişinin cariyeden doğan çocuğu hür olması şart koşulmazsa köle olur. Çünkü anneden doğacak çocuk anneden bir parçadır, anneye tabidir. Eğer hürler cariyelerle evlenirse kölelerin evleneceği kadar cariye kalmayacaktır. Köle erkeklerin

²⁶⁸ Nur, 24/32

²⁶⁹ Kasani, *a.g.e.*, II/ 183; Mavsili, *a.g.e.*, s.82

²⁷⁰ Sava Paşa, *a.g.e.*, II/ 340

²⁷¹ Taftazani, *a.g.e.*, II/360

hür kadınlarla evlenmeleri kadınların velilerinin iznine bağlanmıştır. Çoğu zaman aralarında denklik olmadığı gerekçesiyle hoş görülmemiştir. Onun için hürlerin cariyelerle evlenmesi zaruret yoksa uygun değildir. Hürler, cariyelerden milk-i yemin olarak istifade edebilirken, kölelerden efendileri olan kadınlar cinsel anlamda istifade edemezler. Öyleyse hür erkeklerin de cariyelerle ilişkilerinde sınırlama olmalıdır. Hürlerin cariyelerle evlenmekle, kölelerin alanını daraltmaması için bu kısıtlamaya gidilmiştir.²⁷²

Hanefilere göre hürler dört hür kadınla evlenebileceği gibi , dört cariyeye ile de evlenebilir. Buna bağlı olarak Hanefiler dört cariyeye ile evlenmeyi caiz görmüşlerdir. Şafiiler ise ancak bir cariyeye ile evlenilebileceğini savunmuşlardır. Çünkü cariyeye ile evlenmeye zarureten dolayı izin verildiğini kabul etmişlerdir. Bir cariyeye ile evlenmekle bu zaruret giderilmiş olduğunu düşünen Şafiiler, birden fazla cariyeye ile evlenilemeyeceğini ifade etmişlerdir²⁷³.

Hanefî fakihler evlenilecek cariyenin müslüman veya ehl-i kitap olması arasında fark gözetmezler; yani evlenilecek cariyeye müslüman ya da ehl-i kitap olabilir. Müşrik ve kafir olamaz. Peygamberimizin, “Hür bir kadın üzerine cariyeye ile evlenmek sahih olmaz” hadisini esas alan İmam Malik, ancak hür bir kadının rızasıyla böyle bir evliliğin caiz olduğunu söylemiştir²⁷⁴.

Birden fazla hür ve cariyeye hanımı olan erkeğin, hanımlarının yanında gecelerinin sırasının ve zamanının belli olması gerekir. Cariye ile hür arasındaki taksimde, günlerin üçte ikisi hüre, üçte biri cariyeye ayrılır. Hür ve cariyeye eşit değildir, eşit tutulması hürde aşağılık hissine sebep olabilir. Bu ayrım Şafiilere göredir. Bu ayrımı Hanefiler kabul etmez. Şafiilerde, hür üzerine cariyenin nikahı için; nikahında hürün olmaması, hüre verecek mihrinin olmaması ve mülkünde cariyeye varken zina etmekten korkması gibi ihtimallerin olması gerekir. Hür bir kadınla evliyse, onun üzerine cariyeye ile evlenmeyi Şafiiler haram olarak sayarken, Hanefiler ise hür kadın üzerine cariyeye ile evlenmeyi mekruh kabul etmişlerdir²⁷⁵.

Bir köle kendisini hür olarak tanıtıp hür bir kadınla evlense sonradan kadın onun köle olduğunu anlasa kadının kocasından ayrılmak hakkı vardır. Zifaktan önce ayrılırsa mihir

²⁷² Serahsi, *a.g.e*, VI/ 109

²⁷³ Serahsi, *a.g.e*, VI/ 110

²⁷⁴ Akgündüz, *a.g.e.s*, 429

²⁷⁵ Yazır, *a.g.e*, III/539

ve mut'a hakkı yoktur. Zifaf olmuşsa mihr-i misil gerekir. Kadın nişanlandığında hür zanneder, hiç sormazsa ve evlenirse evliliği bozma hakkı yoktur. Kadına ben hürüm derse doğacak çocuk hür olur, aldatan ister hür olsun ister köle olsun, ister mukateb olsun, hür kadından doğacak çocuk hürdür.²⁷⁶

2- Kölenin Köle ile Evlenmesi:

Köleler ile cariyelerin evlendirilmesi için müslümanlar teşvik edilmiştir. Çünkü herkes gibi köleler için de evlilik fitri bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Bu ihtiyacın giderilmesi için de manilerin ortadan kaldırılması gerekir.

Cariyenin, müdebber kölenin ve ümmü veledin nikahı velisinin izni oluncaya kadar mevkuftur, velinin izni olursa nafız, olmazsa batıl olur. Maliki mezhebi dışındaki mezhepler bu şartı kabul etmişlerdir. Hz. Ömer'den rivayet edilen "Velisinin izni olmadan evlenen köle zina etmiştir"²⁷⁷ hadisi kölelerin evliliğinin geçerli olmasını velisinin iznine bağlamaktadır. Evliliğin sonucu olan mehir, kölelerin evliliğinde de söz konusudur, fakat kölenin de malı olmadığına göre evlenirken efendisinden izin alması gerekir. Eğer mukatep kendi cariyesini evlendirirse caizdir, fakat kendi evlenirse caiz değildir. Çünkü mukatebin malı olabilir, o malıyla aldığı cariyesi varsa onu evlendirmesinde bir sakınca yoktur, kendisine gelince, kendisi efendisinin malıdır. Efendi, kölesiyle cariyesini evlendirmişse mehir gerekmez. Efendi, evlendirdiği köle ve cariyesine bir ev hazırlamak zorunda değildir. Yeni evli çiftler efendinin evinde hizmet eder, önceden yaptıkları gibi çalışır ve o evde barınırlar²⁷⁸. Kölelerin evliliklerine ilişkin bütün bu fıkhi düzenlemeler kölelerin evlenmelerinin ruhsattan ziyade bir hak olduğunu gösterir.

Kölelerin evlenebileceği eş sayısı da hürlerin yarısı olarak kabul edilmiştir. Dört kadınla evli olan bir erkeğin yapacağı beşinci bir evlilik geçersiz olduğu gibi, iki kadınla evli olan bir kölenin yapacağı üçüncü bir evlilik te geçersizdir. Yine bir köle aynı anda kardeş olan iki cariyeye ile evlenemez²⁷⁹. Bir müslüman kölenin ehl-i kitap cariyeye ile evlenmesi Şafiilere göre yasak olarak kabul edilmiştir. Şafiilerin gerekçesi; ehl-i kitabın Allah'a şirk koştukları için müşrik sayılması ve müşriklerle de evlenmenin

²⁷⁶ Şafii, *el-Ümm*, V/43

²⁷⁷ İbn Mace, *Nikah*, 42; Ebu Davud, *Nikah*, 16

²⁷⁸ Serahsi, *a.g.e.*, V/117

²⁷⁹ Şafi, *a.g.e.*, V/41

haram olmasıdır²⁸⁰. Boşanmış bir cariye'nin yeniden evlenebilmesi için iddet süresinin dolması gerekir. Çünkü iddet nikah haklarından bir haktır²⁸¹.

Her iki çift köle olursa bunlardan doğacak çocuklar köle olur. Erkeğin suyu onun sıfatı gibidir. Kadının rahmine varınca kadının suyu olur. Doğan da kadının suyu olduğu için köle olur, şeklinde mantıksal bir örgü kurulmuştur²⁸².

3-Hür Kadının Köle İle Evlenmesi:

Hür bir kadının köle ile evlenmesi durumunda, hür kadının velisi denklik ilkesine uyulmadığı gerekçesiyle akdin feshini isteyebilir. Eğer hür kadının velisi razı olursa nikah geçerlidir. "...şüphe yok ki mümin bir köle hoşunuza gitse de müşrik olan hür bir erkekten daha hayırlıdır"²⁸³ ayetinden hareketle, köleyle hür kadınların evlenebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak bu fazla kabul görmüş bir uygulama değildir. Hür kadın ve kölenin evliliğinden doğan çocuklar nesep olarak anneye aittir ve hürdür²⁸⁴. Kölesi olan bir kadın kölesiyle yatamaz ve azad etmedikçe evlenemez²⁸⁵.

4-Evlilik Bağı Olmadan Efendi Cariye İlişkisi:

Efendinin, cariyesinin her yerine bakması hatta cinsel ilişkide bulunması caizdir. Bir insanın başkasının cariyesine bakma ve dokunabilmesi ancak kendi mahremlerine bakabileceği ve dokunabileceği miktar kadardır.

Cariye ile efendi arasında iki türlü ilişkiden söz edilebilir. Birincisi; hizmetçi ilişkisi, diğeri ise nikahsız olarak beraber olmak veya eş ilişkisidir. Başkasıyla evli olmayan , efendisinin de nikahlısı olmayan cariyeye ile efendi ilişkiye girebilir. Karı koca hayatı yaşayabilir. Buna istifraş ilişkisi denir. Bu efendinin zinaya düşmemesi ve gizli metres hayatı yaşamaması için mübah sayılmıştır. Bu ilişkiye bağlı olarak cariyeler mirastan faydalanamaz, iddet ve boşanmada hürlerin yarısı kadar beklerler, hür kadınlar gibi örtünme zorunluluğu yoktur. Bu cariyeler efendileri dışında kimseyle karı-koca ilişkisine giremezler. Ümmü veledlik cariye'nin hürriyete kavuşması için bir vesile sayılmıştır²⁸⁶. Efendi istifraş ilişkisi yaşadığı cariyeye ile azil suretiyle çocuk olmasına mani olabilir. Başkasına cariyeyi satabilir, hibe edebilir. Ancak başkasının o cariyeye ile

²⁸⁰ Şafi, *a.g.e*, V/42

²⁸¹ Serahsi, *a.g.e*, V/117; Taftazani, *a.g.e*, II/360

²⁸² Serahsi, *a.g.e*, V/109

²⁸³ Bakara, 2/221

²⁸⁴ Hamidullah- Aydın, *a.g.m*, XXVI/240

²⁸⁵ Bilmen, *a.g.e*, II/107; Akgündüz *a.g.e*, s.156

²⁸⁶ Akgündüz, *a.g.e*, s.169-172

ilişkiye girebilmesi için üzerinden iki hayız müddetinin geçmesi gerekir. Cariyenin hamile olması halinde ümmü veled konumuna geçtiği bilinmelidir²⁸⁷.

Efendinin, kendisi ile cinsel ilişki kurma açısından cariyesi hanımı gibidir. Nikah akdi olmaksızın cinsel birliktelikleri için herhangi bir sınırlama yoktur²⁸⁸. Babanın cariyesi ile oğlu bile ilişkiye giremez. Eğer oğlu babasının cariyesi ile ilişkiye girerse, bu ilişkiden dolayı oğluna had cezası gerekmez. Oğul babasının cariyesi ile cima yapsa ve bunun haram olmadığını zannettiğini savunsa kendisine had uygulanmaz. Haram olduğunu bilir ve bildiğini de söylerse had uygulanır. Babanın malından çocuğun istifade etme hakkı vardır. Köle de babasının malı sayıldığı için, oğul ondan istifade ettiği zaman işin içine şüphe karışır. Şüpheli durumlarda da hadler düşer. Eğer baba çocuğunun cariyesi ile ilişkiye girerse yine had uygulanmaz. Çünkü babanın da çocuğunun malını kullanma hakkı vardır²⁸⁹.

Cariye başkası ile evlenirse, efendisi artık o cariyeye ile ilişkiye giremez²⁹⁰. Efendinin mukateb cariyesi ile ilişki kurması caiz değildir, evlenirse mehir gerekir, nikahsız bir şekilde ilişkiye girerse had gerekmez. Çünkü işin içine şüphe girmiştir. Mukatebe bütünü ile hürriyetine kavuşmadığı için Efendisinin onun üzerinde hakkı vardır. Efendinin hakkı olduğu için de işin içine şüphe girmiştir. Şüpheli durumlarda da hadler düşer²⁹¹. Efendinin evlendirdiği cariyeye ve köle, önceden olduğu gibi, hizmetlerine devam ederse de efendinin o evli cariyeye ile ilişkiye girmesi artık kendisine yasaktır. Adet/hayız halinde olan bir hür kadınla ilişki nasıl yasaksa, aynı durum cariyeler için de söz konusudur. Cariyenin iddet süresi dolmadan efendi yine cariyeye ile ilişkiye giremez. Bu hüküm, hayızlı kadınlarla ilişkiye girilmesini yasaklayan ayete²⁹² kıyasla çıkarılmıştır²⁹³. Efendinin iki kardeş cariyeye ile aynı anda beraber olması caiz değildir.

Efendinin hayızlı ve hamile cariyelerle ilişkiye girmesi Peygamberimiz tarafından şiddetle yasaklanmıştır²⁹⁴. Rasulullah seferlerinin birinde, bir çadırın kapısında doğumu yakın bir hamile kadın gördü. Kadın hakkında sordu. “Falanın cariyesi” dediler. Herhalde o cariyeye temas etmek istiyor. Muhatablar “evet” deyince, ona kabre kadar,

²⁸⁷ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 173

²⁸⁸ Akgündüz, *a.g.e.*, s.32-33

²⁸⁹ Serahsi, *a.g.e.*, V/ 124

²⁹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II/164

²⁹¹ Serahsi, *a.g.e.*, V/ 130

²⁹² Bakara, 2/222

²⁹³ Serahsi, *a.g.e.*, V/ 117

²⁹⁴ Kasani, *a.g.e.*, V/119

onunla beraber olacak bir lanetle, lanet etmek içimden geldi. O, nasıl olurda kadının karnındaki çocuğu kendisine mirasçı kılar veya kendisine ait olmayan bebeği hizmetçi kılar.” diyerek tepkisini göstermiştir²⁹⁵

“Evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı, maliki bulunduğunuz cariyeler müstesna ...”²⁹⁶ ayeti, evli kadınlarla evlenmeyi yasakladığı gibi, bu ayete kıyasla bir başkasının eşi olan cariye ile de evlenmek yasaktır.

“Allah’a ve ahiret gününe inanan bir kimseye suyunu bir başkasının ekinine dökmesi, yani hamile esireye temasta bulunması helal değildir. Keza Allah’a ve ahirete inanan mümin kişiye istibra hasıl olmadan esire kadına teması helal değildir...”²⁹⁷. Bu ayet ve hadisi esas alan bilginler evli ve hamile cariyelerle efendinin cinsel ilişki kuramayacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Başkası ile evli olan cariyeler sahibinin hizmetçisi konumundadırlar. Bugünkü hizmetçi kadınlara benzetilebilir. Efendisinin onunla cinsi ilişkiye girmesi kesinlikle haramdır. Hürriyetine kavuşmadığı için efendisinin malı konumundadır. Efendisine hizmet etmek zorundadır. Hatta çocuk doğuracağı zaman bile efendisinden izin almasının gerekli olduğunu söyleyenler bile olmuştur. Efendisinin işini yaptığı için nafakası efendisine aittir. Hizmetçi statüsündeki cariyeler efendilerinin hizmetinin görürken diğer kadınlardan daha serbest davranırlar²⁹⁸.

Efendi ancak ehli kitap cariye ve bekar cariye ile ilişkiye girebilir. Köle ve cariyeler için evlenme yasağı yoktur. Efendinin izin vermemesi durumunda, evlenmeleri için mahkeme yolu köle ve cariyelere her zaman açıktır. Efendi cariyesini eş olarak kullanacaksa bu durumda isterse azad ederek nikah işlemi yapar, isterse cariye hukukuna göre davranır. Bir cariye, şekli bir evlilik olmadan sadece sahibine verilebilir. Sahibinin oğlu dahil hiç kimse onunla cinsi münasebette bulunamaz. Sahibi, bir cariyeyi kendisinden çocuk doğurmamışsa satabilir. Sahibi kölenin herhangi biriyle evlenmesine rıza gösterebilir. Bu durumda sahibi cariye ile karı- koca ilişkisi yaşayamaz²⁹⁹.

²⁹⁵ Müslim, *Nikah*, 139

²⁹⁶ Nisa, 4/24

²⁹⁷ Ebu Davud, *Nikah*, 45; Tirmizi, *Nikah*, 35

²⁹⁸ Akgündüz, *a.g.e.*, 165-167; Akyüz- Engin, *a.g.e.*, I/ 503

²⁹⁹ Hamidullah Muhammed, *İslam Peygamberi*, II/ 30, Akgündüz, *a.g.e.*, s. 116

İmam Şafii ve İmam Malik'e göre putperest ve Mecusi olan kadınlarla evlenilemeyeceği gibi, ehli kitap olan cariyelerle de evlenilemez. Putperest, Mecusi ve ehli kitap cariyelerle cinsel ilişki de yasaktır³⁰⁰.

Müşrik olan esir kadına Müslüman olmadığı müddetçe cinsel ilişki anlamında yaklaşmak uygun görülmemiştir. Efendi ancak Müslüman veya Ehli kitap cariye ile istifraş edebilir. Müşriklerle istifraş edemez. Bu Hanefilerin görüşüdür³⁰¹. Şafiilere göre, Muharref Kitab-ı Mukaddes'e inanan Yahudi ve Hristiyanlar, Ehl-i kitap sayılmadığından bu dinden olan cariyelerle istifraş caiz değildir, Ehli kitap olan cariyeler müşrikler gibidir. Bu görüşte olanların delili ; “Allah’ a ortak koşan kadınlarla onlar inanıncaya kadar evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse bile, inanan bir cariye, Allah’a ortak koşan hür bir kadından iyidir. Ortak koşan erkekler de inanmadıkça, onları kadınlarınızla evlendirmeyin.”³⁰² ayetidir. Bu ayet müşrik cariyelerle evlenmenin yasaklığının en önemli dayanaklardan biridir. Bu konuda delili olarak kullanılan bir başka ayette şudur. “Ey inanlar! Mümin kadınlar göç ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Eğer onların inanmış olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin. Ne bu kadınlar onlara helaldir, ne de onlar bu kadınlara helaldir”³⁰³. Bu ayet İbn Arabiye göre üç türlü yorumlanabilir: a-Ehli kitap, putperest veya Mecusi bir kadınla ilişki caiz değildir. İmam Malik ve İmam Şafii bu görüştedir. b-Sadece Mecusi gibi ehli kitap olmayan kadınlarla ilişki caiz değildir. Ehli kitap olan kadınlarla ilişki caizdir. Bu Katade'nin görüşüdür. c-“İnanan namuslu hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın namuslu bir şekilde mehirlerini verdiğiniz takdirde helaldir.”³⁰⁴ ayetiyle Bakara 221. ayeti neshedilmiştir³⁰⁵.

5- Cariyenin Tesettürü ve Cariyeye Nazar:

Alimler, cariyelerin tesettürü konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları cariyenin avret yerinin göbekte diz kapağı arası olduğunu söylemiş, bazıları da “Cariyenin avreti yaptığı iş sırasında açılmasına ihtiyaç olmayan kısımlardır” demiştir³⁰⁶.

³⁰⁰ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Darul Marife, Lübnan-1973, IV/ 389

³⁰¹ Üçok-Mumcu, a.g.e, s. 169

³⁰² Bakara, 2/221

³⁰³ Mümtetine, 60/ 10

³⁰⁴ Maide, 5/5

³⁰⁵ Fendoğlu, a.g.e, s.169

³⁰⁶ Mavsili, a.g.e, s. 681

Cariyelerin yüzlerini ve saçlarını örtmesi kendilerine farz değildir. Hz. Ömer cariyelerin hür kadınlara benzememesi için başlarını açmalarını emretmiştir³⁰⁷. Hür kadınların avret yerleri yüzü, ayakları ve elleri dışında kalan her yeridir. Cariyenin avreti ise erkeklerin ki gibi olmakla birlikte, göğüs ve sırtı avrete dahil edildiğinden kapanması gerekir diyenler de vardır³⁰⁸.

Başkalarının kölesine (cariyesine) bakmanın hükmü ve bakılabilecek yerleri kişinin kendi mahremlerine bakabileceği kadardır³⁰⁹. Bu Hanefi mezhebinin görüşüdür. Kişi bir cariye satın almak istediğinde göğüslerine dokunabilir ve bakabilir. Ancak şehvetten emin olması gerekir. Normal şartlarda cariyenin karnına ve sırtına bakmak helal değildir. Muhammed b. Mukatil “göbekte diz kapağı hariç her yeri mübahtır” yani açmak anlamında mübahtır demektedir³¹⁰. Bu konudaki dayanak, peygamberimizin bir cariyenin alnına dokunarak onun için dua etmesi ve Hz. Ömer’in örtülü bir cariyeyi görüp, hürlere mi benziyorsun diyerek başını açtırmasıdır³¹¹. Bu uygulamalar cariyeye dokunmanın caiz olduğunu ve cariyenin başını kapatma zorunluluğunun olmadığını ortaya koyan delillerdendir.

Peygamberimiz hicri 5. yılda Yahudilerle yapmış olduğu savaş sonunda, esirler aldı. Reyyane de Rasullullah’ın payına düştü. Rasulullah islamı kabul ederse hürriyete kavuşacağını söyledi. O da “Beni cariye olarak muhafaza et, ben müslüman kadınlar gibi baş örtmek istemiyorum” dedi. Rasulullah’da onun teklifine rıza göstermiştir³¹². Bu hadis cariyelerin örtünme zorunluluğunun olmadığını bir başka delildir.

Satın almak isteyen kimsenin cariyeye dokunması ve bakması hakim, şahidin ve evlenmek isteyen bakması gibi ve zaruret gerekçesiyle mübah görülmüştür. Bu Ebu Hanife’nin görüşüdür.³¹³ Hanefiler Nur suresinin 30. ve 31. ayetlerinde geçen “süslerinin kendiliğinden görünen kısmı müstesna” kısmını ölçü alarak, cariyelerin süs olarak alınabilecek yerleri örtmesi gerektiği görüşünü benimserken; aile içinde ise kişinin mahremlerine bakabileceği kadar bakmasına izin vermişlerdir. Eğer evlenmek

³⁰⁷ Cassas, *a.g.e*, V/235

³⁰⁸ Kuduri, *a.g.e*, 31,32

³⁰⁹ Semerkandi, Alâuddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l- Fukaha* , Daru'l-Kütübi'l İlmiyye,Beyrut-1984, II/333; Kasani, *a.g.e*, VI/ 182

³¹⁰ Merginani, Burhaneddin Ebu'l- Hasan Ali b. Ebi Bekir b. Abdi'l-Celil, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi* , Şirketü Daril Erkam, Beyrut-ty, IV/370

³¹¹ Kasani, *a.g.e*, V/121

³¹² Hamidullah , *İslam Peygamberi*, II/690

³¹³ Kasani, *a.g.e*, V/121

istiyorsa, dokunabilir. Aksi takdirde bakması yasaktır³¹⁴. Başkasının hanımı olan cariyenin efendisiyle ilişkisi, ancak hizmetçi patron ilişkisi şeklinde kabul edilebilir. Bunun bakılabilecek yerleri kişinin evlenmesi haram olanlara bakabileceği kadardır. Cariyenin ellerini kollarını açması iş sebebiyledir. Başını açması da hürlere benzemesinin istenmemesi sebebiyledir. Cinsel ilişkide bulunma sebebi de “...sahip olduğunuz köleleriniz.”³¹⁵ ayetinden çıkarılmıştır.

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre ise; cariyelerin örtmesi gereken yerleri, erkekler gibi göbekte diz kapağı arasındır. Bu sonuca; “Sizden birisi cariyesiyle kölesin evlendirirse , onun göbeği ile diz kapağı arasına bakmasın”³¹⁶ hadisinden hareketle varmışlardır.

Zahirilere göre ise; hür kadınlarla cariyeler arasında örtünme açısından bir fark yoktur. Nur suresinin 31. ayeti umum ifade eder, hür kadınla cariye arasında yaratılış ve tabiat açısından bir fark olmadığına göre Allah’ın dini açısından da bir farkın olmaması gerekir, derler. Ayetin dikkat çektiği fık’ın önüne geçmek ve fesadın da yaygınlaşmasını önlemek için cariye ve hür kadın ayrımının yapılmaması gerekir. Hz. Ali, Mücahit, Ata, Hasan-ı Basri ve İbn Cüreyc de cariyelerin örtünmesi gerektiği görüşündedirler³¹⁷.

B.KÖLELERİN EŞ SAYISI

Köleler için de çok evlilik kabul edilmekle birlikte evleneceği kadın sayısında ihtilaf edilmiştir. Ceza konularında kölenin cezasının hürlerin cezasının yarısı olduğunda bilginler fikir birliği içindedir. Buna kıyasla Hanefi ve Şafii mezhebi kölelerin ancak iki kadınla evlenebileceğini kabul etmişlerdir. Maliki ve Zahiriler ise Nisa suresinde “bir, iki, üç, dörde kadar istediğiniz (hoşunuza giden) kadınlarla evleniniz.”³¹⁸ umumi hükmü altına kölelerin de gireceğini düşündüklerinden dört kadınla evlenebileceklerini ifade etmişlerdir³¹⁹.

Hür erkekler istedikleri sayı da cariye ile cinsel ilişkide bulunabilirler. Köleler efendileri izin verse dahi cariyelerle nikahsız beraber olamazlar. Hür bir adamın, hür

³¹⁴ Kuduri, *a.g.e*, 436

³¹⁵ Nisa, 4/24

³¹⁶ Ebu Davud, Libas, 88

³¹⁷ İbn Hazm, *a.g.e*, III/210-222

³¹⁸ Nisa, 4/3

³¹⁹ İbn Hazm, *a.g.e*, IX/444 ; İbn Rüşd, *a.g.e*, III/ 77

kadın ve cariyelerden dört tane ile evlenme hakkı vardır³²⁰. Bir kimse hür bir kadın ve cariyeyi nikahın da aynı anda bulundurabilir. Bir kimse iki kardeş cariyeye ile beraber evlenemez, hangisiyle önce cinsel ilişki kurmuşsa diğerinden ayrılması gerekir³²¹. Kölelerin eş sayısını iki tane ile sınırlayanların gerekçesi, köleler nasıl ki cezalarda hürlerin cezasının yarısıyla cezalandırılıyorsa, mükafatta da hürlerin yarısıyla mükafatlandırılırlar demişler ve kölelerin en fazla iki kadınla evlenmesini kabul etmişlerdir³²².

C.KÖLELERDE NESEP

Kölelerin evlendikten sonra çocuklarının olması doğal bir durumdur. Bu bölümde kölelerden doğan çocukları nesep yönünden inceleyeceğiz. Cariye, hür bir kimseye evlenirse doğan çocuk hür sayılır. Ancak bunu evlenirken şart koşması lazımdır³²³.

Kadın hür, erkek köle olursa, bu evliliğe ailelerin kefaet olmadığı gerekçesiyle itiraz etmemesi gerekir. Bu evlilikten doğan çocuk hür sayılır. Önemli olan çocuğun maslahatıdır. Hür, köleden maslahat yönünden üstündür. Bunun için üstünlük tercih sebebidir, doğan çocuk da hür sayılır³²⁴.

Erkek ve kadın köleden doğacak çocuk kadının efendisine aittir³²⁵. Köleler arası evlilikten doğan çocuklar köle sayılır. Cariye ve efendinin ilişkisinden doğan çocuk efendiye aittir ve hür sayılır. Bu çocuktan sonra cariyeye ümmü veled statüsünü kazanır. Efendi öldükten sonra ümmü veled hür olur. Ümmü veled olan bir kadın başkasına satılamaz ve başkasıyla ilişkiye giremez, efendisinin eşi statüsündedir³²⁶.

Efendisiyle ilişkiye girerse çocuğun maslahatına en uygun olan tercih sebebidir ve bu da çocuğun hür olmasıdır. Hür erkekle olursa doğacak çocuğun hür olması şartı koşulursa hürdür, şart koşulmazsa hür değildir³²⁷.

³²⁰ Heyet, *Fetevayı Hindiye*, terc. Mustafa Efe, İstanbul-ty, II/ 286

³²¹ *Fetevayı Hindiye*, II/ 289

³²² İbni Rüşt, *a.g.e*, III/3; Sava Paşa, *a.g.e*, II/341

³²³ Serahsi, *a.g.e*, V/109; Bilmen, *a.g.e*, II/ 65

³²⁴ Bilmen . *a.g.e*, II/107

³²⁵ Hamidullah , *İslam Peygamberi*, II/ 694

³²⁶ Serahsi . *a.g.e*, V/122; Akgündüz, *a.g.e*, s.119

³²⁷ Serahsi, *a.g.e*, V/120

D.KÖLENİN MİRASI

Köle ve cariyeye miras bırakamayacağı gibi mirasçı da olamaz. Ancak köle azad edilir ve biriyle velayet akdi yaparsa aralarında miras ve diyet ilişkisi meydana gelir. Genel prensip kölenin maddi hakka sahip olmamasıdır, miras da maddi bir hak olduğuna göre köle mirasçı olamaz³²⁸. Bu İmam-ı Azam'ın görüşüdür. İmameyn'e göre, kısmen azad edilmiş köle hürler gibi sayıldığından varis olur. İmam Malik'e göre, kölelik mirasa mani sayılmıştır. Şafii'ye göre ise, kısmen azad edilmiş köle, mirasçı olamaz, ancak miras bırakabilir. Ahmed b. Habel ise, kısmen azad edilmiş köle, azad olunan kısmında miras bırakacağı gibi, mirasçı da olabilir³²⁹.

E.-KÖLENİN NAFAKASI

Efendi, kölesinin nafakasını vermek zorundadır. Eğer vermezse kadı tarafından zorlanır. Efendinin, kendi akrabalarına bakma zorunluluğu köle için de söz konusudur³³⁰. Köleye verilecek yiyecek ve içecek mutlak olarak zikredilmiştir. Menfaatleri tamamen efendilerine ait olan kölelerin ve cariyelerin nafakaları maliklerine düşer. Efendinin bu yükümlülüğü ister tamamen köle olsun ister ümmü veled olsun veya müdebber olsun hepsi için geçerlidir. Efendi köleyi çalıştırıyorsa kazandıklarından kölelere nafaka vermek zorundadır, şayet köle çalışmıyorsa satmak ya da nafakasını vermesi gerekir. Ümmü veled gibi satılması mümkün değilse nafakasını temin etmeye mecburdur³³¹. Menfaatleri tamamen efendilerine ait olmayan kölelerin ve cariyelerin nafakalarına malikleri mecbur değildir. Mukatebler kısmen azad edilmiş köle statüsünde olduğu için nafakaları kendilerine ait olur³³².

Satılmış olan kölenin nafakası teslim zamanına kadar efendisine aittir. Emanet verilen veya kiraya verilen ya da gasp edilmiş köle kimin hizmetinde ise nafakasını onun vermesi gerekir. Bir başkasına vasiyet edilmişse, kime vasiyet edilmişse nafakası ona aittir³³³.

³²⁸ Özcan Ruhi, *Hısımlık Nafakası*, Çağlayan Yayınları, İzmir-1996, s. 61; Fendoğlu, a.g.e.s. 176

³²⁹ Bilmen, a.g.e, V/224

³³⁰ Hıraki, Umar İbn Hüseyin Ebu'l-Kasım, *Muhtasarı Hıraki*, Beyrut-1392, II/115

³³¹ Kuduri, a.g.e, 30; Kasani, a.g.e, IV/39; Bilmen, a.g.e, III/ 508

³³² Bilmen, a.g.e, II/508

³³³ Kasani, a.g.e, III/ 39; Bilmen, a.g.e, III/ 508,

İki kişi arasında müşterek bir kölenin nafakası iki kişiye hisseleri oranında düşer. İki kişi arasında müşterek bir cariyeden doğan bir çocuğun nesebini, ikisi de iddia etse nafakalarını yarı yarıya vermeleri icap eder. Çocuk balığ olsa bu kimseler de fakir olsa, çocuk bu ikisine de bakmak zorundadır³³⁴.

Köle ve cariyelerin nafakaları bulundukları beldedeki cari olan adetlere göre düzenlenir. Şafiilere göre köle sahiplerinin kölelerine kendi yediklerinden ve kendi giydiklerinden, yedirmesi ve giydirmesi sünnettir. Malikin malı ve bakacak gücü yoksa köleleri satması ya da azad etmesi için hakim tarafından zorlanır. Konuyla ilgili bir rivayette şunlar yer almaktadır; “Onlar yani köle ve cariyeler sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin ellerinizin altına koymuştur. Artık onlara yediğinizden yediriniz, giydiğinizden onları giydiriniz, güçlerini aşan işleri onlara yüklemeyiniz. Şayet götüremeyecekleri yükleri ve işleri yüklerseniz onlara şahsen veya başkaları aracılığıyla yardım edin .”³³⁵

Hanefilere göre efendi kölesine yediğinin aynısını yedirmek, giydiğinin aynısını giydirmek zorunda değildir. Bu hadisteki ifade farz değil, sünnet olan bir tavsiye olarak kabul edilmiştir. Bu konuyu son bir hadisle noktalayalım. “Biriniz için hizmetçisi yemeğini hazırlayıp getirdiği zaman hizmetçisini kendisi ile beraber oturtsun, o da yesin. Şayet yemek az olursa eline bir ya da iki lokma koyuversin³³⁶ .

Malikilere göre bir kimse cariyesinin çocuğuna da bakmak zorundadır. Çünkü bu çocuk anasına tabi olarak efendisinin kölesidir. Bu sebeple çocuğun nafakası babasına gerekmez. Babası hür anası köle ve doğacak çocuğun hür olması şartı koşulmamışsa, çocuk efendinin kölesi olacağı için çocuğun nafakası anasına düşer, dolayısıyla da efendisine düşer. Babası mukatep köle olan çocuğun nafakası ise babasına aittir³³⁷.

1-Köle Olanların Eşlerine Karşı Nafaka Sorumluluğu

Efendisinin izni ile evlenmiş kölenin zevcesinin nafakası, o kölenin efendisi üzerine düşer. Köle, efendisi için çalıştığından, hakim efendisine kölenin hanımına vermesi gereken miktarı belirler. Efendi bu miktarı köleye vermek zorundadır. Eğer efendi

³³⁴ Kasani, *a.g.e*, IV/ 3-40; Bilmen , *a.g.e*, II/509

³³⁵ İbni Mace , *Edeb* , 33; Müslim,*Edeb*, 41, Ahmed ibn Hasan el- Kelvazani, *el- Hidaye alâ Mezhebi Ebi Abdillâh Ahmed b. Hanbel* , Kuveyt-2004, s.501

³³⁶ Müslim , *Eyman*, 42, Kelvazani,*a.g.e*, s.501

³³⁷ Kasani, *a.g.e*, II/39, Bilmen , *a.g.e*, II/ 509

köleye nafakayı vermezse, hakim köleyi sattırabilir³³⁸. Satılırken kölenin böyle bir nafakayla sorumlu olduğunun belirtilmesi gerekir. Kölenin zevcesine birikmiş nafaka borcu varsa ve köle ölse bu borç efendiden alınmaz. Efendinin izni ile evlenen bir müdebber kölenin zevcesinin nafakası da müdebber kölenin efendisine aittir³³⁹.

2-Cariye Olan Eşin Nafakası:

Cariye olan bir zevcenin nafakası, kocası hürse kocasının işini yaptığı zaman kocasına, efendisinin işini yaptığı zaman da efendisine aittir; kocası köle ise kölenin efendisine aittir. Mukateb olup efendisinin izniyle evlenmiş bulunan bir cariye hür mesabesinde olduğundan nafakası kocasının üzerine lazımdır.

Bir cariye gündüzleri mevlasının yanında, geceleri kocasının yanında bulunursa; gündüzleri nafakası efendisine aittir. Geceleri ise nafakasını kocasının karşılaması gerekir. Bir cariyenin ailesinin ve kocasının yanına gitmesine izin verilmezse nafakası kocasından düşer³⁴⁰.

Bir cariye efendisinin izniyle efendisinin kölesiyle evlenirse her ikisine de efendilerinin nafaka vermesi gerekir. Efendi nafakalarını temine yanaşmazsa, hakim tarafından kölesini satmaya veya nafakasını karşılamaya zorlanır³⁴¹.

3-Kölelerin ve Cariyelerin Çocuklarına Ait Nafakalar:

Bir kölenin zevcesi hür veya mukateb ise çocuğun nafakası bu zevceye aittir. Başkasının kölesi veya müdebberesi ise nafaka efendiye gerekir. Mukatebse kendisine değil, çocuğun nafakası efendisine düşer. Çünkü çocuk hürriyet ve kölelik açısından annesine tabidir, ancak koca hürse ve doğacak çocuğun hür olması şartı koşulmuşsa nafaka hür olan babaya düşer³⁴². Köle ve ümmü veled olan bir cariyenin çocuğunun nafakası da efendisine düşer³⁴³.

³³⁸ İbn Hazm, a.g.e, X/97-98

³³⁹ Şafii, a.g.e, V/145-147; Kasani, a.g.e, II/38-39; Bilmen, a.g.e, II/510

³⁴⁰ Kasani, a.g.e, IV/38-39; Bilmen, a.g.e, II/ 510

³⁴¹ Hıraki, a.g.e, I/115; Bilmen, a.g.e, II/510

³⁴² Semerkandi, a.g.e, I/ 230; Bilmen, a.g.e, II/511

³⁴³ Bilmen, a.g.e, III/ 512

F. KÖLENİN TALAKI

Talak, evlilik kurumunun sona erdirilmesi ve eşlerin bir birinden ayrılması halidir. Hürlerde olduğu gibi, bazen evli kölelerde de aile düzeni bozulup evliliğin devamı imkansız hale gelebilir. Bu durumda din kölelere “talak” hakkını vermiştir. Köleler de talaka tam ehil sayılmışlardır. Hürlerin talakı üç olduğundan, kölelerin ki de bunun yarısı sayılacağından yarım da bir üste tamamlanacağı için, kölelerin talakı iki olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple iki talaktan sonra bayin talak meydana gelir³⁴⁴. Her ne kadar kölenin talakı iki deniyorsa da bunda ihtilaf edilmiştir. Zahiriler talak konusunda kölelerin hürler gibi olduğu kanaatindedir³⁴⁵. Bununla ilgili olarak “Talak erkeğe, hayız kadına düşer”³⁴⁶ hadisini delil almışlardır. Cariyenin talakı Zahiriler dışındaki diğer mezheplerce iki olarak kabul edilmiştir. “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız da onların iddetlerini gözeterek boşayın ve onların iddetlerini sayın ...”³⁴⁷ Bu ayeti esas alan Hanefilere göre; iddet hususunda temizlik sayısı üç, cariyeler için ikidir. Bundan çıkan sonuç ise, kölelerin talakının da iki kere olmasıdır³⁴⁸.

Karı ve koca köle olan insanlar azad edileceği zaman, önce erkekten başlanması gerekir. Bu sıralama Hz. Aişe’den nakledilen şu hadisten çıkarılmıştır. “Ben karı koca olan kölemi azad etmek istedim. Rasulullah kadının muhayyerlik hakkı olmaması için önce erkekten başlayıp sonra kadını azad etmemi emretti”³⁴⁹. Hz. Aişe’den rivayet edilen, “Cariyenin talakı iki talaktır, iddeti de iki hayız müddetidir”³⁵⁰ hadisi, kölelerin talakının sayısını açıkça belirtmektedir.

Köle karısını üç talakla boşarsa kadın başka bir adamla evlenmeden o kadın köleye haram olur. Eğer talaktan önce cinsel ilişki meydana gelmişse had cezası gerekmez, talaktan sonra cinsel ilişki meydana gelmişse had cezası gerekir³⁵¹. İbn Ömer’in görüşü ise; köle hanımını iki talakla boşadıktan sonra, kadın başka bir kocaya varıp, ondan

³⁴⁴ Hamidullah-Aydın, *a.g.m*, XXVI/241- 242

³⁴⁵ İbn Hazm, *a.g.e.*, X/235

³⁴⁶ İmam Malik, Muvatta, Talak, 70; Şevkani, Muhammed b. Ali, *Neylül Evtar Şerhu Münteka'l-Ehbar min Ehadisi Seyyidi'l-Ehyar*, Darul Fikr, ty. VI/269

³⁴⁷ *Talak*, 65/ 1

³⁴⁸ Mavsili, *a.g.e*, III/123

³⁴⁹ Ebu Davud, *Talak*, 22

³⁵⁰ Ebu Davud, *Talak*, 6

³⁵¹ Serahsi, *a.g.e*, V/ 126

boşanmadıkça köleye haram olur. Bu kölenin hanımı hür de olsa köle de olsa değişmez³⁵².

G.KÖLENİN VE CARIYENİN İ'LASI

Evliliği sona erdirmeye yollarından biri olan ila, kocanın karısına yanaşmamak üzere yemin etmesidir. Böyle bir yeminde bulunan kocaya “mû’lî”, ila olunan kariya ise “mû’lâ minhâ” denir. İ’la üç kısma ayrılır:

a-İlay-ı muvakkat: Dört ay, sekiz ay gibi bir müddetle kayıtlı olan iladır.

b-İlay-ı Müebbed: Ebediyen yaklaşmamak üzere yapılan iladır.

b-İlay-ı Mechul: Belli bir müddet ya da müebbed kaydı ile yapılmayan iladır. İla müddetince koca sebat eder ve karısına yanaşmazsa bir bain talak meydana gelir. Rücu ederse keffaret gerekir³⁵³.

Kölenin i’lası hürlerin i’lasının yarısı kadardır. “Karılarına i’la yapanlar 4 ay beklerler...”³⁵⁴ ayetine göre, hürler i’la yaptıkları zaman 4 ay beklemek zorundadır. Kölelerin i’lalarının iki ay olarak belirlenmesi, had cezalarına ve talaka kıyasla varılan bir hükümdür. Şafiiler ve Zahiriler hitabın umumunu ölçü alarak kölelerin de i’lasının hürler gibi olduğunu söylemişlerdir. İ’la aslında bir yemindir. Yemin hususunda köle de hür de birdir. Ebu Hanife i’lada erkeğe değil kadına bakılır demiştir. Eğer kadın hür, erkek köle ise kadın hürlerin miktarı olan 4 ay bekler, kadın cariyeye olursa hürlerin yarısı olan iki ay bekler³⁵⁵.

H. KÖLENİN ZIHARI

Zıhar; kocanın karısını neseb, süt emme veya sihriyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. Bu benzetmeye “zıhar” denmesi, bunun çoğu kez zahre yani arkaya (sırta) nisbetle yapılır olması sebebiyledir. Cahiliye döneminde zıhar

³⁵² Ebu Davud, *Talak*, 6

³⁵³ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 192

³⁵⁴ *Bakara*, 226

³⁵⁵ Kuduri, *a.g.e.*, 278; İbn Hazm, *a.g.e.*, X/48; İbn Rüşd, *a.g.e.*, III/ 146

bir nevi talak sayılmaktaydı. İslam bu tür talakı men etmiş ve sakındırmak için zihar yapanların keffaret vererek rücu etmelerini istemiştir³⁵⁶.

Cariyeler hakkında zihar caridir. Zihar yapanın hür olması şart değildir. Müslüman olan kölenin ziharı da sahihtir. Çünkü ziharda tahrim/bir kişiyi kendine haram kılma vardır. Köleler ise tahrime ehildirler³⁵⁷. Karısına zihar yapan köle için oruçtan başka keffaret yoktur. Köle, yaptığı zihar sonrasında köle azad etse veya fakirleri doyursa keffaret cezası yerine geçmez. Bunlardan ancak azaddan sonra mesul olabilir.³⁵⁸

İKÖLENİN LİANI

Lian; kelime olarak lanetleşmektir. Fıkıh ıstılahı olarak ise lian; kocanın karısına zina isnadında bulunup ve dört şahit getirememesi durumunda karı ile kocanın, hakim huzurunda şeri usule uygun olarak dörder defa şehadette bulunduktan sonra kendilerine lanet ve gazap okumalarıdır. “Zina isnadında doğru olduğuna, eğer yalancılardan ise Allah’ın lanetinin üzerine olmasını”, kadın da “kocasının kendisine zina isnadında yalancı olduğuna, eğer doğrulardan ise Allah’ın gazabının üzerine olmasını diler”³⁵⁹ ayeti lianın delilidir. Yapılan bu yeminler, koca hakkında haddi kazif, karı hakkında da haddi zina yerine geçer ve hakim tarafından araları ayrılır. Ebu Hanife hariç çoğunluk fukaha bu ayrılığın müebbed haramlık olduğunu belirtmişlerdir. Lian, çocuğun zina mahsulü olduğu üzerine yapılmışsa kocanın doğan çocukla neseb bağı kesilir³⁶⁰.

Hür olmayanlar şahitlikten sorumlu olmadıkları ve şahitliklerine itibar edilmeyeceği için lian da bulunamazlar. Bu sebeple; hür koca ile cariye, hür karıyla köle kocası arasında lian cari olmaz. Malik, Şafii ve Ebu Hanife’ye göre lian yapacak olanların adil, müslüman ve şahitliğe ehil olması şarttır³⁶¹. “Dört kimse arasında lian yoktur, köleler arasında, kafirler arasında ...”³⁶² hadisi de kölenin lianının olmayacağı görüşünü desteklemektedir.

³⁵⁶ Erdoğan, *a.g.e*, s.494

³⁵⁷ Bilmen, *a.g.e*, II/311

³⁵⁸ İbn Hazm, *a.g.e*, X/50; İbni Rüşd, *a.g.e*, III/155

³⁵⁹ Nur, 24/6-9

³⁶⁰ Erdoğan, *a.g.e*, s.260-261

³⁶¹ İbn Rüşd, *a.g.e*, III/165

³⁶² İbn Mace, No:2071

İ.CARIYENİN İDDETİ

Cariyeler de hür kadınlar gibi boşanabilirler. Bu boşanmadan sonra iddet beklemesi gerekmektedir. Hürlerin hem talakı hem de iddeti üçtür. “Köle kadının iddeti iki hayız müddetidir.”³⁶³ hadisinden dolayı cariyelerin boşanma sonrası iddeti, iki hayız müddeti yani iki ay olarak kabul edilmiştir. Kocası hür veya köle olsun cariyenin talakı ve iddeti iki hayız müddetidir³⁶⁴.

Ümmü veledin efendisi ölürse ümmü veled hür olur ve kocası ölen hür kadınların beklemesi gereken vefat iddeti olan dört ay on günlük süreyi, yeni bir evlilik yapmaksızın beklerler. Kocası ölen cariyenin iddet müddeti ise hür kadınların iddetinin yarısı olan iki ay beş gündür. Kocası ölen cariyeye hamile ise, doğum yapana kadar iddeti devam eder. Hayız görmeyen cariyenin iddeti hür kadınların bekleyecekleri sürenin yarısı, yani bir buçuk aydır³⁶⁵. Zahirilere göre kölelerin iddeti hürlerin aynısıdır³⁶⁶.

III-CEZA HUKUKU İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

A-KISAS

Hür insanlar gibi, köleler de hayat, can ve kan hakkına sahiptir. Esir ve köle tam bir değere haizdir. Yani hayatı hürler gibi masumdur. Kölelerle diğer insanlar arasında hak ve mükellefiyetler açısından denge vardır. Kölelerden kendilerine verilen hak kadar onlardan mükellefiyet istenmiştir. İşledikleri suçlarla bunlara verilecek ceza arasında denge vardır³⁶⁷. Kisas ile ilgili ayet şöyledir: “Ey iman edenler öldürülen kimseler arasında kisas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile kisas olunur. Ama kim maktulun velisi tarafından affedilirse kisas düşer, bundan sonra ona gereken güzel ve makul bir şekilde tam olarak diyeti ödemektir. Bu esneklik rabbiniz tarafından bir lutuftur. Artık bundan sonra kim karşısındakinin hakkına tecavüz ederse ona son derece acı bir azap vardır.”³⁶⁸ Maide suresi 45. ve İsra suresi 33. ayetlerinde de kisas konusuna değinilmiştir.

³⁶³ *Muvatta, Talak, 50*

³⁶⁴ *Şafii, a.g.e, V/313-314; Kuduri .a.g.e,172; Taftazani,a.g.e,II/36; İbn Rüsd, a.g.e,III/ 77*

³⁶⁵ *Kuduri,a.g.e,291; Kasani,a.g.e, III/301*

³⁶⁶ *İbn Hazm, a.g.e, X/306-310*

³⁶⁷ *Ebu Zehra,Muhammed, İslam Hukuku Metodolojisi, terc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara-1994 , s.95*

³⁶⁸ *Bakara,2/178*

Hür bir kimse köleyi öldürürse, ceza olarak hür kimse de öldürülür mü, öldürülmez mi konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Züfer' e göre köleyi öldüren hür de kısasen öldürülür. Hanefilere göre kısasta, ayetin başındaki “nefis, can” kelimesi esastır. Kölenin insanlık onuru dikkate alınmıştır³⁶⁹. Burada hitap umumi olarak yer almaktadır. Zahiler'de de adam öldürmenin cezası olarak hür köle ayrımı yoktur, köleler de hürler gibi cezalandırılır. Zahirilerde, kısas eşitlik esasına dayanır³⁷⁰. İmam Nehai'nin görüşü ise, köle hür karşısında eşittir. Hür köleyi öldürürse kısas uygulanır. Efendi kendi kölesini öldürmüş olsa da öldürülür.³⁷¹

Hanefiler dışındaki diğer mezheplerin görüşüne gelince, hür ile köle arasında eşitlik olmadığı için, köle mal mesabesindedir. Kölelik küfrün neticesi olarak kabul edilmiştir, küfür ise kanın masuniyetine terstir. Kölelerin ismetinde şüphe vardır. Kısas ise şüphe ile düşer.³⁷²

Mukateb bir köle öldürülürse, ne tam bir köle ne de tam bir hür olduğu için, ikisine de benzerlik olduğundan durumu biraz karışıktır. Eğer mukateblik bitmişse efendisi onun velisi olamaz, velayette yakınlık olacağı için veli kısas hakkı iddiasında bulunamaz. Eğer mukateblik bitmemişse köle sayılır, köle sayıldığı için de efendisinin malı olduğu için mülkiyet hakkına sahiptir değildir. Mülkiyetten dolayı efendi kısas hakkını iddia eder ve ona göre kısas yapılır.³⁷³

Şafii, Malik ve Ahmed b. Hanbel ise köleye karşı hürün kısas edilemeyeceği görüşündedirler. Ayette geçen “köleye karşı köle” ifadesinden hareketle mislilik kaydını esas almışlardır. Hürler ile köleleri birbirlerine denk görmediklerinden cezayı da eşit kabul etmemişlerdir.³⁷⁴

Hanefilere göre hataen işlenen cinayetlerde erkek ile kadın veya hür ile köle yahut iki köle arasında kısas yoktur. Köle kasten öldürdüğünü kabul ederse kısas lazım gelir. Köle efendisini öldürürse kısas yapılır³⁷⁵.

³⁶⁹ Cassas, *a.g.e*, II/ 166-167; Kasani, *a.g.e*, VI, 235; Taftazani, *a.g.e* II/367; Maverdi, *a.g.e* s. 262

³⁷⁰ İbn Hazm, *a.g.e*, XI/161

³⁷¹ İbn Rüşt, *a.g.e*, IV/226; Bilmen, *a.g.e*, III, 73

³⁷² Şafii, *a.g.e*, VII/506-508; Kelvazani, *a.g.e*, s.502; Kasani, *a.g.e*, VI/235; İbn Rüşt, *a.g.e*, IV/226; Bilmen, *a.g.e*, III/79.

³⁷³ Bilmen, *a.g.e*, III/ 90

³⁷⁴ Şafii, *a.g.e*, VII/506-508; Cassas, *Tefsir*, I, 167; İbn Rüşt *a.g.e*, IV/22; Kelvazani, *a.g.e*, s.502; Bilmen, *a.g.e*, III/76

³⁷⁵ Kuduri, *a.g.e* s.324-325

Hür köle karşılığı öldürülür, oğul mukabili baba öldürülemeyeceği gibi köle mukabili efendi de öldürülemez³⁷⁶. Mukateb efendiyi öldürürse kısas gerekir. Köleye karşı efendinin öldürülmeyeceğinin gerekçesi “baba oğlunu öldürürse kısas uygulanmaz”³⁷⁷ hadisine yapılan kıyas ve diğeri ise peygamberimizin uygulamasıdır. Şöyle ki, adamın birisi, kölesini öldürmüştü. Peygamberimiz adamı dövdü ve bir yıl sürgün etti, müslümanlardan alacağını sildi, kısas uygulamadı. “Kölesini öldüreni öldürünüz”³⁷⁸ hadisine gelince; bu hadis kim azaddan sonra kölesini öldürürse öldürünüz şeklinde anlaşılmıştır.³⁷⁹

B-KÖLENİN DİYETİ

Diyet kan bedeli, öldürme ya da yaralama gibi işlenen cinayetler sebebiyle mağdura ya da varislerine bir tazminat mahiyetinde ödenmesi gereken maldır. Kölelerin diyeti kendi kıymetindedir³⁸⁰. Köle hata olarak bir cürüm işlerse efendisinden cürmün diyeti mukabilinde ya köleyi vermesi ya da diyet ödeyip kurtarması istenir. Kurtarmak isterse efendi cürmün diyetini ödeyerek köleyi kurtarır³⁸¹. Azadlının akilesi sahibinin kabilesidir. Efendisinin yardımında olmasından dolayı sahibi veya sahibinin kabilesi cinayetin diyetini öder, katilin akilesi yoksa diyet devlet hazinesinden karşılanır. Hür, köleyi hata olarak yaralasa diyet hürün akilesine gereklidir³⁸².

Kölelerin ve cariyelerin diyetlerine gelince bunlar kendi kıymetleri miktarıncadır. Şu kadar var ki, bir kölenin kıymeti bir hürün diyetine müsavi veya ondan ziyade olursa hürriyet şerefine binaen hürün diyetinden on dirhem miktarı noksan verilir. Hür erkek ve hür kadının diyeti de eşit değildir, kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Bir cariyenin diyeti de hür kadının diyetine eşit olamaz. Cariyenin diyetinin en kötü ihtimalle hür kadının diyetinden beş dirhem az olması uygun görülmüştür.³⁸³

³⁷⁶ Kuduri, *a.g.e*, s.323

³⁷⁷ Tirmizi, *Diyat*, I/180 ; İbni Mace, II/195

³⁷⁸ Ebu Davud, *Diyet*, 7

³⁷⁹ Cassas, *a.g.e*, I/171; Bilmen, *a.g.e*, III/65

³⁸⁰ Erdoğan, *a.g.e* s. 82

³⁸¹ Kuduri, *a.g.e*, s. 333

³⁸² Taftazani, *a.g.e*, II/364

³⁸³ Maverdi , *a.g.e*, s.264; Bilmen , *a.g.e*, III/48

Hürün kesilmiş bir elinin diyeti, tam diyetin yarısı olduğu gibi , kölenin kesilen bir elinin diyeti de kendi kıymetinin yarısı kadardır. Şayet bu miktar beş bin dirhem veya fazla olursa , diyet beş bin dirhemden beş dirhem noksan olarak verilir³⁸⁴.

İmam Malik'e göre kölenin değeri hür kimsenin diyetinin bedelinden fazlaysa eksik ödenmemelidir. Değeri ne kadarsa o kadar ödenir³⁸⁵. Hanefilere göre diyet konusunda hürlerle köleler statü bakımından eşit olmadıkları için cezaları da eşit olmaz. Her organın bir menfaati vardır, menfaat için de bedel tayin edilir ve ödeme bu şekilde olur. Şafii ve Hanbeliler hem kısas hemde diyetlerde eşitlik olmadığı için kısas uygulanmaz. Malikiler ise hürle köle arasında diyet ve kısas olmayacağı, kölelerin kendi arasında kısasın olacağı görüşündedirler³⁸⁶.

Müdebber olan bir kölenin cinayetinden dolayı lazım gelen diyeti vermek mevla üzerine vacip bir hak olarak kabul edilmiştir. Mevla, müdebberin bedelinin miktarı veya diyetin bedelinin miktarının hangisi daha azsa onu vermesi icap eder. Eğer kölenin kıymeti tam diyet bedelinden fazla ise diyetin on dirhem eksigi ile ödeme yapılır. Ümmü veled ve mukateb için de bu kural geçerlidir³⁸⁷.

Genel kaide olarak köle ve cariyeyi bir kısım mükellefiyetler açısından hürlerden aşağı görmüşlerdir. Bu yüzden kölenin diyetinin hürlerin diyetini geçmemesi hususunda titizlik göstermişlerdir³⁸⁸.

C-HADLER:

Köleler ve cariyeler, had suçu işlediklerinde diğer insanlara verilecek cezanın yarıya indirilmesi mümkünse, genel prensip olarak yarısı ile cezalandırılırlar. Mesela; sarhoşluk ve iftira haddinde hürlerle 80, köleye 40, bekar kölenin zinasının cezası olarak 50 sopa vurulur. Hırsızlık ve dinden çıkma suçlarında, kölelere hürlerin cezasının yarısını vermek mümkünse verilir³⁸⁹.

³⁸⁴ Bilmen , *a.g.e*, III/48

³⁸⁵ İbni Rüşt, *a.g.e*, IV/261; Bilmen, *a.g.e*, III/50

³⁸⁶ Dağlı, *a.g.e*, s. 102-102

³⁸⁷ Bilmen ,*a.g.e*, III/ 60

³⁸⁸ Merginani, *a.g.e*, IV/388

³⁸⁹ Kasani. *a.g.e*, VII,38; İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, Mektebtü'l-Riyadı'l-Hadis, Beyrut-ty, IV/208

1-Kölenin Zinası:

Had cezalarında hürlerin ve kölelerin cezaları prensip olarak eşit değildir. Hürriyet kölelikten üstün bir nimet olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden cezalar da bir olmaz. Kölelerin cezaları ayette belirtildiği gibi hürlerin cezalarının yarısı kadardır³⁹⁰. Hüküm, illet üzerine bina edilir³⁹¹.

Konuya delalet eden açık nass, “cariyeler muhsan oldukları halde fuhuş yaparlarsa, muhsan olan hürlere verilen cezanın yarısı vardır.”³⁹² ayetidir. Fakihler recmin yarısı olmadığı için celdenin yarısının ceza olarak verilmesini kabul etmişlerdir. İmam-ı Azam’a göre köle ve cariyelerin cezalarını hakim uygulatır. Diğer üç mezhebe göre ise köle ve cariyelerin cezalarını sahipleri uygulayabilir³⁹³. Zahirilere göre ise, efendi kölenin ikrarı veya açık bir delille had uygulayabilir³⁹⁴.

Şafiiler’de bekarlara zina cezası olarak hürlere 100 değnek vurulurken kölelere 50 değnek vurulur. Hürler bir yıl sürgün edilirken köleler 6 ay sürgün edilir. İmam Malik’e göre köle sürgün edilmez. Köle sürgün edilirse efendisi zarar görür. Bu gerekçeyle sürgün kabul edilmemiştir³⁹⁵. Malikililere göre zina eden evli cariyeye 50 değnek vurulur. Davud b. Ali ez-Zahiriye göre hürler gibi taşlanırlar, ancak muhsan cariyelere hürlerin yarısı ceza yani 50 değnek vurulur. Kölelerin cezası hürlerin cezasıyla aynıdır³⁹⁶.

Rasulullah’a muhsan olmayan cariyeye zina yaparsa ne gerekir diye sorulduğunda şöyle demiştir: “Cariye zina yaparsa ona celde uygulayın yine zina yaparsa yine ona celde uygulayın, yine zina yaparsa yine celde uygulayın. Sonra onu bir ip mukabilinde dahi olsa satın gitsin”³⁹⁷ buyurmuştur. Hz. Peygamberin bu hadisi de köleler için sadece celde cezasının olduğuna delildir.

Zina cezasının uygulanabilmesi için, zina edenin zina ettiği kimsenin kendisine haram olduğunu bilmesi gerekir. Şüphe olayının olmaması gerekir. Birisi ortak olduğu cariyeye ile, karısının cariyesi ile ilişkiye girse veya kendi cariyesi ile arkadan ilişkiye girse zina

³⁹⁰ Nisa, 4/25

³⁹¹ Kasani, a.g.e, VII/57; Kuduri, a.g.e, s. 343

³⁹² Nisa, 4/ 25

³⁹³ Bilmen, a.g.e, III/ 223; İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınevi, İstanbul-ty, V/168

³⁹⁴ İbn Hazm, a.g.e, XI/166-168

³⁹⁵ Şafii, a.g.e, VI/185; Maverdi, *Ahkam-ı Sultani*, terc. Ali Şafak, s. 254; Kelvazani, a.g.e, s.230-231,

³⁹⁶ İbn Hazm, a.g.e,XI/160; Maverdi, a.g.e. s.254; Bilmen, a.g.e, III/227

³⁹⁷ Buhari, *Buyu*, 66

cezası uygulanmaz. Burada aranan şart, ilişkiye girdiği cariyenin kendisine haram olduğunu bilmemesidir. Helal zannı ile bu işi yapmasıdır. Helal zannıyla yaparsa, “sen ve malın babanıdır” hadisinden de anlaşılacağı üzere işin içine şüphe girmiştir. Şüphe anında hadler düşer ve uygulanmaz³⁹⁸. Dedenin evin cariyesi ile ilişkisi de babanın ilişkisi gibidir. Alacaklı kimse rehin aldığı cariyeye ile ilişkiye girse had uygulanmaz. Çünkü mal olarak rehin almıştır, üzerinde hakkı vardır, dolayısıyla işin içine şüphe girmiştir, şüpheli durumlarda hadler uygulanmaz.³⁹⁹

Kişi kız kardeşi veya erkek kardeşinin cariyesiyle ilişkiye girse had gerekir. Helal olduğunu zannettim demesine itibar edilmez. Kardeşinin malı kişinin malı değildir. İnsan bunu karıştırmaz. Karısının cariyesi ile ilişkiye girse karısının malını kullanma hakkı olduğu için olaya şüphe karışmıştır. Dolayısıyla da had burada da uygulanamaz⁴⁰⁰.

Müstecir, icarlık cariyeye ile ilişkiye girse, müsteir ve müstevdi cariyeye ile ilişkiye girmesi halinde had cezası uygulanır. “Helal olduğunu zannettim” demesine itibar edilmez. Kişi zifafa girdiğinde, bu senin karın deseler ve o kişi de orada olan cariyeye ile ilişkiye girse had uygulanmaz. Çünkü şüphe vardır. Çocuğu olursa nesebi sabit olur⁴⁰¹. Bir kimse zina etmek için cariyeyi ücret ile alsa ve ilişkiye girse zina haddi uygulanır. Zina için böyle bir cariyeye alması caiz değildir⁴⁰².

2-İftira Suçu İşleyen Köleye Verilecek Ceza:

Kazif suçu işleyen köleye iftira cezasının uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Kölenin muhsan olmadığını kazif cezasının muhsanlar için ayette mukayyet olduğunu söyleyenler köleye tazir cezası gerekir demişlerdir⁴⁰³.

Birisi köleye kazifte bulunsa; “Kim kölesine kazifte bulunursa kölesi bu iftiradan beri ise kıyamet günü celde uygulanır.”⁴⁰⁴ hadisinden dolayı dünyada had uygulanamayacağı sonucuna varılmıştır.

Köleye kazif cezası uygulanması konusunda Cumhurun görüşü hürlerin yarısı kadar uygulanmasıdır. Hürlerin cezasının yarısı olan 40 değnek vurulur. Dört halifenin

³⁹⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, IV/ 20 ; Keltazani, *a.g.e*, s.531

³⁹⁹ Kasani , *a.g.e*, VII/ 35

⁴⁰⁰ Kasani, *a.g.e*, VII/ 46; İbn Kudame, *el- Muğni*, IV/ 204

⁴⁰¹ Kasani, *a.g.e*, VII/37

⁴⁰² İbn Kudame, *el-Muğni*, VII/37

⁴⁰³ İbn Kudame, *el-Muğni*, IV/222; Kuduri, *a.g.e*, 347

⁴⁰⁴ Buhari, *Hudud*,45; Maverdi, *a.g.e*, 260

uygulaması ve İbn Abbas'ın görüşü böyledir. İbn Mesud, Ömer b. Abdulaziz, Evzai ve zahirilere göre hürlerle verilen ceza ne ise kölelere verilecek ceza da aynıdır. Bu sonuca lafzın umumundan ulaşmışlardır⁴⁰⁵.

Ömer b. Abdulaziz, iftira sebebiyle bir köleye 80 sopa vurdu. Ebu Zinad der ki , “bu hüküm hakkında Abdullah b. Amir b. Rebia'ya sordum. Bana şu cevabı verdi. Ben Osman b. Affan ve arkadan gelen halifelerin zamanına yetiştim, hiç birinin iftira sebebiyle köleye 40'dan fazla sopa vurduğunu görmedim.” demişti⁴⁰⁶. 40 değnek vurmaya da Nisa suresinin 25. ayetine kıyasla çıkarmışlardır.

3-Kölenin Hırsızlık Cezası:

Köle hırsızlık yaptığında, nasıl ceza verileceği konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife'ye göre, köle hırsızlık yaparsa, eli kesilir, çaldığı mal mal sahibine verilir. Ebu Yusuf'a göre, hırsızlık yapan kölenin eli kesilir, ama çalmış olduğu mal, sahibine değil, efendisine kalır. İmam Muhammed'e göre hırsızlık yapan kölenin eli kesilmez. Çalınan mal da efendisinin olur. Köle, çaldığı malın kıymetini azad olduktan sonra tazmin eder. İmam Züfer'e göre, hırsızlık yapan kölenin eli hiçbir şekilde kesilmez. Hanefi mezhebine göre, köle efendisinin malını çalarsa eli kesilmez. Ayetin umumunu esas alan diğer mezheplere göre de efendisinin malını çalan hırsız kölenin eli kesilir⁴⁰⁷.

İbn Hazım da, kölenin elinin kesilmesi yönünde hüküm vermiştir. O'na göre, ayet umumidir. Hür ve köle ayrımı yapılamaz demektir. Diğer mezheplerin hırsızın elinin kesilmesi konusundaki kararlarını da ağır bir şekilde eleştirmektedir. Had cezalarında kölelere hürlerin yarısı uygulamasını yanlış bulmakta ve diğer mezheplerin hırsızın elinin kesilmesi konusundaki görüşlerini bir çelişki olarak değerlendirmektedir. Elin yarısı mantiken bulunabilir, o da parmaklardır demektir. Zina eden cariye'nin cezasının hürlerin yarısı olmasını da, hususi bir hüküm olarak değerlendiriyor ve diğer bütün cezalarda kölenin cezasını hürlerle eşit olarak kabul ediyor⁴⁰⁸.

⁴⁰⁵ İbn Rüşt, *a.g.e*, IV/ 282; İbn Hazm, *a.g.e*, XI/161; Bilmen, *a.g.e*, III/230

⁴⁰⁶ İmam Malik, *Muvatta*, *Hudud*, 17

⁴⁰⁷ Kasani, *a.g.e*, VI/100; Mavsili, *a.g.e*, s.629; Şafii, *a.g.e*, VI/208-209; Kelvazani, *a.g.e*, s. 539-540 Fendoğlu, *a.g.e*, s. 185

⁴⁰⁸ İbn Hazım, *a.g.e*, XI/261-262

4-Kölenin İçki İçme Cezası

Hür kişiler nasıl ki içki içtikleri zaman cezalandırılıyorsa, köleler de cezalandırılır. İçkinin cezası icma ile sabittir ve miktarı da, iftiraya kıyasla varıldığı için 80 değnektir. Köleler için hürlere verilen cezanın yarısı benimsendiği için, içki içen kölelerin cezası 40 değnek olarak belirlenmiştir. Şafiiler Peygamberimizin uygulamasını esas aldıkları için hürlere 40, kölelere de 20 değnek vurulması görüşünü benimsemişlerdir. Zahiriler de Peygamberimizin uygulamasını ölçü almışlar, bunu 40 değnek olarak kabul etmişlerdir. İçki içmenin cezası konusunda da hür ve köle arasında bir ayrım yapmamışlardır. Yani kölelerin cezasını da 40 değnek olarak kabul etmişlerdir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ İbn Rüşd, *a.g.e*, IV/285; Mavsili, *a.g.e*, s. 623-624; Kelvazani, *a.g.e*, s. 542

SONUÇ

Çalışmamızda hür köle ayırımına nasıl varıldığı ve bunun hukuki sonuçlara nasıl yansıdığı tesbit edilerek şu sonuçlar çıkarılmıştır.

Hür-köle ayırımına hem kur'an da hem de sünnette işaret eden nasların varlığını tesbit ettik. Kur'an'da ceza olarak kölelere hürlerle verilen cezanın yarısı verileceği belirtilmiştir. Sünnette de çoğu meselede hürlerle verilen cezanın yarısı verilmiştir. Kölelerin şer'i hitapla muhatap olması ise, Zahirilere göre köleler, hürler gibi dini bütün emirlerden sorumludur. Diğer mezheplere göre ise bazı istisnalar dışında (Cuma namazı, zekat ve hac) dinin emirleriyle sorumludur.

İslamiyette köleliğin sebebi ikiye indirilmiştir. Bunlardan birincisi şer'i ölçüler içinde yapılan savaştır. İkincisi ise köle anne ve babadan doğmuş olmaktır. Bunun dışında hür insanların köle olarak alınıp satılması kesinlikle yasaklanmıştır. Misilleme olarak köleliğin uygulandığı zamanlarda, iki devlet arasında esir değişimi veya karşı tarafa fidye vererek kendi esirlerini kurtarmak gibi bir uygulama mevcuttu. İslam esirlerin bedel karşılığı veya bedelsiz esirlerin salıverilmesini gündeme getirdi. Karşı tarafın bedelli veya bedelsiz esir değişimini kabul etmemesi halinde Müslümanlar diğer milletlerin yaptığı gibi esirlerin köleleştirilmesini mübah saymıştır. İslam alimleri bir savaş kuralı olarak esir alma ve daha sonrada köleleştirmeyi daima bir misilleme olarak kabul etmiş ve bu insanların ıslahını gaye edinerek, bu sistemi düzenlemiştir.

İslamiyet dışındaki diğer sistemlerde kölelik konusuna yer verilmiştir. Çin, Hindistan, Mısır, Mezopotamya, Eski Yunan, Roma, Eski Türkler, Yahudiler, Hristiyanlar ve Araplarda kölelik konusunu ele aldık. Kıyas olması için İslamiyet dışı diğer sistemlerde kölelik hakkında bilgi verdik.

İkinci Bölümde; kölelerin hukuki kişiliği ve köle çeşitlerini inceledik. Kölelerin hürler gibi insan olduğu, insanca muameleye tabi tutulması gerektiği, köleye haksızlık yapanların cezalandırılacağı tespit edilmiştir. Köleler güçleri ölçüsünde dini emirlerden sorumludur. Zahirilere göre ise hürler nasıl bütün dini emirlerden sorumlu ise kölelerde bütün dini emirlerden sorumludur. Diğer mezhepler ise köleliği ehliyet mani arızalardan biri olarak saymışlardır. İzin verilirse ticaret yapma hakkına sahiptir. Buna mezun köle denir. Kölenin tasarrufları şöyle değerlendirilebilir. Kölenin yaptığı iş kölenin tamamen faydasına ise bu köle için geçerlidir. Kölenin zararına ise yaptığı iş

geçersizdir. Her ikisine de ihtimali varsa duruma bakılır faydası çoksa geçerli, zararı çoksa geçersiz kabul edilmiştir.

Birine zarar verirse köle cezalandırılır. Eğer bir cana kıyarsa Hanefi mezhebine göre kısas olarak öldürülürken diğer mezheplere göre eşitlik olmadığı için kısas uygulanamaz. Başka suçlardan işlemişse duruma göre ceza takdir edilir.

Bir konudaki ikrarı geçerlidir. Kölenin tasarruflarında bir kısım sınırlamalara gidilmiş; evlenmesi velisinin iznine bağlanmıştır. Köle izinsiz evlenirse Şafiilere göre geçersiz sayılır. Çünkü köleyi efendi para vererek menfaat elde etmek için satın almıştır. İzinsiz evlenirse bu menfaati efendi elde edemeyecektir. Dolayısıyla da efendi zarara uğrayacağı için kölenin evlenmesi efendinin izni şartına bağlanmıştır. Kölenin şahitliği Zahiriler dışındaki diğer mezheplere göre kabul edilmemiştir. Köleler idari görevlerde yüklenemez. Köleler kendilerini yönetememektedir, kendini yönetemeyen başkasını nasıl yönetir denilerek kabul edilmemiştir.

Köle çeşitleri kısmında ise; mezun, mukateb, müdebber, kısmen azadlı, abık ve ümmü veled konularına yer verdik. Mezun köle bir kısım tasarruflarda bulunabilir. Mukateb köle, hürriyete kavuşması belli bir bedel ödemesi şartına bağlanan köledir. Mukatebler hürler gibi birçok tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Kitabet efendi açısından bağlayıcı bir akit olarak kabul edilmişlerdir. Müdebber köle, hürriyete kavuşması efendisinin ölümüne bağlanan köledir. Satılamaz ve birilerine hibe edilemez. Ümmü veled ise; efendisinden çocuk doğuran cariye demektir. Efendisi onu satamaz, hürriyete kavuşturmadan elinden çıkaramaz. Efendi ölünce cariye kendiliğinden hürriyete kavuşur. Kısmen azadlı köle, iki ortaktan biri kendi hakkını azad ederse, bu köle kısmen azadlı köledir. Abık, efendisinin mülkünden kaçan köledir.

Üçüncü Bölüm, hür-köle ayrımının söz konusu olduğu alanlardan oluşmaktadır. Köleler zekat ve fitır sadakasıyla Zahiriler dışındaki diğer mezheplere göre sorumlu değildir. Bir insanın zekat verebilmesi için nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Köleler efendilerinin ekonomik anlamda malı sayıldıkları için mali imkanının olması mümkün değildir. Maddi durumu olmayan birinden zekat vermesini beklemek doğru olmaz. Zekat verilecek kölenin mukateb köle olması gerekir. Efendinin kendi kölesine zekat vermesi verilen malın kendisine döneceği için kabul edilmemiştir. Kölelere Cuma ve hac Zahiriler dışındaki diğer mezheplere göre farz değildir. Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre hadiste ifade edildiği için farz değildir. Zahiriler bu hadisi

sahih kabul etmez ve Allah emrederdi, emretmediğine göre farz değildir, çünkü Allah unutmaz derler.

Evlilik kısmında ise, köle ihtilaflı olmakla birlikte, iki taneyle evlenebilir. Bu Şafiilerin görüşüdür. Hanefiler ve Malikilere göre kölelerde hürler gibi dört tane kadınla evlenebilir. Kölenin hürlerle evliliği eşit olmadığı için itiraz edilmezse geçerlidir. Kölenin evliliği efendisinin iznine bağlıdır. Cariye ile efendi karı koca hayatı yaşıyorsa, başkasının O cariye ile ilişkisi yasaktır. Başkasıyla evli olan cariyesiyle efendi, ancak işçi- işveren ilişkisine girebilir. Hamile cariyelerle de doğum yapıncaya kadar evlenmek ve cinsi ilişkide bulunmak kesinlikle yasaklanmıştır.

Cariyenin tesettürü, Zahirilere göre, hürlerinki gibidir. Hanefilere göre, karın ve sırtını örtmesi gerekir, yani bir kişinin mahremlerine bakabileceği kadar bakabilir. Diğer mezheplere göre, cariyelerin örtmesi gereken yerler erkeklerinki gibi kabul edilmiştir.

Kölenin nesebi, anne-baba köle ise, doğacak çocuk köle olur. Cariyenin efendisinden doğacak çocuğu hür olur. Anne köle baba hür ise doğan çocuk hür olması şart koşulmuşsa hür doğar, şart koşulmamışsa köle olacağı kabul edilmiştir. Anne hür baba köle ise doğan çocuk hür olarak doğar denmiştir.

Kölelerin nafakalarında örf esastır. Köle nerede yaşıyorsa oradaki insanların yiyecek, giyecek, barınak ve sağlık ihtiyacı örf olarak nasıl takdir edilmişse efendinin onu kölesine vermesi şarttır. Eğer efendi kölesine örfte uygun olarak nafakasını vermiyorsa, kölenin şikayette bulunması halinde Kadı efendiyi kölesinin nafakasını vermeye zorlar, eğer köleye verecek nafakası yoksa efendi köleyi satmaya zorlanır.

Kölenin talak hakkı en fazla ikidir, iddet süresi de iki aydır. Bu hüküm hem hadislerden hem de kıyas yoluyla çıkarılmış bir hükümdür. Kıyas olarak köleler cezada nasıl hürlerin yarısı ceza ile cezalandırılıyorsa, mükafatta da hürlerin yarısı kadar mükafatla ödüllendirileceği benimsenmiştir. Kocası ölen bir köle de hürlerin yarısı olan iki ay beş gün beklemesi gerekir denmiştir.

Ceza hukuku kısmında ise, hürlere verilen cezaların mümkünse yarısı verilir. Kısas konusunda Hanefilere göre, hüre karşılık köle kısas olurken, Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre köleye karşı hüre kısas uygulanmaz. Köle ancak köleye karşılık olarak öldürülebilir. Hanefiler cana can olmasını ölçü alırken diğer mezhepler eşitliği esas almışlardır.

Zina cezasında ise ayetten çıkarılan sonuca göre hürlere verilen cezanın yarısı olan elli değnek vurulur. H rlerde olduğu gibi recm cezası yoktur. Recm  ld rme cezası olduğundan ve öldürmenin de yarısı olmayacağı için de kölelere recm cezası yoktur. Kölelere iftiradan dolayı verilecek ceza cumhura göre hürlerin cezasının yarısı olan 40 değnek olarak kabul edilmiştir. Hırsızlık cezası ise el kesmenin yarısı olamayacağı için kölelerin de ellerinin kesilmesi şeklindedir.   ki içmenin cezası ise hürlerin yarısı olan 40 değnek olacağı görüşü çoğunluk tarafından benimsenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Âbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsi'l-Hakkı'l-Azim, Avnu'l -Mabud Şerhi
Süneni Ebi Davud, Mektebetü's-Selefi, Medine-ty, I-XIV

Akgündüz, Ahmed, İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da
Harem, 4.Baskı, İstanbul-1997

Akyüz, Vecdi-Nihat Engin , Bütün Yönleriyle Asrı Sadette İslam, Beyan Yayınları,
İstanbul-1994, I-IV

Atar, Fahrettin , Fıkıh Usulü, İstanbul-1988

Ateş, Ali Osman, İslama Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri, 1. Baskı, Beyan
Yayınları, İstanbul-1996

Basri, Ebu'l-Hüseyin, Muhamed b. Ali b. et-Tayyib el-Mu'tezili, el-Mutemed fi Usuli
Fıkıh, Daru Kütübi'l İlmiye, Beyrut-1983, I-II

Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), Hukukî İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,
Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul-ty, I-VI

Buhari, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire (ö.256/869), Sahihu'l-Buhari,
İstanbul-1981, I-VI

Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi, Akçağ Yayınevi, İstanbul-ty, C-I-XVIII

Cassas, Ebubekir Ahmed b. El-Razi (ö.370/980), Ahkamu'l-Kur'an, Beyrut-1985 ,I-IV

Cin, Halil- Ahmed Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, 3. Baskı, Osmanlı Araştırmaları
Vakfı, İstanbul- 1995, I-II

Davutoğlu, Ahmed, terc. Muhtasarı Kuduri Metni ve Tercümesi, Eser Neşriyat,
İstanbul-1979

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani (ö.275/889), Sünen-i
Ebi Davud, Beyrut-ty, I-V

Ebu Ya'la, Muhammed İbn Hüseyin el-Ferra el-Bağdadi el-Hanbeli (ö.458/1065), el-
Udde fi Usuli'l-Fıkıh, Daru Kütübü'l İlmiye, Beyrut-2002, I-II

Ebu Zehra, Muhammed (ö.1974), İslam Hukuku Metodolojisi, terc. Abdulkadir Şener,
Fecr Yayınları, Ankara-1994

- Engin**, Nihat, Osmanlı Devletinde Kölelik, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi vakfı, İstanbul-1998,
- Erdoğan**, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları,1.Baskı, İstanbul- 1998
- Fendoğlu**, Hasan Tahsin, Osmanlı ve İslam Hukukunda Kölelik, 3.Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul-1996
- Gazali**, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (ö.505/1111), el-Mustasfa min İlmi'l Usul; terc. H. Yunus Apaydın, İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi, Kayseri-1994, I-II
- Gürkan**, Ahmet, İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Nur Yayınları, Ankara-1996,
- Hamidullah**, Muhammed- M.Akif Aydın, “Köle” maddesi, İslam Ansiklopedisi, Ankara-2002, XXVI
- İslam'da Devlet İdaresi, terc. Hamdi Aktaş 1. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul- 1998
- , İslam Peygamberi, terc. Saih Tuğ, I. Baskı, İstanbul- 1972, I-II
- Heyet**, Fetevayı Hindiye, terc. Mustafa Efe, Huzur yayınevi, İstanbul-ty, I-XVI
- Heyet**, İlmihal, İstanbul, Divantaş yay, I-II
- Hıraki**, Umar İbn Hüseyin Ebu'l-Kasım, Muhtasarı Hıraki, Beyrut, I-VII
- İbn Hanbel**, Ahmed b. Muhammed (ö.241/855), el-Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul-1981, I-VI
- İbn Hazm**, Ebu Muhammed Ali b. Hazm (ö.456/1063), el- Muhalla, Beyrut-ty, I-XI
- İbn Hümmam**, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid (ö.861/1456), Şerhu Fethul Kadir ale'l Hidaye, Matbaatu Kübra'l-Emiriyye, Bulak-1316, I-IX
- İbn Kudame**, Abdullah b. Ahmed (ö.630/1232), el-Muğni, Mektebtü'l-Riyadi'l-Hadis, Beyrut-ty, I-XII
- İbn Mace**, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Abdullah (ö.275/888), Sünen-i İbn Mace, Beyrut-ty, I-II

- İbn Nüceym**, Zenü'l-Abidin b. İbrahim (ö.970/1562), el-Eşbah ve'n-Nezâir, Daru'l Kütübi'l- İlmiye, Beyrut -1985
- İbn Recep**, el-Hanbeli, Ebu'l- Ferec Zeyneddin Abdurrahman (ö.795/1392), el-Kavaid fi'l-Fıkhı'l- İslami, Daru Kütübi'l İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut-1992
- İbn Rüşd**, Ebulvelid Muhammed b. Ahmed (ö.595/1199), Bidayetu'l- Müçtehid ve Nihayeti'l-Muktesid, Daru'l-Marife, Beyrut-ty,I- IV
- İmam Malik**, Ebu Abdillan Malik İbn Enes İbn Malik el-Asbahi (ö.179/795), el-Muvatta, Dimeşk-1991,
- Kardavi**, Yusuf, İslam Hukukunda Zekat, terc. İbrahim Sarmış, İstanbul-1984, I-II
- Kasani**, Alauddin Ebu Bekir b. Mesud (ö.587/1191), Bedâi'u-s –Sanâi fi tertibi's-Şerâi, Daru'l-Fikr, Beyrut-1996, I-VII
- Kelvazani**, Ahmed ibn Hasan, el-Hidaye alâ Mezhebi Ebi Abdillan Ahmed b. Hanbel, Kuveyt-2004 ,I
- Kitab-ı Mukaddes**, (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, Tevrat, Çıkış, İstanbul-1995
- Malay**, Hasan, Çağlar Boyu Kölelik, 1.Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara-1990,
- Maverdi**, Ebu'l-Hasen (ö.450/1058), Ahkamu's-Sultaniyye, terc. Ali Şafak, İstanbul-1976
- Mavsili**, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ö.683/1284), el-İhtiyar li Ta'lili'l -Muhtar İstanbul-ty, Pamuk Yayınları, (Tek cilt halinde)
- Merginani**, Burhanüddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr el-Fergani (ö.593/1179), el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, Şirketü Dari'l-Erkam b. Ebil Erkam, Beyrut-ty, I-IV
- Molla Hüsrev** (ö.885/1480), Dureru'l-Hukkem fi Şerhi Gururu'l-Ahkam, terc. Arif Erkan, Kitsan Matbacılık ve Neşriyat, İstanbul-1980, I-IV
- Müslim**, Ebulhüseyin Müslim b. El- Haccac b. Müslim el-Kureysi en-Neysaburi (ö.261/874); el-Camu's-Sahih, Beyrut-ty, I-III
- Özcan**, Ruhi, Hısımlık Nafakası, ,Çağlayan Yayınları, İzmir-1996,

- Sava Paşa**, İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt, terc. Baha Arıkan, İstanbul-ty, I-II
- Semerikandi**, Alâuddin Muhammed b. Ahmed (ö.539/1144), Tuhfetü'l- Fukaha , Daru'l- Kütübi'l İlmiyye, Beyrut-1984, I-II
- Senusi**, Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, Sahihi Müslim Şerhi, Beyrut-1994, Daru Kütübi'l- ilmiye , I-IX
- Serahsi**, Ebubekir Muhammed b.Ebi Sehl (ö.483/1097), el-Mebhut, Daru'l- Marife, Beyrut-ty, I-XXX
- Şafii**, Muhammed b. İdris (ö.204/819), el-Ümm, Darul Marife, Lübnan-1973, I-VI
- Şah Velîyullah**, Ahmed b. Abdîrrahim ed-Dehlevî, Huccetüllahî'l-Balîğa, Mısır-1966, I-II
- Şevkani**, Muhammed b. Ali, Neylû'l-Evtar Şerhu Münteka'l-Ehbar min Ehadisi Seyyidi'l-Ehyar, Darul Fikr- ty, I-IV
- Şeybani**, Muhammed b. el-Hasan (ö.189/804), el-Asl, Alemu'l-Kutub, 1.Baskı, Beyrut-1990, I- IV
- Şirazi**, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî (ö.476/1083), el-Mühezzeb fî- Fıkhi Mezhebi'l- İmam Şafii, Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, Mısır-ty, I-II
- Taftazani**, Sa'düddin Mes'ud ibn Ömer (ö.793/1390), Şerhu't-Telvihi ale't-Tavdih li Metni Tenkih fi Usuli'l- Fıkıh, Beyrut- Lübnan- ty, I-II
- Tirmizi**, Ebu İsa Muhammed b. İsab. Servet es-Sülemi (ö.279/892), el-Camiu's-Sünnü't-Tirmizi, Beyrut-ty, I-V
- Üçok**, Coşkun-Ahmet Mumcu, Türk Hukuk Tarihi, Ankara-1987,
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi (ö.1942), Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım, İstanbul-ty, I-X
- Yıldırım**, Celal, Kur'an Ahkamı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farklılıkları, Bahar yayınları, İst-1972, I-II
- Yusufoğlu**, Hamdi, "Köle" maddesi, Şamil İslam Asiklopedisi, Şamil Yayınevi, İstanbul-1991, I-V

Zuhaylî, Vehbe, İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, terc. Dr. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Doç. Dr. Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Feza Yayıncılık, İstanbul-1994, I-X

ÖZGEÇMİŞ

1974 Yılında Kahramanmaraş İlin'in Andırın İlçesi'nin Orhaniye Köy'ünde doğdu. İlk Öğretimimi bulunduğum köyde tamamladı. Orta öğretimimi Kadirli'de tamamladı. Lise eğitimimi Adana Motor Meslek Lisesi'nde tamamladı. 1993 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. 1998 yılında mezun oldum. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda Yüksek lisansa başladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres: Karayolları Bakımevi İlköğretim Okulu

Andırın/KAHRAMANMARAŞ

Tel: 0344 561 20 47

Cep: 0535 966 09 68

Email: sensoyali@hotmail.com